

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KADIN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS

**SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ KADIN
GİRİŞİMCİLİĞİNE ETKİSİ: SOSYAL SERMAYE
KAVRAMI ÜZERİNDEN BİR ARAŞTIRMA**

GÖZDE YAZICI AKYÜZ

2501190497

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. MURAT İRİ

İSTANBUL – 2022

ÖZ

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ KADIN GİRİŞİMCİLİĞİNE ETKİSİ: SOSYAL SERMAYE KAVRAMI ÜZERİNDEN BİR ARAŞTIRMA

GÖZDE YAZICI AKYÜZ

Günümüz dünyasında kadın girişimciler başarılı uygulamalarıyla ön plana çıkmaktadır. Fakat kadın girişimcilerin sahip oldukları sermaye seviyeleri ve kapasiteleri erkeklere oranla farklılık göstermektedir. Bu farklılığın önemli nedenlerinden biri de sahip oldukları cinsiyet nedeniyle kadınlık üzerinde oluşturulan toplumsal cinsiyet rolleridir. Bu roller kadın girişimcilerin sermayeye ulaşma süreçlerinde erkeklere kıyasla dezavantajlı konumlar yaratmaktadır. Kadın girişimcilerin sahip oldukları sermaye türlerinden biri olarak karşımıza çıkan sosyal sermaye kapasiteleri de toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle olumsuz şekilde etkilenmektedir. Erkeklerin çok daha kolay erişebildikleri sosyal sermaye kaynaklarına kadınlar büyük uğraşlar sonucu erişebilmektedir. Kadın girişimcilerin bu kaynaklara erişim yolculuğunda sivil toplum kuruluşları önemli aktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının yaptığı faaliyetlerin kadın girişimcilerin sosyal sermaye kapasitelerinin geliştirilmesinde olumlu katkılar yaptığı birçok ülke araştırması kapsamında belirtilmiştir. Bu etkinin Türkiye dışında çalışılmasının nedenleri arasında sivil toplum kuruluşlarının Türkiye bağlamında henüz çok yeni olması gelmektedir. Bu nedenle araştırma daha önce yapılan ülke örnekleri ışığında Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının kadın girişimcilerin sahip oldukları sosyal sermaye üzerine nasıl bir etki yaptığını araştırmaktadır. Araştırma kapsamında sosyal sermayenin ölçülmesinde kullanılan araçlar ışığında çevrimiçi anket hazırlanmış ve Türkiye’nin birçok noktasında faaliyet gösteren kadın girişimcilere ulaştırılmıştır. Değerlendirilen veriler doğrultusunda sivil toplum kuruluşlarının kadın girişimcilerin sahip olduğu sosyal sermaye kaynakları üzerinde olumlu etkileri olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Sermaye, Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşları, Sosyal Sermaye Ölçümü, Girişim, Kadın Girişimciler

ABSTRACT

**THE EFFECT OF NGO'S ON WOMEN'S
ENTREPRENEURSHIP: A RESEARCH ON THE CONCEPT OF
SOCIAL CAPITAL**

GÖZDE YAZICI AKYÜZ

In today's world, women entrepreneurs come to the fore with their successful practices. However, the capital levels and capacities of women entrepreneurs differ compared to men. One of the important reasons for this difference is the gender roles created on femininity due to the gender they have. These roles create disadvantageous positions for women entrepreneurs compared to men in the process of reaching capital. Social capital capacities, which is one of the types of capital that women entrepreneurs have, are also negatively affected by gender roles. Women can access social capital resources, which men can access much more easily, as a result of great efforts. Non-governmental organizations appear as important actors in the journey of women entrepreneurs to access these resources. It has been stated in the research of many countries that the activities of non-governmental organizations have made positive contributions to the development of social capital capacities of women entrepreneurs. Among the reasons for studying this effect outside of Turkey is the fact that non-governmental organizations are still very new in the context of Turkey. For this reason, the research investigates how non-governmental organizations affect the social capital of women entrepreneurs in Turkey in the light of previous country examples. Within the scope of the research, an online questionnaire was prepared in the light of the tools used in the measurement of social capital and it was delivered to women entrepreneurs operating in many parts of Turkey. In line with the evaluated data, it has been determined that non-governmental organizations have positive effects on the social capital resources of women entrepreneurs.

Keywords: Social Capital, Civil Society, Non-Governmental Organizations, Social Capital Measurement, Enterprise, Women Entrepreneurs

ÖNSÖZ

Sosyal sermaye kavramı bireylerin hem bireysel hem kurumsal ilişkilerinde ihtiyaç duydukları unsurları oluşturmaktadır. Sosyal sermaye kavramı bireyleri bir arada tutan bağlar olarak tanımlanmaktadır. Bireylerin yerleşik hayata geçmeleriyle birlikte bir arada yaşamaya dair farklı ihtiyaçları topluluklar içerisinde ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu ihtiyaçların en başında birlikte yaşayabilmek için sahip olunması gereken güven duygusu, ortak değerler ve normlar, siyasal ve sosyal katılım durumları, kurumsal ve sosyal ağlar gelmektedir. Bireylerin sahip oldukları sermaye kapasiteleri sahip oldukları cinsiyetlere göre farklılıklar göstermektedir. Örneğin sosyal sermaye kavramının unsurlarına kadınlar ve erkekler farklı seviyelerde sahip olabilmektedir. Bu farklılığın temelini toplumsal cinsiyet kavramı oluştururken diğer yandan toplumsal cinsiyet kavramının derinleşmesine neden olan eğitim durumu, maddi durum, kültürel durum da önemli şekilde bu farklılaşmaya neden olmaktadır.

Ülkeler tarihsel açıdan değerlendirildiğinde kalkınma kavramını farklı şekillerde değerlendirmektedir. Örneğin ikinci dünya savaşı öncesi birçok açıdan kalkınma finansal kalkınma olarak değerlendirilebilmekteyken zaman içerisinde ülkelerin kalkınmışlık seviyelerini ölçmek için sadece finansal sermaye açısından kalkınmanın yeterli olmadığı bunun yanında sosyal sermaye kavramı açısından da kalkınma ihtiyaçlarının olduğu ortaya çıkmıştır. Sosyal sermaye açısından kalkınma unsurları ülkelerin daha barışçıl, güven içerisinde, katılımcı demokrasi pratiklerinin uygulanabildiği alanlar yaratmaktadır. Ülkelerin kalkınma süreçlerinde farklı aktörler yer almaktadır. Bu aktörler arasında sivil toplum kuruluşları karşımıza çıkmaktadır. Sivil toplum kuruluşları yaşadıkları toplumlarda var olan sorunları çözmek için faaliyetler göstermektedir. STK'lar bu faaliyetlerle ortak barışı, katılımcı demokrasiyi, toplum içerisinde saygı temelli sosyal uyumu desteklemektedir.

Bu araştırmanın amacı ülkelerin kalkınma süreçlerinde önemli bir unsur olarak karşımıza çıkan sosyal sermaye kavramını derinlemesine araştırarak Türkiye içerisinde faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının kadın girişimcilerin sahip oldukları sosyal sermaye kapasiteleri üzerinde etkilerini incelemektir. Ayrıca sosyal sermaye unsurlarının karşılıklı olarak birbirleri üzerinde etkileri de araştırma kapsamında ele alınmaktadır. Araştırma da kadın girişimcilerin özellikleri ve bu özelliklere etki eden unsurlar da incelenmektedir. Örneğin toplumsal cinsiyet kavramı bu unsurların başını çekmektedir. Araştırmadan elde edilecek veriler ışığında sivil toplum kuruluşlarına kadın girişimcilere sosyal sermaye kaynaklarına erişim

noktasında nasıl katkı sunmaları gerektiğiyle ilgili öneriler getimektir. Ayrıca yapılan literatür çalışmasında kadın girişimcilerin sahip oldukları sosyal sermaye unsurlarına sivil toplum kuruluşlarının yaptığı faaliyetlerin etkilerinin daha önce kapsamlı şekilde çalışılmadığı tespit edilmiştir. Bu nedenle çalışmanın ileride yapılacak akademik çalışmalara yol gösterici olmasına olanak sağlamak için ihtiyaç duyulan çalışma alanları araştırmacılar ile paylaşılacaktır.

Çalışmanın ortaya çıkması ve tamamlanması sürecinde yardımlarını ve motivasyonunu esirgemeyen kıymetli fikirleriyle beni yönlendiren danışman hocam Prof. Dr. Murat İRİ'ye ayrıca varlıklarıyla beni her zaman mutlu eden ve her anlamda desteklerini hissettiğim aileme teşekkür ederim.

İSTANBUL, 2022

GÖZDE YAZICI AKYÜZ

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
TABLolar LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR LİSTESİ.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SOSYAL SERMAYE VE KADIN GİRİŞİMCİLİĞİ

1.1. Sosyal Sermaye Kavramı.....	8
1.2. Sosyal Sermaye Kavramının Gelişimi.....	10
1.3. Sosyal Sermayenin Unsurları.....	14
1.3.1. Güven.....	15
1.3.2. Normlar.....	16
1.3.3. Sosyal Ağ.....	16
1.3.4. Katılım.....	17
1.4. Sosyal Sermaye Türleri.....	17
1.4.1. Bağlayıcı Sosyal Sermaye.....	18
1.4.2. Birleştirici Sosyal Sermaye.....	18
1.4.3. Köprü Kuran Sosyal Sermaye.....	18
1.5. Sosyal Sermayenin Ölçümü.....	19
1.6. Girişim Ve Girişimci.....	20
1.7. Girişimcilerin Özellikleri.....	21
1.8. Girişimciliği Etkileyen Faktörler.....	22
1.8.1. İçsel Faktörler.....	22
1.8.1.1. Eğitim.....	22
1.8.1.2. Yaş ve Cinsiyet.....	23
1.8.2. Dışsal Faktörler.....	23
1.8.2.1. Aile.....	23

1.8.2.2. Kültür	24
1.8.2.3. Ekonomik Şartlar	24
1.9. Kadın Girişimciliği Ve Kadın Girişimci	24
1.9.1. Kadın Girişimcinin Özellikleri	25
1.9.2. Kadın Girişimci Türleri	26
1.9.2.1. Geleneksel Kadın Girişimci Tipi	26
1.9.2.2. Yenilikçi Kadın Girişimci Tipi	26
1.9.2.3. Evcimen Kadın Girişimci Tipi	27
1.9.2.4. Köklü Kadın Girişimci Tipi	27
1.9.3. Kadın ve Erkek Girişimci Arasındaki Farklar	27
1.9.4. Kadınları Girişimciliğe Yönelten Unsurlar	29
1.9.4.1. İtici Faktörler	29
1.9.4.2. Çekici Faktörler	30
1.9.5. Kadın Girişimcilerin Önemi	30
1.9.6. Türkiye’de Kadın Girişimciliği ve Destekleyen Bazı Kuruluşlar	31
1.9.7. Kadın Girişimciliği ve Sosyal Sermaye Arasındaki İlişki	33

İKİNCİ BÖLÜM

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE SOSYAL SERMAYE

2.1. Sivil Toplum	38
2.2. Sivil Toplum Kuruluşları	41
2.3. Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları	46
2.4. Sivil Toplum Kuruluşları Ve Sosyal Sermaye Arasındaki İlişki	49

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MATERYAL METOT

3.1. Araştırmanın Kapsamı	54
3.2. Araştırmanın Modeli	54
3.3. Araştırma Yöntemi	54
3.3.1. Araştırmanın Kısıtları ve Sınırlılıkları	54
3.3.2. Araştırmanın Ana kütlesi ve Örneklemi	55

3.3.3. Veri Toplama ve Analiz Etme	56
--	----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

4.1. Katılımcılara Ait Sosyodemografik Bilgiler	57
4.2. Güvenirlik Analizi	63
4.3. Bölümler Arasındaki İlişki	74
SONUÇ	78
KAYNAKÇA	82
EKLER	92

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 4.1. Katılımcıların Yaş Dağılımı.....	57
Tablo 4.2. Katılımcıların Eğitim Durumu.....	58
Tablo 4.3. Katılımcıların Medeni Durumu.....	58
Tablo 4.4. Katılımcıların Eşlerinin Eğitim Durumu	58
Tablo 4.5. Katılımcıların Eşlerinin Mesleği	59
Tablo 4.6. Katılımcıların Çocuk Sahibi Olma Durumu.....	59
Tablo 4.7. Evde Sorumluluk Alma Durumu	60
Tablo 4.8. Girişimcilikten Önce Çalışma Durumu	60
Tablo 4.9. Girişimcilikten Önceki Meslek.....	61
Tablo 4.10. Kaç Yıldır Girişimin Parçası Olduğu.....	61
Tablo 4.11. STK Üyelik Durumu	61
Tablo 4.12. STK Faaliyetlerine Katılım Durumu	62
Tablo 4.13. STK Faaliyetlerine Düzenli Katılım Durumu	62
Tablo 4.14. Anket Çalışmasının Farkındalık Yarattığını Düşünme Durumu	62
Tablo 4.15. Sivil Katılıma Yönelik Maddeler için Güvenirlilik Analizi.....	63
Tablo 4.16. Siyasal Katılım İş Birliğine Yönelik Maddeler için Güvenirlilik Analizi	63
Tablo 4.17. Sosyal Gruplar ve Ağlara Yönelik Maddeler için Güvenirlilik Analizi	64
Tablo 4.18. Kurumsal Gruplar ve Ağlara Yönelik Maddeler için Güvenirlilik Analizi .	64
Tablo 4.19. Güven-Güvenlik ve İş Birliğine Yönelik Maddeler için Güvenirlilik Analizi	64
Tablo 4.20. Sivil Katılım ile ilgili Cevapların Dağılımı	65
Tablo 4.21. Siyasal Katılım ve İş Birliği ile ilgili Cevapların Dağılımı.....	67
Tablo 4.22. Sosyal Gruplar ve Ağlar ile ilgili Cevapların Dağılımı.....	69
Tablo 4.23. Kurumsal Gruplar ve Ağlar ile ilgili Cevapların Dağılımı	71
Tablo 4.24. Güven-Güvenlik ve İş Birliği ile ilgili Cevapların Dağılımı.....	72
Tablo 4.25. Değişkenlere Ait Korelasyon Değerleri	75

KISALTMALAR LİSTESİ

İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu
KADAV	: Kadınlarla Dayanışma Vakfı
KAGİDER	: Kadın Girişimcileri Destekleme Derneği
KEDV	: Kadın Emekini Değerlendirme Vakfı
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KSGM	: Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
OECD	: Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Kuruluşu
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları

GİRİŞ

Bir ülkenin gelişmişliğini her vatandaşının istihdama katılımı veya istihdam olanaklarına erişimi göstermektedir. Vatandaşların istihdama katılımı hem sosyal hem ekonomik açıdan ülkenin kalkınmasına önemli pozitif katkılar sunmaktadır. Fakat her vatandaşın istihdama katılımı ve istihdama erişim olanakları aynı oranda gerçekleşmemektedir. Bu farklılığın ortaya çıkma nedenleri arasında ise her vatandaşın sahip olduğu sosyal sermayenin birbirinden farklı olduğu gerçeği görülmektedir. Vatandaşlar hem kültürel hem sosyal hem de ekonomik açıdan farklı deneyimlere sahiptirler. Özellikle vatandaşların deneyimlerinin cinsiyet temelli farklılık göstermesi günümüz dünyasında hala birçok ülkede ve konuda karşımıza çıkmaktadır. Vatandaşların cinsiyet temelli sahip oldukları farklı rollerin temelinde ise toplumsal cinsiyet kavramı yatmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği bir yandan sosyal sermayenin temelini oluştururken bir yandan ülkelerin kalkınma politikalarına etki etmektedir.

Ülkeler kalkınmışlık seviyelerini arttırmak, katılım oranlarındaki farklılığı azaltmak için vatandaşlarına istihdam olanaklarını artırmaya yönelik faaliyetler gerçekleştirmektedir. Bu faaliyetler günün koşullarına ve şartlarına göre farklılık gösterebilmektedir. Örneğin Türkiye Cumhuriyeti 1990'lardan sonra kadınların istihdama katılımlarını arttırmak için kadın girişimciler temasında birçok farklı kurumdan da destek alarak kadın girişimciliğinin arttırılmasına yönelik faaliyetler gerçekleştirmiştir. Bunun yanında Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı özellikle on birinci kalkınma planında kamu kurum ve kuruluşlarının yaptığı çalışmaların yanında sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarının da küresel-bölgesel-ulusal-yerel ölçekli olumlu katkılarının arttırılarak devam etmesi için hazırlanmıştır. Türkiye özelinde sivil toplum kuruluşları 1990'lı yıllardan sonra kadın girişimcilerin arttırılması yolunda birçok farklı faaliyet gerçekleştirmiştir.

Sivil toplum kuruluşları kadın girişimcileri hem bireysel açıdan hem de kurumsal açıdan gelişmelerini arttırmak için birçok açıdan desteklemektedir. STK'ların yaptıkları faaliyetlere daha geniş bir bakış açısında bakıldığında ise bulundukları toplumlarda var olan toplumsal sorunlara da çözüm bulmak adına farklı faaliyetler gerçekleştirdikleri ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda sivil toplum kuruluşları toplum içerisinde gösterdikleri faaliyetlerle bireylerin sosyal katılımını arttırmakta, bu sosyal katılımı bireyleri birbirine yaklaştırmakta farklılıklara saygı

göstermeyi destekleyerek sosyal uyumun gelişmesine katkı sağlamaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleriyle katılımı artan bireyler toplumda karşılaştıkları sorunlarla baş edebilmek adına farklı farklı araçlar geliştirebilmektedir.

Bu çalışmada kadın girişimcilerin istihdama katılım ve erişimde sahip olduğu farklı deneyimler, bu deneyimlerin farklı olmasına neden olan etkiler incelenecektir. Farklılıkların temeli olan toplumsal cinsiyet kavramı ile oluşan farklılıklar ve bu farklılıkların girişim sürecine etkileri ele alınacaktır. Daha sonra bu farklılıkların giderilmesi ya da fırsata çevrilmesi için faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının kadın girişimciler üzerindeki etkisi ve rolü sosyal sermaye kavramı üzerinden incelenecektir. Özellikle sivil toplum kuruluşlarının düzenledikleri faaliyetlerle kadın girişimcilerin sahip oldukları sosyal sermaye kaynakları üzerinde oluşturdukları etkiler detaylı şekilde araştırılacaktır.

Çalışma dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde sosyal sermaye kavramı, sosyal sermaye kavramının tarihsel gelişimi, sosyal sermaye kavramının unsurları, sosyal sermaye kavramının ölçümlenmesi, girişimcilik, girişimciliğin türleri, girişimleri etkileyen faktörler, kadın girişimciliği ve öne çıkan kadın girişim türleri yer almaktadır. İkinci bölümde sivil toplum kavramı, sivil toplum kavramından hareketle sivil toplumun uygulayıcısı konumunda yer alan sivil toplum kuruluşları, daha sonra sivil toplum kuruluşlarının Türkiye bağlamında gelişimi irdelenmektedir. İkinci bölümde son olarak sivil kuruluşları ve sosyal sermaye kavramları arasındaki ilişki incelenecektir. Üçüncü bölümde araştırma kapsamında kullanılan yöntem, veri toplama araçları, kişisel bilgi formu, sosyal sermaye ölçümlemesi için oluşturulan soruların seçimiyle ilgili detaylı bilgiler paylaşılacaktır. Dördüncü bölümde ise araştırma bulguları ve tartışma yer alacaktır. Bu bölüm içerisinde araştırma kapsamında elde edilen veriler araştırma bulguları olarak paylaşılacaktır.

Bir ülkenin kalkınması hem ekonomik hem sosyal hem de beşeri açıdan ele alınmalıdır. Ülkelerin kalkınma süreçlerinde sivil toplumun ve sivil toplumun uygulayıcısı konumunda olan sivil toplum kuruluşlarının önemli katkıları mevcuttur. Sivil toplum kuruluşları katılımcı demokrasinin yerleşmesinde, ilerlemesinde fayda sağlarken toplumda güven ve iş birliğini geliştirmektedir ayrıca bireylerin sahip oldukları sermaye kaynaklarına ve özellikle sosyal sermaye kaynaklarına da olumlu yönde katkı sunmaktadır. Bireylerin sahip oldukları sermaye kaynakları çeşitlendikçe bulundukları toplumlarda daha aktif şekilde rol alabilmektedirler. Örneğin sermaye

kaynaklarına erişim sahibi bireyler kendi girişim süreçlerinde daha başarılı olabilmektedirler. Sosyal sermaye kaynakları bu başarı sürecinde bireylerin öncelikli ihtiyaçları arasında yer almaktadır.

Bireylerin sermaye kaynaklarına erişimleri sahip oldukları cinsiyete göre de farklılık göstermektedir. Örneğin kadın bireyler erkek bireylerle kıyaslandığında sermaye kaynaklarına çok daha zor koşullarda erişmekte ve dezavantajlı grupları oluşturmaktadır. Toplumun gelişmesine ve kalkınmasına katkı sağlayan sivil toplum kuruluşları kadın girişimcilerin girişim yolculuğunda da önemli katkılar sunmaktadır. Sivil toplum faaliyetlerinden yararlanan kadınların sosyal sermaye kaynaklarında artış ve olumlu yönde ilerleme tespit edilmiştir.

Bu araştırmanın amacı Türkiye içerisinde faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının kadın girişimcilerin sahip oldukları sosyal sermaye üzerinde etkilerini araştırmaktır. Araştırma elde edilecek veriler ışığında sivil toplum kuruluşlarına kadın girişimcilere sosyal sermaye kaynaklarına erişim noktasında nasıl katkı sunmaları gerektiğiyle ilgili öneriler getirmektir.

Araştırma kapsamında yapılan literatür incelemesinde Türkiye’de kadın girişimcilerin sahip oldukları sosyal sermaye ve sivil toplum kuruluşları arasında var olan ilişkinin araştırılmasının sınırlı kapsamda olduğu tespit edilmiştir. Yapılan bazı çalışmalarda kadın girişimcilerin sahip oldukları dezavantajlı durumlar incelenmiş olsa da özellikle sivil toplum kuruluşlarının yaptığı faaliyetler ve sosyal sermaye arasındaki ilişki incelenmemiştir.

Literatür incelemesi kapsamında rastlanılan bazı çalışmalarda kadın girişimcilerin sahip oldukları sosyal sermaye ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişki araştırılmıştır fakat sivil toplum kuruluşlarının sosyal sermaye unsurları arasında yer alan güven, normlar, sosyal ağ, sivil katılım ve siyasal katılım unsurlarına yaptığı etki araştırılmamıştır. Araştırma kapsamında öne çıkan sosyal sermaye ölçümleme araçlarından yararlanılarak kadın girişimcilerin doldurması üzerine çevrimiçi bir anket oluşturulmuştur. Anketten elde edilecek veriler doğrultusunda sivil toplum kuruluşlarının kadın girişimcilere nasıl katkı sağlayacaklarıyla ilgili somut öneriler sunulacaktır. Bu nedenle çalışmanın günümüz Türkiye’sinde sıkça duyduğumuz kadın girişimciler, sosyal sermaye ve sivil toplum kuruluşları gibi kavramların geliştirilmesine katkı sunacağı düşünülmektedir.

Araştırma içerisinde kadın girişimcilerin sahip oldukları sosyal sermaye kavramı ve sosyal sermaye kavramı unsurları arasında yer alan güven, normlar, sosyal ağ, sivil katılım ve siyasal katılıma sivil toplum kuruluşu faaliyetlerini etkisi araştırılacaktır. Ayrıca kadın girişimcilerin sosyal sermaye kaynaklarına erişimleri noktasında olumsuz etkiler yaratan toplumsal cinsiyet rolleri çalışma içerisinde ele alınacaktır.

Tezde kullanılan temel kavramlar arasında girişimci, sosyal sermaye, güven, normlar ve değerler, sosyal ağ, sivil katılım, siyasal katılım, sivil toplum, sivil toplum kuruluşları ve toplumsal cinsiyet bulunmaktadır. Buna göre; Girişimcilik kavramı farklı şekillerde tasvir edilmektedir. En genel şekliyle ise girişimci pazarın rekabetçi yapısını devam ettirebilmek için vizyoner, yenilikçi, yeniliklere açık olan kişi ve kişilerdir. Girişimci sermaye kaynaklarını, beşeri sermayeyi, emeği ve doğal kaynakları üretim için bir araya getiren ve bu süreçte karşılaşılabilecek bütün sorunları önceden analiz edip önlemler alabilen ve üretim faaliyetleri için örgütlenebilen kişi ve kişilerdir (Kumkale ve Akdemir, 2013).

Sosyal sermaye kavramı tarihsel süreçte farklı şekillerde açıklanmaya çalışılmıştır ama en genel tanımıyla sosyal sermaye bireyler arasında güven duygusuna dayalı şekilde kurulan iletişim ağıdır, daha geniş anlamda ise bireyler ve kamu kurumları arasında bulunan ilişkiyi kolaylaştıran ve bireylerin ve buna bağlı olarak toplumun refahını, üretkenliklerini, güven duygusunu, toplum içerisinde yer alan normları ve iletişim ağını içermektedir. İktisadi açıdan bakıldığında ise sosyal sermaye bireyler ve kurumlar arasında yaratılan güven duygusuyla gelişmesi ve gelişen ilişkilerin ekonomik faaliyetlere ve üretkenlik kapasitesine yansımaları olarak karşımıza çıkmaktadır (Karagül ve Masca, 2005).

Güven kavramı bireylerin hayatta kalabilmeleri için temelden ihtiyaç duydukları bir gereksinim olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde güven duygusu ikinci sırada yer almaktadır. Bireylerin ihtiyaçlarını karşılayıp yaşama devam edebilmeleri için güven duygusu içerisinde yaşamaları ve öngörülmeleyen durumlardan kendini korumaları gerekmektedir (Çoba, 2021) Bireylerin bireysel yaşamlarını devam ettirmelerinin yanında güven duygusu bireylerin kurumlar ile arasında var olan ilişkiye de etkilemektedir. Güven bu noktada toplulukların birlikte yaşamak için uydukları kuralları, ekonomik faaliyetleri, demokratik eylemleri de oluşturan temeller arasında yer almaktadır (Gökalp, 2003).

Normlar ve değerler toplum tarafından kabul görmüş, bireyler tarafından gerçekleşen davranışların değerlendirilebilmesi için oluşturulmuştur ve belirli bir dönemin ihtiyaçlarını yansıtmaktadır. Normlar ve değerler toplumlar içerisinde doğru olan davranışları oluşturmaktadır. Toplumlar tarafından birlikte yaşamak için oluşturulan kurallar normlar ve değerler ışığında geliştirilmektedir. Oluşturulan normlar ve değerler somut olarak gelenek göreneklerde, genel davranış kalıplarında hatta hukuki metinlerde yer almaktadır (Eren, 2007).

Sosyal sermaye unsurlarından biri olan sosyal ağlar bireylerin çevreleriyle kurdukları ilişkiler olarak tanımlanmaktadır. Sosyal ağlar öncelikle bireylerin aile üyeleriyle, yakın çevreleriyle, komşularıyla ve kuvvetli ilişkileri olan arkadaşlarıyla kurdukları ilişkiler, daha sonra içerisinde bulundukları topluluklarla, gruplarla ve sivil toplum kuruluşlarıyla olan ilişkiler, son olarak ve en geniş anlamda ise kamu kurumlarıyla, siyasal otorite ile kurdukları ilişkiler olarak karşımıza çıkmaktadır (Alyüz 2018).

Sosyal sermaye unsurlarından sivil katılım hkmeti ve kamu kuruluşlarını bireylere yakınlaştırmaktadır. Bu yakınlaşma yönetim kavramının yönetişim kavramına everilmesine yardımcı olmaktadır. Bu süreçte bireyler kendi ihtiyaçları ve hedefleri doğrultusunda hükümet ve kamu kurumlarıyla daha yakın ilişkiler içerisinde olabilmektedir. Gelişen yakınlık bireylere kamu kurumlarından ve hkmetlerden bilgi paylaşımı istemenin, kamu kurumları ve hükümet tarafından gerçekleştirilen eylemlerin bireyler tarafından denetlenebilmesinin, kurumların faaliyetlerin sorumluluklarını böylece almalarının veya faaliyetler planlanırken sürece dâhil olabilmenin, bütçe konularında bireylerin kendi ihtiyaçlarını nceliklendirmelerinin veya ek denek talebinde bulunabilmelerinin yolunu açmaktadır (Forrester ve Sunar, 2010).

Siyasal katılım teriminin tarihsel süreçte birçok tanımlanması yapılmış ve ortak payda da henüz bulunamamıştır. En genel tanımıyla siyasal katılım bireylerin yaşamlarını sürdükleri toplumlarda görev alacak hükümet görevlilerini seçmeleri yönünde gerçekleştirdikleri hem dolaylı hem doğrudan faaliyetler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireyler kendi zgr iradeleriyle yaptıkları bu doğrudan ve dolaylı davranışlar hükümet kademelerinde yer alacak kişi ve kişileri etkilemektedir (Akıncı,2014).

Sivil toplum sosyal sermaye kavramının varlığını olumlu yönde etkilemektedir. Sivil toplumun gelişmediği yerlerde sosyal sermaye kavramının gelişiminden söz edemeyiz, sosyal sermaye kavramının gelişmediği yerlerde de güçlü bir sivil toplumdan söz edemeyiz. Sivil toplum bireylerin gönüllü olarak bir araya geldikleri, kamu kurum ve kurumlarının gözetim ve yönetim altında tutamadığı, finansal ve ekonomik açıdan bir çıkar uğruna oluşturulmayan, bir araya gelirken yönetsel bir korku hissedilmeyen alanlar olarak tanımlanmaktadır. Bu alanları bireylerin diğer bireylerle ilişkileri, sendikalar, devletin dışında kurulan kurum ve kuruluşlar, dini grupların toplandığı gruplar oluşturmaktadır. Sivil toplum bireylerin bu özgür ve gönüllü alanlarda sosyal ve kültürel faaliyetlerini gerçekleştirebilecekleri bir toplumu ifade etmektedir (Kabasakal, 2008).

Sivil toplum kuruluşları sivil toplumun uygulayıcısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Sivil toplumun oluşumunda olduğu gibi bireylerin gönüllü olarak bir araya geldikleri, belirli bir üyeliği olan, topluma fayda sağlamak üzere iş birliği gerçekleştirdikleri ve bu süreçte devlet ve kamu mekanizmalarını etkilemeye yönelik faaliyetler gerçekleştirdiği kurumlar olarak tanımlanabilmektedir. Sivil toplum kuruluşları özellikle ikinci dünya savaşından sonra belirli bir ivme kazanmıştır, ikinci dünya savaşı sonrası devletler ve toplumlar arasında ortak bir payda da buluşabilmek için devlet yönetiminde olmayan kurum ve kuruluşlar ön plana çıkmıştır. Bu kurumların en başında ise Birleşmiş Milletler çatısı altında kurulan uzman kuruluşlar oluşturmaktadır. Bu süreç sivil toplum kuruluşlarının ivme kazanmasında önemli katkılar sağlamıştır (Talas, 2011).

Toplumsal cinsiyet kavramı günümüz anlamının tam da tersi bir iddiayı savunmak için ilk olarak 1972 yılında Ann Oakly'nin "Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet ve Toplum" kitabında kullanılmıştır fakat kavram günümüz dünyasında bilinenin aksine tam da kadın ve erkek arasında var olan farklılıkların toplumsal cinsiyetten kaynaklı olmadığını savunmak için kullanılmıştır. Toplumsal cinsiyet kavramı günümüzde kullanılan anlamını alması için birçok aşamadan geçmek zorunda kalmıştır. En genel anlamıyla toplumsal cinsiyet bir toplumda yer alan kadın ve erkekler için toplumsal şekilde kültürel olarak, geleneklerle, eğitim yoluyla, dini öğretilerle ve benzer kurum ve kuruluşlarla şekillendirilmiş kadın ve erkek bireylerin toplum içerisinde yerine getirmesi gereken roller, toplum tarafından kadın ve erkek bireylere yüklenen sorumluluklar, kadın ve erkek bireylerin günlük yaşamlarında uymaları

gereken davranış kalıpları, kadın ve erkek bireylerin toplumda sahip oldukları haklar ve sahip oldukları haklar sayesinde eriştikleri hak ve fırsatlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Ecevit, 2021).

Yukarıda açıklanan ve ilerleyen bölümlerde detaylı şekilde açıklanacak olan kavramlar ışığında çalışmada *'sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri, kadın girişimcilerin sosyal sermaye kapasitelerinin geliştirilmesinde olumlu katkılar yapmaktadır'* hipotezi araştırılacaktır. Ortaya konulan hipotezin araştırılması için anlamlı sorular üretilmiş ve araştırma bu sorular ışığında gerçekleşmiştir. Çalışmanın çerçevesini oluşturacak ve araştırmaya yön verecek sorular şu şekilde sıralanmaktadır;

1. STK faaliyetleri kadın girişimcilerin sahip oldukları sosyal sermaye unsurlarına; güven, güvenlik ve iş birliği, sosyal normlar ve değerler, sivil katılım ve siyasal katılım, kurumsal ve bireysel gruplar ve ağlar olumlu yönde mi etki yapmaktadır?
2. Kadın girişimcilerin katıldığı STK faaliyetleri kadın girişimcilerin yaşadıkları toplumdaki gruplara, derneklere ve ağlara katılımlarında olumlu yönde mi etki yapmaktadır?
3. Kadın girişimcilerin katıldığı STK faaliyetleri kadın girişimcilerin siyasal katılımına, siyasal bilincine ve iş birliğine olumlu yönde mi etki yapmaktadır?
4. Kadın girişimcilerin katıldığı STK faaliyetleri kadın girişimcilerin sosyal gruplara ve ağlara ulaşabilmesinde olumlu yönde mi etki yapmaktadır?
5. Kadın girişimcilerin katıldığı STK faaliyetleri kadın girişimcilerin kurumsal gruplara ve ağlara ulaşabilmesinde olumlu yönde mi etki yapmaktadır?
6. Kadın girişimcilerin katıldığı STK faaliyetleri kadın girişimcilerin sahip olduğu güven ve iş birliği duygularını olumlu yönde mi etki yapmaktadır?

BİRİNCİ BÖLÜM

SOSYAL SERMAYE VE KADIN GİRİŞİMCİLİĞİ

1.1. Sosyal Sermaye Kavramı

Sosyal sermayenin çıkış noktası iktisat bilimi olsa da son zamanlarda yapılan çalışmalarla sosyoloji biliminde de kendine yer bularak iktisat ve sosyolojinin kesişim noktası haline gelmiştir. Sosyal sermayenin toplumdaki bireylerin aralarındaki ilişkiyi kaynak olarak kullandığı, bu sayede onlara fayda sağlayabileceği düşünülmektedir (Çakar, 2008:8). Diğer taraftan sosyal sermaye kavramı tarihçesi itibariyle iktisat bilimi içerisinde yer alsa da kavramın temelleri çok uzun yıllara dayanmaktadır. Örneğin sosyal sermaye kavramı içerisinde önemli bir yer tutan güven ilişkisi David Hume tarafından ele alınmıştır. Hume özellikle bireyler arasında var olan güven ilişkisini iki çiftçi örneğiyle somutlaştırmıştır. Çalışmaya göre çiftçilerin mısırları farklı zamanlarda olgunlaşmaktadır ve bu sayede birbirlerine yardım edebileceklerdir. Ancak çiftçilerden biri diğerine güvenmediği için ona yardım etmek istememekte ve onu yalnız bırakmaktadır. Bu nedenle süreç içerisinde zaman geçmekte, mevsimler değişmekte ve ikisinin de karşılıklı güven ve güvenlik arzusu yüzünden hasatlarında, yani kişisel çıkarlarında kayıplar meydana gelebilmektedir (Matravers, 2006). Burada Hume'un yaklaşımında bireylerin birbirlerine karşı duydukları güven duygusunun iki taraf için fayda sağlarken, tarafların karşılıklı güven eksikliği duygusunun iki taraf içinde olumsuz sonuçlar doğurabileceğini görebilmekteyiz. Benzer olarak iktisatçı Tom Wolfe "The Bonfire of the Vanities" isimli kitabında iyilik bankası terimini kullanmıştır. Bu terimle bireylerin yaşamları boyunca yapacakları iyiliklere, karşı tarafın da iyilikle karşılık vereceğini ve vakti gelince iyilik yapacağını açıklamaya çalışmıştır. Sosyal sermaye kavramının kavramsallaştırılmasıyla öne çıkan yazarlardan bir olan Putnam çiftçilerin kolektif eylem ikilemlerini Coleman'dan şu şekilde aktarmaktadır; sosyal sermaye diğer sosyal sermaye biçimleri gibi üretkendir ve var olmaması durumunda elde edilemeyecek faydanın sağlanmasını mümkün kılmaktadır. Örneğin bir çiftçi grubunun üretim aşamasında bazı faaliyetleri birlikte yapması, faaliyetler için gereken araçları ortak kullanması her çiftçinin daha az fiziksel faaliyet yapmasına olanak sağlamaktadır. Bu sayede çiftçiler hem kendilerine hem de var oldukları topluma olumlu yönde katkı sunmaktadır. Burada

sosyal sermaye kavramı Hume'un çiftçilerin kolektif eylem ikilemlerinin üstesinden gelmelerini sağlamaktadır (Putnam, 1993:3-4).

Sosyal sermaye bireysel değerlerden değil toplumsal değerlerden oluşmaktadır ve toplumdaki gruplarda güven duygusunun hakim olmasından kaynaklanan bir güçtür. Sosyal sermaye toplumdaki bireylerin aralarındaki ilişkiden ortaya çıkmaktadır (Demir, 2011:901). Sosyal sermaye bireylerin karşılıklı faydaları için birlikte hareket etmelerini, aralarındaki iş birliğini arttırabilmeyi ve kolaylaştırabilmeyi sağlayan ağırları, normları ve güven gibi sosyal birlikteliğin ve hayatın özelliklerini oluşturan kavramları ifade etmektedir. Bu nedenle sosyal sermaye hem fiziksel hem beşeri sermaye yatırımlarının faydalarını arttırabilmektedir (Putnam, 1993: 2). Sosyal sermayenin varlığından söz etmek için aralarında ilişki bulunan en az iki kişiye ihtiyaç vardır. Sosyal sermayenin ortaya çıkmasında bir işi birlikte yapma, topluluk olma, ilişki içinde bulunma gibi etmenler etkili olmuştur (Aslan, 2012:47). Fukuyama sosyal sermayeyi ifade ederken iki ve daha fazla birey arasındaki iş birliğini teşvik eden ve güçlendiren ancak resmi olmayan norm şeklinde tanımlamıştır. Fukuyama'ya göre ilişkileri geliştiren bu normlar hem küçük grupları hem de büyük grupları oluşturabilmektedir (Fukuyama, 2001:7).

Ahlaki normların alışkanlık haline gelmesi sadakat, güven, dürüstlük gibi kavramların kazanılması toplumdaki bireyler arasında bir bağlılık meydana getirmekte bu da sosyal sermayeyi oluşturmaktadır (Çalışkan, 2010:8). Birey ve toplumlarda çalışılan sosyal sermaye son zamanlarda örgütler düzeyinde de çalışılmaktadır. Sosyal sermaye bölgeler arasındaki gelişmişlik seviyesinde önemli rol oynamakta (Yıldız ve Topuz, 2011: 211), toplumsal hayatın ülke ekonomisindeki etkisini göstermektedir (Koç ve Ata, 2012: 204). Sosyal sermaye, toplumdaki bireyleri bir arada tutan, siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel yönden toplumun gelişmesini sağlayan, gelenek ve göreneklerle toplumdaki ilişkileri belirleyen kurallar bütünüdür (Aslan, 2012:47). Uluslararası organizasyonlar toplumları değerlendirmek için sosyal sermayeyi kullanırken, Dünya Bankası toplumu bir arada tutan tutkal olarak tanımlamaktadır (Demir, 2011:898).

Sosyal sermaye 1916 yılında ilk kez sosyolog Lyda J. Hanifan tarafından kullanılmasıyla ortaya çıkmış; çalışmada okulların başarılı olmasının nedeni olarak toplum katılımının önemini vurgulamış, sosyal sermayeyi, somut materyal

olarak değil; bireyler ve aileler arasındaki sosyal uyum olarak tanımlamıştır. (Putnam, 1993:4-5). Bu noktada sosyal sermayenin çizgisinin değiştiği açık şekilde görülmekte ve sosyal sermaye ilk kez ve net bir şekilde öteki sermaye türlerinden ayrılmaktadır (Keskin, 2008: 10). Ancak Hanifan'ın çalışmasından sonra pek ilgi görmeyen sosyal sermaye kavramı belli bir dönem sonra yeniden çalışılmıştır (Woolcock ve Narayan, 2000).

1.2. Sosyal Sermaye Kavramının Gelişimi

Sosyal sermaye kavramı 1980'li yıllara kadar özellikle ekonomik açıdan ele alınmıştır fakat 1980'li yıllardan sonra Pierre Bourdieu, James Coleman ve Robert Putnam sosyal sermaye kavramının sosyal bilimler içerisinde çok boyutlu şekilde kavramlaştırılmasına katkı sağlamışlardır. Kavramı sosyal bilimler içerisinde hatırı sayılır bir yere taşıyan yazarlar aslında birbirlerinin kavramla ilgili tespitleri üzerinden farklı bakış açılarının da eklenmesine katkı sağlamışlardır. Örneğin Bourdieu sosyal sermaye kavramını üst sınıf bireylerin sahip olduğu avantajlı konumunu devam ettirmeye yarayan normal olarak değerlendirirken, Coleman sosyal sermaye kavramının sadece üst sınıf gruba ait bireyler için değil birçok farklı grubun üyesi olan bireyler içinde geçerli olan etkilerinin altını çizmektedir. Diğer yandan Putnam ise Bourdieu ve Coleman'ın birey tabanlı sosyal sermaye açıklamalarına farklı bir boyut kazandırmış ve sosyal sermaye kavramının toplum temelli ele alınması gerektiğini savunmuştur. Diğer yandan tarihsel süreçte sosyal sermaye kavramının birçok noktada karşımıza çıktığı yeni bir kavram olmadığı görülmektedir. Örneğin Durkheimin çalışmalarında grup birlikteliği ve katılımının hem bireylere hem de bireylerin yaşadığı toplumlara olumlu yönde katkı sağladığını vurgulaması sosyal sermaye kavramının kökenlerine de ışık tutmaktadır. Araştırmacılar sosyal sermaye kavramının kazandığı popüleriteyi iki önemli noktaya bağlamaktadır. Bunlardan birincisi kavramın sosyalliğin topluma sağladığı olumlu tarafları öne çıkartarak, olası daha az ilgi çekici tarafları ikincil konuma atması, ikinci olarak da sosyal sermaye kavramının yaratacağı olumlu sonuçları bütüncül bir sermaye tartışması içerisine alarak maddi olmayan kaynakların da toplum içerisinde gücü ve etkiyi simgeleyebileceğini ortaya koymasıdır. Bu noktada Portes'e göre çeşitli sermaye kaynaklarının birbiri yerine geçebilmesi sosyolojik ve ekonomik bakış açılarının birbirlerine olan mesafelerini azaltarak sosyal sorunlara daha az maliyetli çözümler üretmek isteyen politika yapımcılarının dikkatini çekmektedir (Portes, 1998:3-4).

Bourdieu'nun 1980 yılında "Actes de la Recherche en Sciences Sociales" isimli kitabı sosyal sermaye kavramının günümüz sosyoloji söylemi açısından çağdaşları arasında teorik açıdan en açıklayıcı şekilde kazandırıldığı çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat o dönem kitabın Fransızca basılmış olması kavramın hak ettiği değeri görmesinde engel olmuştur, çalışmanın İngilizce çevirisi yayınlandıktan sonra da sosyal sermaye kavramı eğitim sosyolojisi bölümü içerisinde saklı kalmıştır. Sermaye Bourdieu tarafından üç şekilde tanımlanmaktadır; bireylerin ekonomik gücünü gösteren "ekonomik sermaye", bireylerin sahip olduğu "kültürel sermaye" ve bireylerin bağlantı ağlarının miktarıyla oluşan "sosyal sermaye". Ekonomik sermaye, direkt paraya dönüşebilmekte, mülkiyet hakları şeklinde kendini gösterebilmekte ve birikmesi zaman almaktadır. Kültürel sermaye, diploma ve sertifika gibi somut olan kültürel kurumlardan oluşan, çeşitli diplomalar ve sertifikalar gibi somut belgelerle ve belli koşullar altında ekonomik sermayeye dönüşebilen sermaye türüdür. Sosyal sermaye ise sosyal zorunluluk ve ilişkilerden meydana gelen belli şartlarda ekonomik sermayeye dönüşebilen sermayedir (Eşki, 2009: 10). Bourdieu çalışmasında gruplara katılım yoluyla bireylere sağlanan faydalara ve bu kaynağı yaratmak amacıyla sosyalliğin kasıtlı olarak inşasına odaklanmaktadır. Ayrıca, Bourdieu bireylerin bir gruba üyelikten elde ettiği faydanın temelini dayanışma olduğunu iddia etmektedir. Diğer yandan sosyal ağlar kendiliğinden oluşmayan aksine diğer faydaların güvenilir kaynağı olarak kullanılabilen grup ilişkilerinin kurumsallaştırılmasına yönelik yatırım stratejileri yoluyla inşa edilmektedir. Bourdieu'nun tanımına göre sosyal sermaye iki ana unsura ayrılmaktadır. Bu unsurların birincisi, bireylerin ortaklarının sahip olduğu kaynaklara erişimi talep etmelerine izin veren sosyal ilişkinin kendisi, ikincisi ise bireylerin ortaklarının sahip olduğu bu kaynakların miktarı ve kalitesidir. Bourdieu farklı sermaye biçimlerinin değişebilirliği ve birikmiş insan emeği olarak tanımlanan tüm biçimlerin nihai olarak ekonomik sermayeye indirgenmesini vurgulamaktadır. Sosyal sermaye yoluyla bireyler ekonomik kaynaklara doğrudan erişim sağlayabilirler, uzmanlarla ilişki kurarak kültürel sermayelerini arttırabilirler veya değerli aidiyet veren kurumlara üye olarak kurumsallaşmış kültürel sermayeyi arttırabilirler (Portes, 1998: 3-4). Sosyal sermaye, Bourdieu tarafından iletişim ağlarının gerçek ve potansiyel kaynakları olarak tanımlanmaktadır. Bireylerin sosyal sermayelerinin büyüklüğü, aktif olan iletişim ağlarına ve ekonomik ve kültürel sermayelerinin özelliklerine bağlıdır (Kangal, 2013: 15). Bourdieu kurum, unvan, isim gibi kavramları

öne çıkararak, sosyal sermayeyi bireysel ve sınıflar arası eşitsizlik açısından araştırmıştır (Kapu, 2008:269). Bourdieu'ye göre sosyal sermaye sadece yüksek sınıfa aittir ve onların konumlarını korumak adına oluşturulmuştur (Field, 2008:21 - 24). Bourdieu'ya göre sosyal sermaye bireylerin yaşam statülerini etkileyebilmekte ve yükseltmektedir (Altay, 2007: 345).

James S. Coleman'ın "Social Capital in Creation of Human Capital" adlı çalışmasında (1988) sosyal sermayeyi, sosyal ağlar kapsamında ele alarak "toplumsal yapıların insanların bir şeyler başarmalarını sağlayan yönlerinden" bahsetmektedir. Bu çalışma kapsamında itimat ve güvenin hakim olduğu toplumların, buna sahip olmayan toplumlara göre daha başarılı olma kapasitesine sahip olduğu düşünülmektedir (Günkör, 2011:9). James Coleman sosyal sermayeyi toplumdaki bireylerin ortak hedefleri için grup veya organizasyon olarak çalışma yeteneği olarak tanımlamaktadır. Dini inanç ve bağlar sosyal sermayenin nadir bir çeşididir (Yıldız ve Topuz, 2011:204-205). Bu teoriye göre bireyler kendi çıkarlarını düşünse de iş birliği yapmaları halinde yapılan iş bireylerin çıkarınadır ancak bu durum kendi çıkarını düşünen yalnız kişiler için istisnadır (Field, 2008: 29).

Coleman'a göre eğer bir kişi diğer bir kişi için bir şey yapıyorsa ve bunu diğer kişinin ileride bir karşılık vereceğini düşünerek yapıyorsa bu ilişki iyiliği yapan kişi için bir beklenti, iyilik yapılan kişi içinse bir zorunluluk haline gelmektedir. Oluşan bu zorunluluk iyiliği yapan kişi tarafından yaptığı iyiliğin karşılığı olarak tahsil edilecek bir ödeme olarak algılanabilmektedir. Bu gibi durumlar iyiliği yapan kişi için ilişkide olduğu diğer insanlarla da mevcutsa finansal sermaye ile doğrudan bir benzerliği ortaya çıkmaktadır (Coleman, 1988: 102). Burada oluşturulan karşılıklılık diğer sermaye türleri gibi bir kaynağa işaret etmektedir. Bireyler birbirleriyle kurdukları iletişim ağıyla yeni bir kaynak oluşturabilmektedir ve bu kaynak toplum içerisinde finansal kaynaklara katkı olarak da karşımıza çıkmaktadır. Sosyal eşitsizlik ve okul hayatındaki başarı arasındaki ilişki Pier Bourdieu gibi Coleman tarafından da yapılan çalışmalarla ortaya konmaya çalışılmıştır (Field, 2008: 39). Coleman Amerika Birleşik Devletleri'nde liseye giden öğrencilerin başarı düzeylerini finansal, beşeri ve sosyal sermaye açısından değerlendirmiştir. Öğrencilerin eğitime devam etmesi için gerekli maddi kaynak finansal sermaye, ailedeki üyelerin eğitim düzeyi beşeri sermaye, aile bireyleri arasındaki ve ailenin okul ile arasındaki ilişki sosyal sermaye

olarak tanımlanmaktadır. Coleman'a göre sosyal sermaye sadece üst sınıfın değil, alt sınıfında beşeri düzeyini etkilemektedir (Tüysüz, 2011:11-12).

Robert Putnam tarafından 1993 yılında yapılan "Making Democracy Work" adlı çalışma sosyal sermaye kavramının bölgesel kalkınma üzerinde nasıl etki yaptığını hem ampirik hem teorik şekilde anlatmıştır. Bu çalışmada İtalyan hükümetinin 1976-1977 yıllarında uyguladığı reformların başarı durumları karşılaştırılmıştır. Kuzey İtalya da uygulanan reformların Güney İtalya'ya göre başarılı olmasının nedeni olarak reformun, sivil toplum tarafından desteklenmesi ve yerel yönetimlerle birlikte hareket edilmiş olması gösterilmektedir. İş birliği, karşılıklı ilişkiler, eşit siyasi ilişkilerin ve vatandaşların hükümetlerin uygulamış olduğu reformlara katılım göstermesi hükümet ve vatandaş arasında güven duygusu yaratmakta ve o bölgenin etkinliğini artırmaktadır.

Putnam yaptığı çalışmalarda düşük ekonomik etkinlik ile düşük sosyal sermaye arasında bir ilişki olduğunu, ekonomik kalkınmada mali sermaye kadar sosyal sermayenin de önemli olduğunu göstermektedir (Yıldız ve Topuz, 2011:211). Robert Putnam'a göre sosyal sermaye ahlaki zorunluluk ve normlar, sosyal ağ ve toplumsal değerler olmak üzere üç faktöre dayandırmaktadır. Ağlar ve normlar, güvenin ön gereksinimi iken güven norm ve ağların sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Putnama göre, güven duygusunun ve sosyal iletişim ağlarının gelişmesiyle bireyler, milletler, şirketler ve komşu bölgeler zenginleşecektir (Field, 2008:79). Putnam yaptığı çalışmalarda sivil toplumun hammaddesi olarak gördüğü sosyal sermayede sivil katılım ve sivil toplum arasındaki ilişkiyi araştırmıştır (Kapu, 2008:270). Sosyal sermayeyi belirlemede sivil toplum kuruluşlarının önceliği vardır ve Putnam yaptığı çalışmalarda, sosyal sermayeyi ölçmek için sivil toplumda bulunan gruplardan başlayarak sosyal iletişim ağ ve normların nasıl arttırılabileceğini araştırmıştır (Demir, 2011:902-903).

Putnam, Bourdieu ve Colemanın sosyal sermayenin analizini yaparak psikolojik, sosyolojik ve politik faktörler açısından faydalarını araştırmışlardır (Eşki, 2009: 35). Bourdieu ve Coleman çalışmalarında bireyi merkeze yerleştirirken Putnam çalışmalarını toplumsal açıdan değerlendirmiştir. Bu nedenle Putnam sosyal sermayeyi birey açısından değerlendirmek yerine bölgesel ve ulusal olarak demokratik kalkınmayı nasıl etkilediğini değerlendirmiştir (Eşki, 2009: 36). Putnam'a göre gönüllü dernekler ağın en önemli bileşenlerindendir. Bireylerin güçlü

olabilmeleri kooperatif, spor kulübü, topluluk ve gönüllü derneklere katılım sayesinde gerçekleşmektedir (Glover ve Hemingway, 2005: 391-392). Putnam'a göre sivil katılımın artması sosyal sermayenin varlığını gösterirken, yokluğu sosyal faaliyetlerin düştüğünü göstermektedir. Yine Putnam'a göre sosyal ağlar fiziki ve insan sermayesini pekiştirmekte hatta bazı durumlarda da fiziki sermayenin önüne geçebilmektedir (Demir, 2011: 903).

Birçok araştırmacı tarafından sosyal sermaye kavramı iki boyutuyla ele alınmaktadır. Bunlardan birincisi sosyal sermaye kavramının kişinin kendisine getirdiği fayda ikincisi ise kişinin bu bireysel kazanımla toplum içerisinde gerçekleştirdiği faaliyetler, sergilediği olumlu davranışlardır. Bu nedenle sosyal sermaye kavramı hem bireylere olumlu yönde fayda sağlarken hem de bireylerin var olduğu topluluklara fayda sağlayarak kamusal bir getiri oluşturmaktadır (Yarar, 2011: 127-128).

1.3. Sosyal Sermayenin Unsurları

Sosyal sermaye kavramı özellikle 1990 yıllardan sonra az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kalkınma çalışmalarında gündeme gelmektedir. Gelişmiş ülkeler az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere göre daha bütünleşmiş ve iş birliği içerisinde bir toplumda yaşarken gelişmiş ülkeler arasına giremeyen ülkeler bunun tam aksine birbirinden bağımsız, güven ilişkisinin kurumsallaşmadığı, iş birliğinin gerçekleştirilemediği toplumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bahsi geçen bu ülkelerde ekonomik kalkınmada yaşanan sorunların yanında farklı sorunlarda yaşanmaktadır. Örneğin topluluk içerisinde iş birliğini ve güven ilişkisini artıramayan bu ülkelerde topluluk içerisinde şiddet, ülke içi ülkeler arası savaşlar meydana gelmektedir. Bu noktada ülkeler kalkınma seviyelerini arttırmak için sadece beşeri ve maddi sermaye değil bunun yanında sosyal sermayenin yaratacağı kaynaklara da ihtiyaç duymaktadır. (Tüylüoğlu, 2006:14-15)

Sosyal sermayenin unsurları, sosyal sermayeyi meydana getirmenin yanında birbirlerini etkileyerek artırılmasını da sağlamaktadır (Şavkar, 2011:17). Coleman ve Putnam'a göre, sosyal sermayenin unsurları kişilerarası güven, normlar ve sosyal ağlardır ve bu unsurlar sadece toplum yaşamında değil ekonomik işleyişte de önemli etkiye sahiptir (Coleman, 1990: 91). Putnam'a göre, sosyal sermaye iki kolda gelişme göstermektedir ve bunlar psikolojik rahatlamayı sağlayan güven ile normlar

ve sosyal ağılardır. Sosyal sermayeyi ölçmek için “Putnam Enstrümanı” olarak isimlendirilen boyutlar dizisi en çok kullanılan araçtır. Putnam bu yöntemi güven düzeyi ve sosyal ağların gücünü bileşen olarak kullanarak geliştirmiştir. Ayrıca Putnam sosyal sermayeye yönelik toplumsal yaşama katılım, kamusal olaylara katılım, gönüllülük, informal sosyalleşme ve güven olmak üzere 5 farklı boyut oluşturmuştur (Eşki, 2009: 95).

Putnam’ın araçları yıllar içerisinde geliştirilerek detaylandırılmıştır. Geliştirilen bu araçlar farklı kurumlar tarafından benimsenmiş ve çalışmalarını değerlendirmek için kullanılmıştır. Örneğin Narayan ve Cassidy’nin ölçümlemesi Dünya Bankası tarafından birçok çalışmada kullanılmıştır. Narayan ve Cassidy’nin sosyal sermayenin ölçülmesi için önerdiği kavramlar güven, grup özellikleri, genelleşmiş normlar, birliktelik- karşılıklık, günlük sosyalleşme, komşuluk başı, gönüllülük olarak karşımıza çıkmaktadır. Narayan ve Cassy’nin ölçümlemesinde grup özellikleri; grup üyeliklerini, üyeliklere finansal katkıları, gruba katılımı, yer aldığı grupta karar alma süreçlerine katılımı, üyeliğin homojenliğini, grup sermayesinin kaynağını, genelleştirilmiş normlar; bireylerin yardımseverliğini, bireylerin güvenilirliğini, bireylerin adaletini, birliktelik- karşılıklık; bireylerin birbirleriyle ilişkilerini, bireylerin beraberliğini- birlikteliğini, günlük sosyalleşme; günlük sosyalleşmeyi, komşuluk; çocuğun veya kendin hasta olduğunda yardım sorabilmeyi, gönüllülük; daha önce gönüllülük yapıp yapmadığını, gönüllükten beklenti, gönüllülük yapmamaya yönelik eleştirileri, komşuyla- toplumla adaletli paylaşımı ve daha önce birine yardım edip etmediğini, güven ise aileye güveni, toplulukta yaşayana güveni, diğer topluluklarda yaşayana güveni, iş insanlarına güveni, devlet çalışanlarına güveni, polise, hukuka güveni, hizmet sağlayıcılara güveni ve yerel otoriteye güveni belirtmektedir. Narayan ve Cassidy’nin kavramsallaştırdığı ölçümleme aracı Dünya Bankası tarafından ilk kez 1998 yıllarında Uganda da kullanılmıştır (Narayan ve Cassidy, 2001:68).

1.3.1. Güven

Toplumdaki bireylerin bir arada sorun yaşamadan birlikte çalışması güvene bağlıdır. Bu nedenle sosyal sermayenin oluşması ve gelişmesinde güvenin önemli bir katkısı vardır (Şavkar, 2011: 22). Sosyal bilimlerde sayısız çalışmaya konu olan güven kavramı Putnam tarafından sosyal sermayenin belirleyicisi olarak tanımlanmakta ve çıkış noktası sermayeden çok sosyal ilişkilerden

kaynaklanmaktadır. Güven; toplumsal güveni, bireysel yaşantıyı, ekonomik ve demokratik gelişmeyi sağlamakta (Gökalp, 2003: 163), maliyet, zaman ve bürokratik engelleri aşarak toplumsal yaşama dinamizm kazandırmaktadır (Newton, 1997: 212). Coleman, Putnam ve Bourdieu, sosyal sermaye ile güveni eşdeğer olarak görmektedir (Eşki, 2009: 39). Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşanan çöküş Putnam'a göre sivil katılımın ve toplumdaki güvenin azalmasından kaynaklanmaktadır çünkü toplumlar ve devletler güvene dayanmaktadır (Siisiäinen, 2000:1).

1.3.2. Normlar

Norm, insanların davranışlarının doğru ya da yanlış olduğunu belirten bir ifade şeklidir. Ayrıca normlar, topluluk içinde uygun olan ya da olmayan değer, inanç, tutum ya da davranışları belirler ya da tanımlarlar (Günkör, 2016: 57). Sosyal sermayenin ana unsurlarından biri olan normlar Putnam ve Coleman'a göre toplumdaki bireyler için resmi olmayan bir kontrol biçimi oluşturarak resmi kontrol birimlerini azaltmaktadır (Kapu, 2008:272). Yine Coleman'a göre normlar yasal değildir ve bazen yasalarla çelişebilmektedir (Keefer ve Knack, 2005: 2-3). Yazılı olmayan bu kurallar sayesinde bireyler yaşadıkları toplumun örf, adet ve geleneklerine uygun yaşayarak sorumlu bir vatandaş bilincinde hareket etmekte bu durum toplumsal hayatı olumlu etkilemektedir (Tabak, 2019)

Coleman'a göre normlar güven sayesinde sosyal sermayeyi yaratarak sosyal ağlara hareketlilik getirmektedir. Sosyal sermaye kapsamında üretkenlik norm ile doğrudan ilişkilidir (Grootaert ve van Bastelaer, 2002: 9) Normlar toplumlarda benimsenerek dinamik bir baskı aracına dönüşür ve sosyal ağların kolektif çalışabilmesini, toplumun ihtiyaçlarına göre gelişerek normların nesilden nesile aktarılmasını sağlarlar. Normlarını özümseyen toplumlarda sosyal sermaye yükselir ve toplum hızlı ve kapsayıcı şekilde kalkınır (Tabak, 2019). Normlar sayesinde bireyler toplum yararı için kendi çıkarlarından vazgeçmeyi öğrenmektedir.

1.3.3. Sosyal Ağ

Sosyal ağlar toplumdaki bireylerin ihtiyaç duymaları durumunda kullanabilecekleri, sahip oldukları bağlantılar sayesinde fayda sağladıkları sermayedir (Çetin ve Varoğlu, 2009). Sosyal ağlar toplumdaki bireylerin, akraba,

komşu, arkadaş gibi kişilerle kurdukları sosyal ilişkilerle oluşan bağımlılık, iletişim ve etkileşim içindeki sosyal yapıdır. Putnam sosyal ağların bireyler üzerinde verimlilik artışı sağladığını söylemekte, sosyal sermayenin en önemli öğelerinden biri olarak görmektedir (Putnam, 2000). Sosyal ağlara katılım ve yoğun bir ilişkinin varlığı, sosyal sermayenin oluşması için oldukça önemli ve mutlak gereklidir (Alan ve Sözen, 2017: 340). İnsanlar kendi başlarına yapamayacakları şeyleri iş birlikleriyle yapabilmekte bunu yaradılıştan gelen sosyal bir varlık olmaları sayesinde başarabilmektedirler. İletişim ağları sosyal hayatta değişime etki ederek sosyal sermayenin önemli bir yapı taşı haline gelmiştir (Kızılöz, 2020). Sosyal ağlar gönüllü birlikteliklerde ve kamuda görev yapanlar arasındaki ilişkilerde ortaya çıkan biçimsel ağlar ve arkadaş, aile, komşu ve meslektaşlar arasındaki ilişkilerde ortaya çıkan biçimsel olmayan ağlar şeklinde ayrılmaktadır (Eşki, 2009: 45). Ekonomik kalkınma ve refah için önemli olan sosyal ağlar; verimli ortam, güven ve paylaşılan değerler üzerinde gelişme sağlayarak kontrol ve işlem maliyetlerini azalmaktadır (Meçik, 2010, 16). Putnam'a göre sosyal ağlar, toplumun tamamını kapsayarak, bireylerin iş birliğinin topluma yayılmasını sağlamakta, toplumsal boşluklara girerek daha geniş iş birliğine kaynak olmaktadır (Putnam, 1993: 175).

1.3.4. Katılım

Putnam'a göre sosyal sermaye seviyesini belirlemede en önemli parametre katılımdır ve toplumdaki sivil katılım oranı ne kadar yüksekse o toplumda sosyal sermaye seviyesi de o kadar yüksektir. Putnam böyle toplumlara yurttaşlık toplumları demektedir, sürdürülen sosyal ilişkilerin yardımlaşma temeline dayandığını, sivil toplum örgütlerine üyelik ve buralardaki faaliyetlere katılımın toplumun sosyal sermaye düzeyini artırmakta önemli bir unsur olduğunu söylemektedir (Tüysüz, 2011: 27). Putnam'a göre sosyal sermayesi yüksek olan toplumların kurumsal performansları da yüksektir çünkü sosyal sermaye gönüllü yardımlaşmayı teşvik etmektedir (Şan, 2007: 75). Yurttaş katılımı bireyin toplum içinde aktif olması kendi bireysel çıkarından önce toplumsal çıkarları düşünerek sorumluluk almasıdır (Güngör, 2013: 17).

1.4. Sosyal Sermaye Türleri

Sosyal sermaye, sosyoloji, siyaset, işletme ve ekonomi gibi farklı bilim dallarında çalışılmakta ve çalışmaların amaçlarına göre farklı şekillerde

tanımlanmaktadır. Putnam (2000), sosyal sermaye türlerini bağlayıcı, birleştirici ve köprü kuran sosyal sermaye şeklinde sınıflandırsa da bazı araştırmacılar yapısal ve kavramsal sosyal sermaye, güçlü bağlar ve zayıf bağlar şeklinde tanımlamalarda yapmışlardır.

1.4.1. Bağlayıcı Sosyal Sermaye

Putnam'a göre, bağlayıcı sosyal sermaye zaten birbirini tanıyan yakın arkadaş ve akrabalara dayanmaktadır ve türdeş gruplar arasındaki ilişkileri kapsamaktadır (Yıldız ve Topuz, 2011: 206). Sosyal normların aile bireyleri arasında iletilmesinde birincil araç olarak kullanılmaktadır (Duman ve Alacahan, 2011:18). Bağlayıcı sosyal sermaye, iç içe geçmiş gruplardan oluşsa da yeni üyeleri memnuniyetle karşılayabilmektedir. Bağlayıcı sosyal sermaye dayanışmayı ve grup uyumunu pekiştirme açısından önemlidir ve bilgi yaratma konusunda önemli bir etkisi vardır. Çünkü insanlar farklı fikirleri rahatça ifade edebildiklerinde yeni bilgi daha kolay yaratılmaktadır (Kızılo , 2020). Bağlayıcı sosyal sermaye, sıkı ilişkilerden oluşmasından dolayı bazı olumsuz sonuçlara neden olsa da önemli bir sosyal destek kaynağı olarak yerini korumaktadır (Claridge, 2018:3).

1.4.2. Birleştirici Sosyal Sermaye

Birleştirici Sosyal Sermaye, farklı sosyal sınıflardaki, insanları, birbirine bağlayan ilişkileri kapsamaktadır (Andriani, 2013:10). Bu bağ sayesinde toplumdaki bireyler kendi sosyal ortamlarının dışında diğer ortamlarla da ilişki kurarak bilgi elde edebilmektedirler (Yıldız ve Topuz, 2011:206). Birleştirici olarak nitelendirilmesinin nedeni hiyerarşik olarak insanları bir araya getiren bu ilişkinin güç, sosyal statü ve refahı farklı grupların ulaşabilmesi için mümkün kılmasıdır (Şan ve Şimşek, 2011: 97). Birleştirici sosyal sermaye dışa dönüktür ve farklı sosyal sınıflarda bulunan kişilerin ilişkilerini kapsamaktadır (Putnam, 2000: 7). Bu sosyal sermaye, aile kurallarının geçerli olmasından ziyade toplumsal normları içermekte, toplumdaki bireylerin mevcut olandan daha çok kaynağa ulaşmasını sağlamaktadır (Gudmundsson ve Mikiewicz, 2012:62).

1.4.3. Köprü Kuran Sosyal Sermaye

Genellikle gelişmekte olan toplumlarda görülen köprü kuran sosyal sermaye, bireylerin uzaktaki tanıdıklarıyla bağlantı kurmasını sağlamakta ve daha uzak

ilişkileri ifade etmektedir (Yıldız ve Topuz, 2011:206). Köprü kuran sosyal sermaye, sosyal kimlikleri birbiriyle örtüşmeyen ancak ortak çıkar ve hedefleri olan bireyler arasındaki ilişkilerdir. Resmi ve resmi olmayan ilişkileri kapsayan köprü kuran sosyal sermaye, farklı özelliklere sahip gruplar arasındaki zayıf bağlardır (Duman ve Alacahan, 2011:185).

1.5. Sosyal Sermayenin Ölçümü

Sosyal sermayenin tanımlanmasında ortaya çıkan farklı yaklaşımlar, ölçümünde de ortaya çıkmakta sosyal sermayenin ölçülmesiyle ilgili birçok tartışma bulunmakta ve ölçmenin etkili, güvenilir yolunun ne olduğu bilinmemektedir. Sosyal sermayenin ölçümü iyi planlanmış bir istatistiksel model ve güvenilirlik önlemlerinin belirlenmesiyle yapılabilmektedir (Flap ve Volker, 2003:11).

Net şekilde ölçülemeyen sosyal sermayenin varlığı ekonomik ve sosyal olarak değerlendirilmektedir. Bu yüzden iki temel yöntem olan gözlem ve anket kullanılarak sosyal sermaye ölçülebilmektedir (Koç ve Ata, 2012:206). Sosyal sermayenin ölçülmesinde iki görüş hakimdir. Birinci görüş, Putnamın yaptığı gibi toplumdaki grupları sayarak sosyal sermayeyi ölçmek, ikincisi ise, sivil topluma katılım göstergeleri ve güven düzeylerini kullanarak ölçmektir (Fukuyama, 2001). Daha önce yapılan çalışmalara göre, toplumun gelişmişlik düzeyi ve sosyal sermaye miktarı birbirini beslemektedir ve sosyal sermaye miktarı gelişmemiş ülkelerde düşüktür (Altay, 2007:339).

Uluslararası politikalar geliştirebilmek için dünyada birçok sosyal sermaye araştırması ve ölçümü yapılmaktadır. Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Kurulu (OECD) ve Dünya Bankası 'da üyelerine tavsiyelerde bulunabilmek için uzun süreli zaman serileri ve kapsamlı veri setleri oluşturdukları çalışmalar yürütmektedir (Yıldırım, 2019:36). Dünya Bankası yaptığı çalışmada (2002) sosyal sermayeyi yapısal ve bilişsel olarak incelemiş, çalışmadaki soruları; grup ve ağlar, güven ve dayanışma, kolektif eylem ve iş birliği, bilgi ve iletişim, sosyal uyum ve siyasal eylem başlıkları altında toplamıştır (Grootaert ve van Bastelaer, 2002, 8-10).

Dünya Bankası sosyal sermaye kavramını en çok benimseyen ve yaptığı program ve projelerde de sosyal sermaye ölçümlemesini kullanan kurumlar arasında yer almaktadır. Dünya Bankasına göre sosyal ilişkiler özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yaşayan bireylerin hayatta kalma kabiliyetlerine olumlu

yönde etki eden bir kaynaktır. Sosyal sermaye kimlikleri, çıkarları, değerleri, öncelikleri ve algıları şekillendiren süreçler içerisinde yer almaktadır. Bu noktada sosyal sermaye doğası gereği çok boyutlu olarak karşımıza çıkmaktadır. Birçok araştırmacı ve kurum tarafından ele alınıp geliştirilen boyutları en genel şekliyle gruplar, ağlar, birliktelik, normlar ve güven ilişkileri olarak karşımıza çıkmaktadır. (Dudwick ve ark., 2006: 4-5).

1.6. Girişim ve Girişimci

Girişim, gereksinim duyulan şeylerin karşılanması için; doğal kaynakların, sermayenin ve emeğin bir araya getirilerek mal veya hizmet için kurulan ekonomik birimler tarafından değerlendirilmesidir. İnsanlık tarihi kadar eski olan girişimcilik İrlandalı ekonomist Richard Cantillon tarafından 18. yüzyılda mal veya hizmetten kazanç sağlamak için iş sahiplenmek, onu organize etmek ve işin riskini alarak gerçekleştirmek şeklinde tanımlanmıştır (Sciascia ve de Vita, 2004, s.4). Girişimci kelimesi de yine ilk kez Richard Cantillon tarafından toprak sahipleri ve çalışanlardan farklı, ekonomik alışverişi yürüten aktörler olarak tanımlanmıştır (Hébert ve Link, 1989). Joseph Schumpeter ise 1930'larda girişimciyi, ekonomi bilimiyle sentezleyerek yeni ve daha önce denenmemiş teknolojileri bulan, geliştiren ve onları kullanan kişi olarak tanımlamıştır. Robert Hisrich 1980'lere gelindiğinde girişimciyi gerekli olan zaman ve emekle farklı şeyleri ortaya çıkaran, ekonomik, sosyal ve psikolojik risklerin sonunda maddi ve kişisel kazanç sağlayan kimse şeklinde tanımlamıştır (Hisrich ve ark., 2017: 7). Bu tanımlamadan yola çıkan Hisrich ve arkadaşları girişimciliği emek, hammadde ve diğer varlıkları bir araya getirerek risk alma ve bu riskten yeni bir imkan yaratma şeklinde tanımlamışlardır (Hisrich ve ark., 2017:9). Girişimcilik globalleşmeyle artan rekabet ortamında modern işletmelere göre yenilik, dinamiklik, risk alma ve gelişim kavramlarıyla ifade edilmektedir (Kutanis ve Hancı, 2004:456).

Girişimcilik kişilerin yetiştiği sosyal, ekonomik ve kültürel yapının bir çıktısı olarak karşımıza çıkmakta ve mevcut kaynakların yeniden yapılandırılmasında başarısızlık riski dikkate alınmaktadır. Çünkü risk alabilmek girişimin başarılı veya başarısız olmasını etkileyen önemli unsurlardan biridir. Dinamik yapıdaki, risk alabilen girişimcilerin niteliklerinin ve girişimci ruhlarının gelişmesinde aile yapısı, tutumlar, eğitim ve ekonomik şartlar etkilidir (Yetim, 2012:80). Ülke ekonomilerinin gelişmesinde ve kalkınmasında ekonomik sistemlerle iş birliği içerisinde bulunan

girişimciliğin rolü büyüktür. Ülkelerin gelişmişlik düzeyi fark etmeksizin tüm dünyada kalkınma stratejilerinin amaçlarından biri olmuştur. Globalleşme ve teknoloji bilgiye ulaşmayı kolaylaştırmış, insanların çevrelerindeki fırsatları fark etmelerini sağlamış böylelikle girişimci sayısı artış göstermiştir. Girişimci sayısının artması özellikle gelişmekte olan ülkelerin ekonomik başarıya ulaşmasını hızlandırmaktadır (Demirel, 2003: 33). Girişimcilik için yapılan yatırımlar, toplum refahında artışı sağlayan istihdam alanları yaratarak insanların gelir seviyesinin artmasını sağlamaktadır (Ersoy, 2010:74). Avrupa'daki işsizlik sorununu araştıran araştırmacılara göre Amerika Birleşik Devletlerindeki istihdam artışının yaklaşık %85'i yeni girişimlerin yarattığı istihdama bağlıdır (İlter, 2008:20). Son yıllarda istihdamda az yer bulabilen kadınlar da girişimcilik yoluyla ülke ekonomisinin gelişmesine katkı sağlamaya çalışmaktadır. Bu sayede kadın girişimciliği küresel olarak çalışılmaya ve geliştirilmeye açık ekonomik bir olgu haline gelmiştir.

1.7. Girişimcilerin Özellikleri

Girişimci kazanç için risk alan, yeni iş fırsatları oluşturan ya da mevcut iş için yeni fırsatları değerlendiren, bunun için yeni bir mal veya hizmet oluşturmaya çalışan kişidir. Ekonomistlere göre girişimci, kaynak, istihdam ve diğer varlıkları bütünleştirerek daha kıymetli bir şey elde edebilen kişi olarak tanımlanırken; psikologlara göre, bir şeye sahip olabilmek için denemeler yapan, başarı için başkalarının otoritesini kendi eline alan kişi olarak tanımlanmaktadır (Güney, 2006, s. 27). Başarılı olacak girişimcinin; kişiliği, kültürü, eğitimi, inanç ve değerleri doğrudan işletmenin geleceğini etkileyecek ve girişimin büyümesinde önemli rol oynayacaktır (Kızıltay, 2010, s.32). Farklı araştırmacılar girişimciyi kendilerine göre tanımlasa da hepsinde ortak olarak risk alma, başarıma arzusu ve kendine güven bulunmaktadır (Arıkan, 2003 s.25). Girişimcinin akıllıca riskler alabilmesi işletmenin sadece karının değil zararının da sorumluluğunu alabilecek güçte olduğunu gösterir. Yenilikçi ve fırsatları sezebilme özelliği girişimcinin yeni bir mal veya hizmeti işletmeye dönüştürmesini sağlar. Lider olma özelliği ise dürüst bir iş ahlakıyla konulan hedefe ulaşmasını sağlamaktadır.

Girişimci; özgün düşünce oluşturabilen, çalışma ve iş kurma konusunda azimli olan, cesaret, hırs ve tutku sahibi, fikirlerine güvenen ve yaratıcı olan, kişisel öngörülerini olan, yeni durumlar için hazır olan, iletişim becerisi iyi ve kişileri yönlendirebilen, idareci kapasitesi yüksek kişidir (Cengiz ve ark., 2016:1321).

Girişimcilerin, diğerk işilerden farklı olan bu özellikleri, fırsatları fark ederek en iyi şekilde değerdendirmelerini sağlamaktadır. Girişimciler etraflarındaki insanları ve değışen çevre koşullarını gözlemleyerek uzun vadede insanların ihtiyaç duyabilecekleri ürün ve hizmetleri üretebilmek için gerekli kaynakları bir araya getiren kişilerdir (Kelley ve ark., 2012:4).

1.8. Girişimciliğı Etkileyen Faktörler

Başarılı bir girişimcilik için girişimci kişiliğıe sahip olmak oldukça önemlidir ancak tek başına yeterli olmamaktadır. Bulundukları çevrede girişimcileri etkileyen pek çok faktör vardır. Girginer ve Uçkun başarılı bir girişimciliğı çok sayıda faktörün bir araya geldiğı davranışsal bir süreç olarak tanımlamaktadır (Girginer ve Uçkun, 2004:99). Girişimciliğı etkileyen faktörler kimi zaman kişisel özelliklerden kimi zaman da çevresel faktörlerden kaynaklanmaktadır. Aynı çevrede yaşayan insanların girişimcilik eğilimleri kişisel özelliklerinin farklı olmasından dolayı farklılık gösterebilmektedir (Nanda ve Sørensen, 2010:1116). Girişimciliğın dışı vurması için çevresel faktörlerin de etkisi göz önünde bulundurulmalıdır. Kişinin içinde bulunduğu toplum, yaşadığı çevre ve ekonomik koşullar girişimciliğı etkilemektedir. Girişimcilik içsel ve dışsal faktörlerden etkilenmektedir ve bu faktörler sınıflandırılırken; eğitim, yaş ve cinsiyet, aile, kültür, ekonomik şartlar gibi alt faktörlere ayrılmaktadır.

1.8.1. İçsel Faktörler

Girişimcinin kişilik veya demografik özellikleri girişimciliğı etkileyen içsel faktörlerdir. Risk alma, fırsatları görme, liderlik becerisi, yaratıcı düşünce, hızlı karar verebilme, bağımsızlık duygusu ve başarı güdüsü kişilik özelliklerini oluştururken cinsiyet, eğitim durumu, yaş ve gelir durumu demografik özellikleri oluşturmaktadır.

1.8.1.1. Eğitim

Başlangıçta ailede sonrasında eğitim-öğretim kurumlarında verilen eğitim bireylerin girişimcilik ve yaratıcılık ruhlarının gelişmesinde önemli rol oynamaktadır. Yenilikçi bakış açısına sahip faydacı ve yararcı eğitim sisteminde bireyler işlerine yarayacak bilgilerle donatılıp yenilerini üretmeye odaklanırlar. Faydacı ve yararcı eğitim sisteminde eğitim alan kişiler girişimcilik ruhuyla beslenmiş olurlar (İrmiş ve Barutçu, 2012, s.4). Girişimciliğın desteklenmesi için girişimcinin kendisine güvenen,

başaracağına inanarak risk alan bireyler olarak yetiştirildiği bir eğitim sistemi oluşturulmalıdır.

1.8.1.2. Yaş ve Cinsiyet

Yapılan bir araştırmada girişimcilik ve yaş arasında pozitif bir ilişki bulunmuş girişimciliğe başlama yaşı 22-25 arasında belirlenmiştir (Bozkurt, 2007, s.96). Bunun yanında bir başka araştırmaya göre cinsiyet de girişimciliği etkileyen faktörlerden biridir ve erkeklerin kadınlara göre girişimci olmaya daha eğilimli oldukları belirlenmiştir (Yurtsever ve diğerleri, 2006, s.6). Avrupa'da girişimci olmak isteyen kişilerle yapılan bir çalışmaya göre erkekler kadınlardan daha fazla girişimci olmak istemişlerdir. Bu eğilimin sebebi kadınların risk alma konusunda erkeklere göre daha çekingen olması, işe başlamadan önce o işten emin olmak istemeleri ve gelecek planlarını on yıl süreyle ötelemeleri olarak belirlenmiştir (Strazdienė ve Garalis, 2008, s.139).

1.8.2. Dışsal Faktörler

Girişimcilik sosyal, politik, teknolojik, kültürel ve ekonomik şartlardan etkilenmekte ve bu çevresel şartlara tepki olarak meydana gelmektedir. Önemli dışsal faktörlerden toplumun girişimciliğe olan desteği, girişimcilik davranışların onaylanması ve teşvik edilmesi girişimcilik aktivitelerini arttırmaktadır (İrmiş ve ark., 2010:11). Bunun dışında girişimcilik üzerinde etkili güçlü olan dışsal faktörler aile, kültür ve ekonomik şartlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.8.2.1. Aile

Girişimciliği etkileyen faktörlerden biri toplumun temel yapı taşı ailedir. Çünkü çocuklar ailelerinden öğrendikleri eğitim ve görgü kurallarıyla hayatlarını sürdürürler. Bağımsızlığa önem vererek yetiştirilen kişiler ile ailesinde girişimci ruha sahip ya da girişimcilik faaliyetlerinde bulunmuş birey olan kişiler girişimcilik faaliyetlerine daha eğilimli olabilirler (Güney ve Çetin, 2003, s.196; Güney ve Nurmakhmatuly, 2007, s.70). Ailedeki doğum sırası ve akrabalık ilişkileri de girişimciliği etkilemektedir (Bozkurt, 2007, s.95). Kişinin kardeşleriyle yaşadığı rekabet, aile içinde fark edilme isteği ya da kardeşleriyle beraber üçüncü kişilere karşı yaptıkları iş birlikleri, girişimcilik ruhlarının gelişmesini sağlar (İrmiş ve Barutçu, 2012, s.4).

1.8.2.2. Kültür

Kültür, tarihsel ve toplumsal olarak değişen ve gelişen insan davranışlarını doğrudan etkileyen değerlerdir. İnsan girişimciliğin odak noktasıdır ve insanların değer yargılarından oluşan kültür girişimcilikte birinci derecede etkilidir. Toplumun değer yargıları ile şekillenen kültürel algı, girişimciliğin ortaya çıkmasında önemli bir faktördür. Girişimciliğin bazı kavramları kimi kültürlerde kabul edilirken, kimi kültürler de kabul görmemektedir. Kendi içinde sosyal dayanışma sağlamış bir kültür, içerisinde birbirine saygı duyan, yeniliklere açık olan, yaratıcı ve risk alabilen bireylerden oluşuyorsa bu kültür girişimcilik için en uygun ortamlardan biridir (Güney ve Nurmakhmatuly, 2007, s.69).

1.8.2.3. Ekonomik şartlar

Girişimcinin ekonomik koşulları da girişimciliği etkilemektedir. Yapılan bir araştırmaya göre girişimcilerin %35,3' girişimlerini engelleyebilecek faktörlerden ilki olarak sermaye yetersizliğini görmektedir (Gzek ve Akbay,2012, s.50). Bu nedenle gelişmiş ekonomilerde girişimcinin risk alabilme ihtimali daha fazlayken gelişmekte olan ekonomilerde daha az olmaktadır. Bu nedenle ülke ekonomilerinde yaşanacak negatif olaylar, hükümetlerin maliye politikaları, girişimciliğin maddi boyutunu direkt olarak etkilemektedir.

1.9. Kadın Girişimciliği ve Kadın Girişimci

Tarihsel süreçte kadınlar sadece evlerindeki hayatla sınırlandırılmış bu nedenle toplumdaki rolleri çok kısıtlanmıştır. Kadınların ekonomik olarak güçlenmeleri ve kendi paralarını kazanmaları ailedaki iş bölümünün cinsiyete göre yapılmasından, kadının asıl görevlerinin ev ve çocukla ilgilenmek olduğu düşüncesiyle uzun yıllar engellenmiştir. Toplumdaki ataerkil yapı kadınların iş hayatında olması ve kendi kazançlarını sağlaması aşamalarında birçok zorluk yaşamalarına neden olmuştur. Dünyadaki sosyal, siyasal ve ekonomik gelişmeler, kadınların ekonomik hayata girmelerini, ekonomik ve toplumsal kalkınmada rol almalarını sağlamıştır. Kadın girişimciliği toplumda kadına biçilen kısıtlı rolleri değiştirirken, kadınların zgven kazanmalarını da sağlamıştır. Son yıllarda iktisadi büyüme üzerinde önemli etkisi olan girişimcilikte kadınların da etkin rol alması dünyada hız kazanmaktadır (lgen ve ark., 2017, s. 34). Kadın girişimci sayısının

artması sayesinde toplum ekonomik olarak gelişeceği ve refah seviyesi artacağı için Dünya’da ve ülkemizde kadın girişimciliği devlet ve sivil toplum kuruluşları tarafından desteklenmektedir. Son 20 yılda Dünyada’ ki kadın girişimci sayısının artması öncelikle iş hayatında kadınların yasalarla koruması ve desteklenmesinden, kadınların eğitim şanslarının artmasından kaynaklanmaktadır. Bunun yanında bu artışta aile yapılarının değişmesi, çekirdek aile yapısının artması, toplumda çalışan kadın imajının iyileşmesi, evlenmelerin azalması, boşanmaların artması ve yeni çalışma biçimlerinin oluşması gibi faktörler etkili olmuştur (İlter, 2008:86). Kadın girişimciler ülke ekonomisine katkı sağlayıp istihdam yaratırken, aile refahı ve çocukların eğitim seviyesini de arttırmakta diğer kadınlara rol model olmaktadır. Teknolojinin ve sanayinin gelişmesiyle iş hayatında kadın girişimcilerin artması iş kadını ve kadın girişimci kavramlarının karışmasına neden olmuştur. İş kadını; eğitim sonucunda meslek kazanmış ya da bir işletmede yönetici ya da işçi olarak çalışan kadınlar olarak tanımlanırken, girişimci kadınlar risk alarak yaratıcı fikirlerle yeni bir iş alanı yaratıp, işletme faaliyeti oluşturan kadınlardır (Yaşar, 2017, s.46).

Girişimci Kadınlar Avrupa Komisyonu (2002) raporuna göre; kadın girişimci, risk alabilen, kendi işini kurmuş, bir işletmenin hisselerinin çoğunluğuna sahip, işletmedeki yönetim kararlarını imzalayan ve işletmenin faaliyetlerinde aktif görev alan kadın olarak tanımlanmıştır. Kadın girişimciler piyasa şartlarına göre, kendi kurdukları işi yöneten kişilerdir ve kurdukları işletmenin tüm sosyal ve hukuki sonuçlarını üstlenerek yasal çerçeveler kapsamında yürüttükleri işleri ve çalışanları organize etmektedirler (Çelik ve Özdevecioğlu, 2001:488).

1.9.1. Kadın Girişimcinin Özellikleri

Tüm girişimcilerde cinsiyet farkı olmaksızın aranan en temel özellik risk alabilmeleridir. Bunun yanında kadın girişimciler toplumun yarattığı baskı nedeniyle iş hayatında erkek girişimcilere göre daha zor kabul görmektedir (Alpşahin, 2011:103). Buna karşın yapılan bir çalışmaya göre; kadınların çalışanlarına karşı öğretici ve teşvik edici olması, problem çözmede başarılı olmaları, başarıya ulaşmak için fazla çaba sarf etmeleri erkeklere göre daha çok patron olarak tercih edildiklerini ortaya koymuştur (Sabah, 2004).

Kadın girişimciler özelinde temel özellikler farklı araştırmacılar tarafından farklı ifade edilse de temel olarak üç unsur öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki kadın

girişimcinin yenilikçi ve sürdürülebilir olmasını sağlayan motivasyondur, kadınların çevreleri tarafından desteklenmeleri en büyük motivasyonlarıdır. Diğer unsur risk alma becerisidir ve risk alabilen kadınlar, iş hayatlarında başarı sağlayabilmektedir. Üçüncü unsur duygusal zekadır başarı için diğer insanlarla olan iletişim ve onları etkileme becerisi önemlidir. Kadınlar sahip oldukları farkındalık ve hassaslıkla duygusal zekâlarını iş hayatlarına yansıtabilmekte ve başarı sağlamaktadırlar.

Kadın girişimcilerin özellikleri, onların başarılarının sebepleriyle örtüşmektedir bu özellikler şu şekilde özetlenebilmektedir (Gürol, 2000: 243): İnsancıl ve demokratik yöneticiler olmaları, çalışmalarında detaycı ve titiz davranmaları, çok fazla risk alsalar da ihtiyatlı olmaları, yaratıcı olmaları, sezgilerine oldukça fazla güvenmeleri, insani ilişkilerde daha katılımcı olmaları.

1.9.2. Kadın Girişimci Türleri

Kadın girişimciler toplumda kendilerine biçilen rolleri kabullenip kabullenmemelerine göre, toplumun üzerlerinde yarattığı baskıya verdikleri tepkiye göre farklılık göstermektedirler. Bu farklılığın temel nedeni toplumsal baskının boyutudur ve girişimcilik algılarını da doğrudan etkilemektedir (Vossenber, 2013:3). Farklı disiplinlerin 1980'den sonra ele aldığı kadın girişimciliği 4 farklı tip altında incelenmiştir (Yetim, 2002, s.81).

1.9.2.1. Geleneksel Kadın Girişimci Tipi

Geleneksel kadın girişimci tipindeki kadınlar, toplumsal rollerine devam ederken ideallerini gerçekleştirmek içinde girişimcilik faaliyetleri gerçekleştirir hem iş hem özel hayatlarını birlikte yürüterek ikisini de riske atmayacak davranışlarda bulunurlar. Öncelikli amacı işi büyütmek değil kar etmek olan bu kadınlar genellikle hizmet sektörü (lokanta, kuaför güzellik salonu) ve perakende ticaret sektöründe faaliyet göstermektedirler.

1.9.2.2. Yenilikçi Kadın Girişimci Tipi

Yenilikçi kadın girişimci tipindeki kadınlar ise girişimcilik faaliyetlerini toplumsal rolleri üzerinde tutan kadınlardır. Öncelikli hedefleri işlerini büyütmek, firmalarının tanınırlığını arttırmaktır. Genellikle iyi eğitilmiş, teknolojiyi iyi kullanan ve bu yönde girişimlerde bulunan kadınlardır.

1.9.2.3. Evcimen Kadın Girişimci Tipi

Evcimen kadın girişimci tipindeki kadınlar, girişimcilikte ilerlemeye çalışırken toplumsal rollerini birincil rol olarak kabul ederler. Bu kadınlar için idealleri ve girişimleri ikinci sıradadır ve bunu ek iş olarak yapmaktadırlar. Girişimlerini büyütme ya da tanınırlığını arttırmak gibi bir niyetleri yoktur onlar için önemli olan ev ekonomisine katkı sağlamaktır. Bu kadınlar toplumsal cinsiyetin dayattığı rolü kabul ederek işlerini aile hayatlarına uydururlar ve genellikle kadınların yapımına daha uygun olan el işi becerileriyle bağlantılı işler yapmaktadırlar.

1.9.2.4. Köklü Kadın Girişimci Tipi

Köklü kadın girişimci tipindeki kadınlar, toplumsal rollerine de girişimcilik faaliyetlerine de oldukça düşük seviyede bağlıdırlar. Kadınların toplumda ezilmesini engellemek, kadın ve erkeğin her alanda eşit olduğunu göstermek için işletme faaliyetlerini kurarlar. Bu kadınlar genellikle girişimciliği feminist bir hareketin parçası olarak görürler ve kadınların ikinci planda olmasını engellemeye çalışırlar, faaliyet alanları basın, eğitim, satış gibi alanlardır.

1.9.3. Kadın ve Erkek Girişimci Arasındaki Farklar

Toplumsal cinsiyet rollerine göre, kadınlar ev ve çocuklarla ilgilenirken erkekler ailenin geçimini sağlama ve koruma görevini yerine getirmektedirler. Bu durum kadınların erkeklere ekonomik olarak bağlı olmasına neden olmaktadır. Bunun yanında kadına karşı toplumun geliştirdiği önyargılar, kadının ekonomik hayatını olumsuz etkilemekte bu sosyal baskı ve tehditlerden dolayı kadın iş hayatında ikinci plana düşmektedir. Girişimcilik kadın ve erkek açısından değerlendirildiğinde toplumsal cinsiyet rolleri girişimcilik eğiliminde etkili olmaktadır ve girişimcilikte erkekler ekonomik desteğe ihtiyaç duyarken kadınlar sosyal desteğe ihtiyaç duymaktadır (Kutanis, 2003, s.74). Bu noktada devlet ve sivil toplum kuruluşları çeşitli destek ve yardımlarla kadınları cesaretlendirmekte, iş hayatına girmelerini sağlamaktadırlar.

Cinsiyet faktörü girişimcilikte çoğunlukla kadınların aleyhinedir örneğin kadın girişimciler işletmenin kuruluş aşamasında erkeklerden çok daha fazla zamana ihtiyaç duymaktadır (Keskin, 2017, s.67). Bunun yanında kadınlar aile ve çocuk kaygılarından dolayı girişimciliğe erkeklerden daha geç yaşlarda başlamaktadırlar.

Yapılan bir araştırmaya göre kadınlar 35-45 yaş aralığında erkekler ise 25-35 yaş aralığında ilk girişim faaliyetlerinde bulunmaktadır (Hisrich ve ark., 2017: 18). Bunun yanında başka bir çalışmada kadın ve erkek girişimcilerin çoğunlukla ailenin ilk çocuğu olduğu ve babalarının işyeri sahibi olduğu belirlenmiştir (Hisrich ve ark., 2017:76).

Kadın girişimciler cinsiyet ayrımına maruz kalarak hak etmelerine rağmen üst yönetici pozisyonlarına terfi edememeleri neticesinde kendi işlerinin patronu olma isteğiyle girişimciliğe yönelirken erkekler iş yerlerindeki memnuniyetsizlik, kazanma hırsı ve kendi geleceklerini kontrol etme güdüsüyle girişimciliğe yönelenmektedirler (Hisrich ve ark., 2017, 76; Arıkan,2003:58)

Girişimleri için finansal kaynak arayışında erkekler birikimlerinin yanı sıra resmi kurumlardan kredi ya da yatırımcılardan destek alırken kadın girişimciler için finansal kaynaklar sınırlıdır. Kadın girişimciler kredi almak istediklerinde teminat gösterecek varlıklarının sınırlı olması ve kaynak sağlayıcılar tarafından düşük profilli görülmeleri nedeniyle kredi almakta güçlük yaşamaktadırlar (Brush ve ark., 2002: 309). Bu nedenle Shmailan'a (2016) göre, kadınlar girişimlerini kişisel birikim ya da aile ve çevrelerinden aldıkları borçlarla finanse etmekte daha az sermayeyle girişimcilik faaliyetlerine başlamaktadırlar. Erkek girişimciler daha çok borca girme eğilimindeyken, kadın girişimciler daha temkinli davranarak borca girmekten kaçınmaktadır.

Mesleki altyapı açısından değerlendirildiğinde kadınlar kendilerine altyapı oluştursalar da erkekler cinsiyetçi ayrımcılığı kullanarak daha güçlü rekabet edecek seviyeye gelmişlerdir. İş tecrübeleri açısından değerlendirildiğinde erkekler yüksek mevkide işlere sahip olmalarından dolayı kendilerini uzman olarak nitelerken kadınlar kendilerini sadece tecrübeli olarak tanımlamaktadırlar. Kurdukları işletmeler açısından değerlendirildiğinde erkek girişimciler imalat veya inşaat sektöründe iş kurarken, kadın girişimciler daha az sermaye ve donanım gerektiren hizmet, eğitim, gıda ve danışmanlık gibi sektörleri tercih etmektedirler (Yıldız, 2019:35).

Yapılan bir çalışmada kadın ve erkeklerin girişimlerine başlama nedenleri araştırılmıştır; elde edilen sonuçlara göre kadınlar esnek çalışma koşullarından dolayı erkekler ise servet yaratmak için girişimciliğe yönelmektedirler. Kadınların

diğer sebepleri aileyle ilgilenme isteği ve kariyerlerinde ilerleme isteğiyken servet yaratma en son sıradadır (DeMartino ve Barbato, 2001, s.824).

1.9.4. Kadınları Girişimciliğe Yönelten Unsurlar

Kadınların büyüdükleri çevre, aileleri, toplumsal algı, ülkenin sosyo-ekonomik durumu ve kültür kadınların girişimciliğe yönlendirilmesinde doğrudan etkilidir. Kadınları girişimciliğe yönlendiren faktörler üzerine pek çok çalışma yapılmış ve kadınları yönelten unsurlar itici ve çekici olarak iki gruba ayrılmıştır. İtici faktörler, zorunluluk dolayısıyla kadınları girişimci olmaya teşvik ederken, çekici faktörler kadınların girişimciliği hedeflerine ulaşmak için kullandıkları basamak olarak görmeleriyle teşvik ederler.

1.9.4.1. İtici Faktörler

Özellikle eğitim seviyesi düşük olan kadınlar alternatif iş bulma konusunda erkeklere nazaran daha fazla zorlanmaktadır ve işsiz kalma korkusu yaşadıkları için girişimciliğe daha çok yönlendirilmektedirler. Yaşanan ekonomik krizler ve sektörel küçölme neticesinde işverenler işçi çıkarma aşamasında iş yerlerindeki kadınları fazlalık olarak görmekte, kadınlar işsiz kalma korkusuyla yüz yüze kalmaktadır bu da onların kendi işlerini kurmaya ve kendi patronları olmaya itmiştir (Hughes, 2003:437-438).

İlk kez 1970'li yıllarda kullanılmaya başlanan Cam tavan sendromu kavramı kadınların çalıştıkları yerlerde üst düzey pozisyonlara gelme isteğini engelleyen ve onların zor duruma düşmelerine neden olan bir kavramdır. Kadınlar hak etmelerine ve yeterli olmalarına rağmen çalıştıkları yerde cinsiyet ayrımına maruz kalarak üst yönetici pozisyonlarına gelememekte bu durum onları girişimci olmaya yönlendirmektedir (Soysal, 2010, s.91).

Kadınlara toplumda biçilen annelik, eşlik, ev kadınlığı gibi rollerden dolayı kadınlar iş ve aile hayatları arasında denge kurmak zorunda kalmaktadırlar. Bu noktada girişimciliğin özelliklerinden biri olan esnek çalışma saatleri kadınları girişimcilik faaliyetlerine yönlendirmektedir. Girişim faaliyetlerinde bulunan kadınlar kendi işlerinin patronu olacakları için aile sorumlulukları ve annelik rollerinde esnek hareket edebilme kolaylığına sahiptirler.

1.9.4.2. Çekici Faktörler

Kadınların girişimcilik faaliyetlerinde bulunma amaçları gelir durumlarına göre farklılık göstermektedir. Ekonomik olarak zorluk çeken kadınlar gelir sağlamak için girişimde bulurken ekonomik olarak rahat olan kadınlar kendini ispat etme isteğiyle girişimde bulunurlar. Kadınlar finansal kazançtan önce kendi işinin patronu olarak kendi ayakları üzerinde durmak için iş kurma eğilimi gösterirler.

Girişimcilik güdüsü risk alabilen, yeniliklere açık olan kadınların azim ve emekle, sermayeyi birleştirerek mal veya hizmet üretime isteğidir ve girişimciliği yönlendiren unsurlardan biridir. Zengin olma isteği kadınlarda erkeklere göre daha az olsa da başkasının işinde maaşlı çalışmak yerine kendi işinin patronu olmak ve daha fazla kazanmak fikri yönlendirici olabilmektedir (Yıldız, 2019:45).

Kişinin toplumdaki sosyal yerinin diğer kişilerle kıyaslanarak hangi noktada bulunduğunu gösteren değerlendirme sosyal statüdür. Toplumda ev hanımı ve annelik rolü biçilen kadın toplum içinde birey olarak kabul görme çabasıyla girişimciliğe yönelmektedir.

Başkalarının davranışlarını etkileyerek onları kontrol altına almak ve davranışlarından sorumlu olmak kişinin güç elde etme ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Diğer insanları etkilemek, yönetmek ve üzerlerinde liderlik kurmak isteyen kadınlar girişimciliği fırsat olarak görmekte ve bunu değerlendirmek istemektedirler.

1.9.5. Kadın Girişimcilerin Önemi

Ülkelerin ekonomik büyüme stratejileri içerisinde kadınları çalışma hayatına teşvik etmek önemli bir yere sahiptir, kadınların girişim faaliyetlerinde aktif rol almaları ülke ekonomilerini daha ileri taşımaktadır. Ülkelerin işgücünün yarısını oluşturan kadınların işgücüne katılmaları ve ekonomik hayatın içinde yer almaları ülkelerin kalkınmaları ve gelişmişlikleri adına önemli bir indikatördür.

Kadınların ekonomik hayata katılmaları adil ve istikrarlı toplum için, sürdürülebilirlik için ve ulusal hedeflerin gerçekleşmesi için önemlidir bu sayede mikro açıdan, ailelerin gelir seviyesi yükselerek yaşam standartları iyileşmiş olacaktır (Özyol, 2015:1). Girişimci kadınlar aile ve ülke ekonomisine katkı sağlarken

toplumsal cinsiyet bağlamında kadın ve erkek eşitliğini de sağlamakta, erkeklerden bağımsız olarak ekonomiye katkı sağlayarak toplumda kadının yerini güçlendirmektedir (Soysal, 2010, s.110).

Kadın girişimcilerin ülke ve aile ekonomisine katkılarını özetleyecek olursak; istihdam yaratırlar, vergi öderler, ülkenin gelişmişlik düzeyini arttırırlar ve büyümeye katkı sağlarlar, ailenin refah düzeyini yükseltirler, çocukların eğitim düzeylerini yükseltirler, nüfus planlamasına katkı sağlarlar, rol model olarak çocuklara örnek olurlar (Şekerler, 2006:123; Aydın ve Çam, 2016:229-230).

1.9.6. Türkiye’de Kadın Girişimciliği ve Destekleyen Bazı Kuruluşlar

Toplumsal cinsiyet rolleri kadınları ev ve çocuklarla ilgilenmeye yönlendirirken, erkekleri evin ihtiyaçlarını karşılamak için dışarıda çalışmaya yönlendirmiştir. Koşulların değişmesiyle kadınlar üretime katılmaya, sosyal hayatta aktif olarak rol almaya başlamışlardır ancak bu katılım az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere batılı ülkelere oranla daha düşüktür (Soysal, 2010: 89). Kentlerdeki yoksulluğun önüne geçmek, ailelerin ekonomik sıkıntılarını çözmek için 1990’lı yıllarda kadın girişimciliği en önemli seçenek haline gelmiştir (Karabat ve Sönmez, 2012: 5).

Türkiye’de kadın girişimciler; yaş ortalaması 30-39 arasında, evli ve çekirdek aileye sahip, baba meslekleri genellikle ticaret olan, yüksek eğitilmiş kadınlardır (Güney, 2006: 33). Kadın girişimciliğinin en fazla olduğu ülkeler Amerika Birleşik Devletleri, Kanada ve İngiltere’dir (Güney, 2006, s. 31). Ülkemizde ise kadınların iş hayatına katılımları henüz yeterli düzeyde değildir ve nedeninin ataerkil aile yapısından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Ülkemizde kadın girişimciler bazı problemlerle karşı karşıya kalmaktadır. Bunlar; başlangıç sermayesi bulmakta yaşanan zorluk, piyasaların erkeklerin egemenliğinde olması, işlerin yürütülmesi aşamasında karşılaşılan deneyim eksikliği, bürokratik problemler, iş ve aile hayatı arasındaki dengeyi kurmanın zorluğudur (Ecevit ve Yüksel-Kaptanoğlu, 2006: 18-19). Girişimci kadınların karşılaştığı bu problemlere çözüm bulmak ve kadınları iş hayatına kazandırabilmek için yeni sivil toplum kuruluşları kurulmakta ve bu kurumlar kadın girişimcileri

finansal, eğitimsel ve deneyimsel olarak desteklemektedir. Sivil toplum kuruluşlarının yanı sıra Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) de kadın girişimcileri desteklemek ve yaygınlaştırmak için tüm şehirlerde faaliyet gösteren Kadın Girişimciler Kurullarını oluşturmaktadır. Çeşitli kamu kurum ve kuruluşları da kadınları girişimcilik için desteklemektedir.

Kadınlar girişimcilere destek olan sivil toplum kuruluşlarından bazıları:

Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV): Kadınları ve yaşam kalitelerini güçlendirmeyi, içinde bulundukları toplumu iyileştirmeyi hedefleyerek ekonomik durumu kısıtlı kadınları desteklemek amacıyla 1986'da yılında kar amacı gütmeyerek kurulmuştur. Temel amaçları ekonomik sıkıntı içindeki kadınların bu durumla nasıl baş edeceğini bilmesinden yola çıkarak toplumu güçlendirmek, onlara iş bulma ve kurma konusunda destek olmaktır.

Kadın Girişimcileri Destekleme Derneği (KAGİDER): Girişimciliği kadınların ekonomik, politik ve sosyal olarak güçlenmesini sağlayacak bir yol olarak gören, kar amacı gütmeyen, en büyük amaçları girişimcilik faaliyetleriyle kadınların güçlenmesini sağlamak sivil toplum kuruluşudur. Kadın-erkek eşitsizliğini gidermek için ulusal ve uluslararası iş birlikleri yapmakta, kadınlara bürokratik, finansal ve pazarlama konularında destek olmaktadır.

Kadınlara Dayanışma Vakfı (KADAV): Kadınların şiddetsiz bir yaşam sürdürmeleri için onlara psiko-sosyal destek vermenin yanında üretim atölyeleri ve meslek edindirme kurslarıyla kadınların güçlenmesi ve özgürleşmesi için çeşitli faaliyetlerde bulunurlar.

Kadınlar girişimcilere destek olan kamu kurum ve kuruluşlarından bazıları:

Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB): Küçük ve orta ölçekli işletmelerin (KOBİ) ekonomik ve sosyal kalkınmadaki payını ülkenin ekonomik ve sosyal ihtiyaçları kapsamında artırmak amacıyla 1990 yılında kurulmuştur. Küçük ve orta ölçekli işletmelerin rekabet etme güçlerini yükseltmek, sanayide entegrasyonu sağlamak, küresel pazarda söz sahibi olmalarına destek vermek için tarafsızlık, şeffaflık, yönlendirici olmak, erişilebilir, hesap verilebilir gibi özelliklerle temel değerler üzerine kurulmuştur. Kadın girişimcilere iş yeri kurma kredisi veren tek devlet kurumudur.

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM): Kadınların toplumsal yaşamda hak ettikleri fırsat eşitliğine kavuşması için kadına karşı negatif ayrımcılığı önlemeye çalışırlar. Kadın haklarını korumak ve geliştirmek için Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı altında tüm kurum ve kuruluşların kadın politikalarıyla ilgili koordinasyonu sağlamak için kurulmuştur.

Türkiye İş Kurumu (İŞKUR): Ülkenin işgücü piyasası politikalarının belirlenmesine ve uygulanmasına öncülük etmek, istihdam imkânlarını arttırmak ve piyasasının ihtiyacı olan talebi karşılamak için kurulmuş olup nitelikli personel için gerekli mesleki kurs ve programları ihtiyaç duyanlara sunmaktadır.

Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK): Bilimsel ve teknolojik alanlarda araştırma yaparak vatandaşların yaşam kalitesini yükseltmeyi amaçlayan, ülkenin refah seviyesini arttırıp gelişmesine hizmet eden bu kurumun vizyonu bilim ve teknolojide yenilikçi, paylaşımcı, katılımcı ve yönlendirici olmaktır. Girişimcilik Aşamalı Destek Programı kapsamında yenilik üzerine olan fikirleri değerlendirerek, ürün ve hizmet değeri yüksek olabilecek çalışmaları desteklemektedir.

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB): Kadın girişimcilere eğitim ve kapasite geliştirme desteği vererek fikirlerini gerçekleştirmelerini sağlayan bir kuruluştur. Geliştirdiği politikalarla kadın girişimcilerin kendilerini geliştirmelerini ve daha donanımlı hale gelmelerini sağlamaktadır. Bu kurum sayesinde kadınlar kendilerini geliştirme yollarını öğrenerek kariyerlerini daha fazla ilerletebilmektedir.

1.9.7. Kadın Girişimciliği ve Sosyal Sermaye Arasındaki İlişki

Sosyal bilimlerin çalışma konusu haline gelen sosyal sermaye kavramı, ülkelerin ekonomik gelişme göstermesinde insan sermayesi kadar belirleyici rol oynamaktadır. Sosyal sermaye, girişimcilere girişim faaliyetlerine başlama, onu geliştirebilme ve başarılı bir şekilde yürütme aşamalarında kaynak olmanın yanı sıra diğer sermaye türlerinin (beşeri, finansal) harekete geçmesinde de önemlidir (Çitçi ve Coşkun, 2012: 129). Girişim faaliyetlerinin başarılı olmasında girişimcilerin uygun sosyal sermayeye sahip olması önemlidir. İstikrarsız ekonomi ve çevresel koşullar altında başarıyı etkileyen sosyal sermaye kaynağı girişimcilerin demografik

özellikleridir (Grimm ve Smith,1991:557). Girişimcinin birey olarak sahip olduğu ve zaman içinde ilişkiler ağıyla elde ettiği sosyal sermaye, girişimcinin amacına ulaşmasını kolaylaştıran ilişki kaynaklarından (Nahapiet ve Ghoshal, 1998: 243; Yetim, 2002:81). Dünya genelinde önemli bir istihdam alanı olan kadın girişimciliği alanında Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için sosyal sermaye kaynakları girişimci kadınların niteliklerinin gelişmesinde oldukça önemlidir. Kadın girişimcilerin faaliyetlerine başlama, yürütme ve kar elde etme aşamalarında yaşadıkları birçok sorunun çözümünde, sosyal sermaye önemli bir yer tutmaktadır. Bunun nedeni stratejik veya hiyerarşik olarak önemli pozisyonlarda bulunan kişilerle kurulan bağlar sayesinde bu kişilerin karşılaşılan sorunların çözüme ulaşmasında yardımcı olabilmeleridir (Lin, 1999: 31). Putnam'a (2000, 94-95) göre, sosyal sermaye üretme konusunda kadınlar erkeklerden daha hevesli ve isteklidir.

Girişimcilik ve sosyal ağların ilişkisi iki yaklaşımla açıklanmaya çalışılmaktadır. Birincisi sosyal ağların sağladığı kaynak ve desteklerin yeni işletmelerin kurulmasında kullanılması bu sayede girişimciliği teşvik eden bir unsur olmasıdır. İkincisi ise girişimcilikte beşeri ve finansal sermayenin eksikliğini gideren sosyal ağların örgütsel bir performans yaratıyor olmasıdır (Brüderl ve Preisendörfer, 1998: 214). Yapılan çalışmalara göre bireysel ve kurumsal ilişkilerde aktif rol alan ve sosyal ağlarını katılım yoluyla güçlendiren erkekler sosyal ağları için daha az zaman ayıran kadınlara göre girişimlerinde daha başarılı olmaktadır (Cromie ve Birley, 1992). Bunun yanında erkek girişimciler resmi kaynaklardan kadınlara göre daha fazla yararlanırken kadın girişimciler aile ve arkadaş gibi resmi olmayan kaynaklardan faydalanmak zorunda kalmaktadırlar (Robinson ve Stubberud, 2009:98). Tundui ve Tundui'nin (2013) yaptıkları çalışmaya göre, enformel ağlardan iş desteği alan girişimcilerin, kâr artışı diğerlerinden daha fazla olmakta bu nedenle sosyal sermaye, kadınların girişimlerinde önemli bir rol oynamaktadır. Aşkın ve Barış'a (2016) göre, kadınlar için girişimcilik aile ve arkadaşlarının oluşturduğu sosyal ağlarından faydalanmalarıyla başlamaktadır. Kadınlar girişimcilik faaliyetlerine başlama ve yürütme aşamalarında aile, akraba ve arkadaşlarının oluşturduğu sosyal ağlardan destek alırken kadın girişimlerini destekleyen sivil toplum kuruluşları ve kamu kurum ve kuruluşlarından zayıf bağları nedeniyle faydalanamamaktadırlar.

Tarihsel süreçte kadınların kendi yatırımlarını gerçekleştirmeleri için ihtiyaç duydukları sermayeye ulaşımı engellenmiştir. Bu nedenle kadın girişimciler genelde kendi işletmelerini açabilmek, devam ettirmek veya değiştirmek için bireysel birikimlerini, kişisel kredi miktarlarını, arkadaşlarından veya aileden borç isteme ihtimalini göz önünde bulundurmak zorunda kalmışlardır. Girişim sürecinde insan sermayesi, finansal sermaye ve sosyal sermaye olarak karşımıza çıkan üç çeşit sermaye girişimlerin başarı temellerini oluşturmaktadır. İnsan sermayesi bireylerin sahip oldukları yetenek, birikim, mesleki tecrübe olarak karşımıza çıkmaktadır. Finansal sermaye ise girişimi hayata geçirmekte gerekli olan finansal kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal sermaye ise bireylerin sahip oldukları ilişkilerle elde ettikleri birikim, deneyim aktarması, iş birliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar kadın girişimcilerin finansal sermayeye erişim konusunda önlerinde engeller bulunsada kadın girişimcilerin sosyal sermayeye ulaşım ve geliştirme konusunda da önemli kısıtları mevcuttur. İlişkilerle güçlenen destek ağlarına erişimin girişimciler üzerinde önemli etkileri görülmektedir. Örneğin, ilişkilerle sahip olunan ağlar içerisinde rol modeller, deneyim aktarımı veya deneyim aktarımıyla öğrenilen iş yapış şekilleri mesleki açıdan girişimcileri geliştirmekte, cesaretlendirmekte, grup içerisinde güvenin oluşmasını olanaklı kılmakta ve etkileşime giren bütün bireyleri olumlu yönde etkilemektedir (Burns, 2021).

Putnam, girişimcilerin sosyal sermayenin bir unsuru olan ağ bağlantılarıyla piyasadaki bireyler veya insanlarla etkileşim kurarak ortaklarla ve aktif müşterilerle doğrudan ve dolaylı ağlar kurarak iş fırsatları elde edebileceklerine inanmaktadır. Araştırmaya göre girişimciler bu ağlar ve ilişkilerle tedarikçilerden, distribütörlerden, müşterilerden ve hatta rakiplerden toplanan bilgilere dayanarak karar vermektedirler. Sosyal sermaye en genel tanımıyla bireylerin grup içerisinde veya organizasyonlarda ortak amaçlara ulaşmak için birlikte çalışmaları olarak tanımlanmaktadır. Sosyal sermaye toplum içerisinde var olan sosyal ilişkiler, normlar, değerler ve etkileşimlerle elde edilmektedir. Sosyal sermaye var olan ilişkilerin kalitesinin yanında değerler, güven, bağlılık, ortaklık unsurları gibi faktörler arasındaki ilişkilerle de öne çıkmaktadır. Girişimciler için maddi olmayan bir varlık olarak sosyal sermaye sadece iş birliği ve yenilikçi etkileşimi teşvik etmemekte, aynı zamanda değersiz bilgileri ayıklayarak operasyonel verimliliği artırarak öğrenme sürecini kolaylaştırmakta, verimli bilgi dağıtım kanalları oluşturmakta ve verimlilikle uyumlu olma fırsatı sağlamaktır (Dastourian ve ark., 2017).

Sosyal sermaye bireysel olarak bireylerin diğer bireylerle arasındaki ilişkide saklı kaynak olarak tanımlanmaktadır. Bu durum bireylerin diğer bireylerle kurduğu resmi ve gayri resmi bağlar ve ilişkilerle elde ettiği gerçek veya potansiyel faydalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Kurumsal düzeyde ise sosyal sermaye grup üyeleri tarafından kolektif eylemde bulunmak amacıyla bir araya gelen kişilerin oluşturdukları ilişkiler açısından bir örgütün değeri olarak tanımlanmaktadır (Dakhli ve Clercq, 2004).

Sosyal sermaye ve girişimcilik üzerine yapılan araştırmalarda sosyal sermayenin geliştirilmesinin girişimler üzerine olumlu etki yaptığı tespit edilmiştir. Sosyal sermayenin performansı etkilediği görülmektedir. Girişim sahipleri bilgilerini ticari ilişkiler yoluyla toplamayı planlıyorlarsa bu araç çeşitli performans ölçütlerini iyileştirmektedir. Ayrıca genel kanallardan bilgi toplama girişimin faaliyet süresini ve yaratılan istihdamı daha da artırmaktadır. Rotary kulüpleri gibi ağlardaki diğer girişimcilerle temasta bulunmak, girişim kurucusunun yarattığı istihdam üzerinde olumlu bir etki yaratmaktadır (Bosma ve ark, 2002).

Sosyal sermaye kadın girişimcilerin bilgiye, öneri ve tavsiyelere, fikirlere, finansal ve insan kaynaklarına ulaşmalarını kolaylaştırmaktadır. Ayrıca kadın girişimciler için sosyal sermaye kaynaklarının var olması veya gayri resmi desteklerinin bulunması kadın girişimcilerin girişimle ilgili işlerini geliştirmelerinde ve büyütmelerinde süreci hızlandırma ve kolaylaştırma açısından olumlu yönde katkı sağlamaktadır (Roomi, 2009).

Son yirmi yıllık süreçte dünya çapında başarılı iş kadınlarının sayısının artışıyla birlikte kadınların başarılı girişimciler olarak karşımıza çıkması sıklaştırmıştır. Fakat bu başarılı artış ve dünya çapında kabullenmeye rağmen kadın girişimciler üzerinde aile sorumlulukları, sosyal sermaye kaynaklarına erişimde yoksunluk gibi bazı kısıtlamaların olduğu da bilinmektedir. Kadın ve erkek girişimciler üzerinde yapılan araştırmalar neticesinde kadınların erkeklerle karşılaştırıldıklarında genellikle insan sermayesi ve sosyal sermaye açısından sahip olmaları gereken kaynaklara sahip olmadan, bireysel şekilde piyasaya girmekte oldukları belirlenmiştir. Ayrıca yapılan araştırmalar kadın işletme sahiplerinin erkek meslektaşlarıyla karşılaştırıldıklarında kaynaklara erişim konusunda sınırlı erişimleri ve ulaşmaları olduğunu göstermektedir. Bunun nedeni kadın girişimcilerin bu kaynaklara ulaşabilmek için kullanabilecekleri iş ağlarından düzenli olarak

dışlanmaları ve işle ilgili ağlar hakkında bilgi alma konusunda kısıtlı erişime sahip olmalarıdır. Kadınların sektöre girerken sahip olması gereken kaynaklara sahip olmaması sadece finansal açıdan erişimi sınırlandırmamakta aynı zamanda profesyonel ve kişisel ağlara erişimi, önceden sahip olunan yönetsel ve sektörel deneyimi de sınırlandırmaktadır (Roomi, 2009).

Kadın girişimcilerin sahip oldukları kaynaklardaki yetersizlikler sektörel açıdan kadın girişimcilere dezavantajlı durum yaratmaktadır. Diğer yandan kadın girişimcilerin sahip oldukları sosyal sermayeyi yani bireysel ve sektörel ağları, var olan güveni, ortaklaşma ve dayanışma duygusunu, sosyal ve siyasal katılımı arttırmasıyla bu dezavantajlı durumlar avantaja çevrilebilmektedir. Sosyal sermaye kadın girişimcilerin iş kurma süreçlerinde, kurulan iş modellerinin geliştirilmesinde önemli rol oynamaktadır. Kadın girişimcilerin yaşadıkları kaynaklara erişememe, istihdam edecek deneyimli insan kaynaklarına ulaşamama, daha önce iş deneyimi olmamasından kaynaklanan tecrübesizlik, örgütlenme, pazara ulaşma, finansal bilgi ve teknolojik gelişmelere erişimde yaşanan sorunlar sosyal sermaye unsurlarının artışıyla olumlu yönde değişmektedir (Toprakçı ve Aksoy, 2019).

İKİNCİ BÖLÜM

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE SOSYAL SERMAYE

2.1. Sivil Toplum

Günümüz konuşma dilinde sivil toplum terimi kullanıldığı zaman askeri olmayan, askeri düzenden ve askeri yapılanmadan ayrılmış toplumlar anlaşılmaktadır, ancak sivil toplum terimi sosyolojik bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde doğal bir seyirde ve gönüllü olarak bir araya gelmiş toplumlar ve topluluklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Sivil toplum kavramının tarihini aktaran Abay'a (2004) göre sivil toplum kavramı her ne kadar Aristoteles'in çalışmalarına kadar uzansa da özellikle 17. ve 18. yüzyılla birlikte topluluklar halinde yaşamının getirdiği gerekliliklerle ve toplumsal sözleşme kavramının şekillenmesine katkı sunan araştırmacılarla daha kapsamlı hale gelmiştir. Örneğin, toplumsal sözleşme kavramı etrafında çalışmalarını geliştiren Hobbes, Locke, Rousseau topluluk halinde yaşamının getirdiği yeni düzenle ayrıışan gruplar ve ayrıışan grupların çıkarlarının farklılaşmasıyla oluşan çatışmacı teori etrafında çalışmalarını gerçekleştirmiştir. Çatışmacı teori üzerine yoğunlaşan Hegel, Marks, Gramsci tarafından ise sivil toplum kavramı geliştirilmiş ve günümüz anlamını kazanmasına katkı sağlanmıştır (Abay, 2004). Özellikle sanayi devriminden sonra bireylerin toplu şekilde yaşamaları daha da yaygınlaşmış ve farklı çıkar grupları oluşmuştur. Bu çıkar grupları kentleşme kavramıyla karşılaşmış ve toplu şekilde yaşamının getirdiği zorunluluklarla farklı ihtiyaçlar ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyaçlar doğrultusunda sivil toplum kendini geliştirmiş daha kurumsal bir yapıya dönüşmüştür. Tarımsal alanda sivil toplum ve sivil toplum kurumları yeteri kadar kurumsallaşamazken sanayi toplumlarında daha hızlı şekilde yaygınlaştığı ve kurumsallaştığı karşımıza çıkmaktadır. Buradaki en önemli nedenler ise yukarıda da bahsedildiği gibi şehirlerde insanların toplu şekilde, birlikte yaşamaya başlaması ve böylece sivil toplum için gerekli olan koşulların oluşması olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca serbest ekonomik sistemler de gerekli ortamı hazırlamakta olumlu şekilde katkılar sunmuştur. Bu nedenle sivil toplumun gelişmesi ve buna bağlı olarak da STK'ların yaygınlaşması tarihsel süreçte ilk önce Batı merkezli ülkelerde görülmektedir (Aygen, 2018).

Sivil toplum kavramı da birçok kavramda olduğu gibi üzerinde çalışmalar devam ettikçe farklı anlamlarla karşımıza çıkmaktadır. Hobbes'a göre sivil toplum, doğa toplumundan çıkmak yani doğal yaşam kurallarından ayrılarak farklı bir düzene ihtiyaç duymaktır. Burada devlet ve sivil toplum arasında bir fark yoktur. Hobbes'un bakış açısına göre sivil toplum devlet kavramının ve devlet yapısının olduğu siyasal toplumdur. Locke da Hobbes gibi sivil alanı doğa durumundan çıkmak olarak değerlendirmiştir. Locke sivil alan ile devleti bir görmemekte aksine sivil alanı devletin otoritesini sınırlandıran bir yapı olarak ele almaktadır. Rousseau'ya göre sivil alanın oluşma sebebi doğa durumunda oluşan çatışmalardan kurtulmak isteyen bireylerin bu çatışmaları sonlandırabilecek, önleyecek bir otorite altında toplanmak istemesidir. Marx ise sivil toplumu alt ve üst yapı olarak ele almıştır. Üst yapı devleti oluşturmaktadır. Alt yapı ise sivil toplum tarafından oluşturulmaktadır. Diğer yandan Marx'a göre üst yapı alt yapıyı değil alt yapı üst yapıyı denetim ve kontrol altında tutmaktadır. Çünkü devlet kapitalist sistemin yarattığı bir üründür ve alt yapı yani siyasal toplum üretim araçlarını ve gücü ellerinde bulundurdıkları için devlet mekanizmalarını ve kurallarını çıkarlarına göre etkileyebilmektedir. Ayrıca düşünür'e göre siyasal toplum içerisinde yer alan sivil burjuvazi ve proletarya arasında bir ayrım vardır ve proletarya grubu hem devleti hem sivil toplumu dönüştürebilecek bir gruptur. Gramsci'ye göre siyasal toplum ekonomik unsurları içermekle birlikte hukuki ve ahlaki durumları da kapsamaktadır. Düşünür diğer öne çıkan isimlerin yanında sivil toplumu olumlu bir kavram olarak değerlendirmemektedir ayrıca Marx'ın aksine devleti altyapı olarak ele almakta sivil toplumu üst yapı olarak ele almaktadır. Gramsci sivil toplum kavramını hegemonya kavramıyla değerlendirmektedir. Ona göre bir toplumun dönüşmesini isteyen grup devlet eliyle kanunları sivil toplumun yardımıyla da var olan ahlaki değerleri değiştirebilmektedir. Düşünür devletin sağlanan bu hegemonyayla oluşturulduğunu belirtmektedir (Yazıcı, 2017).

Aslan'a göre civil kelimesi Latince- Fransızca kökene sahip olup birçok farklı anlama gelmektedir. Örneğin kültürel açıdan medeni, görgülü, askeri alandan askeri sistemden olmayan, şehirle ilgili olan, kırsal alanla ilgili olmayan, kırsal olmayan alanlarda birlikte yaşayan topluluklarla ilgili olan, şehirleşen alanlarda birlikte yaşayan bireylerin sahip oldukları ilişkilerle ilgili olan gibi farklı anlamlarda karşımıza çıkmaktadır (Aslan, 2012).

Sivil toplum ayrıca devlet ve bireyler arasında arabulucu bir görev, sorumluluk yüklenen ilişkisel bir araç olarak tanımlanmaktadır. Devlet ve bireyler arasında var olan örgütsel, ideolojik ilişkiler sivil toplum içerisinde kolektif şekilde örgütlenerek ortaya çıkmaktadır (Sjögren, 1998).

Sivil toplum kavramının kökeni Batı Avrupa ülkelerinde Antik Yunan çağlarına kadar uzanmaktadır. Bu dönemlerde yurttaşlar toplumu olarak bilinen ve karşımıza çıkan kavram zamanla farklı unsurları da içermeye başlayarak sivil toplum halini almıştır. Özellikle modernleşmenin zorunlu kıldığı değişim sivil toplum kavramının kurumsallaşmasına olanak sağlamıştır. Modernleşmeyle topluluklar halinde yaşayan bireyler ve gruplar farklı çıkar gruplarını temsil etmeye ve bu çıkar gruplarının haklarını savunabilmek için siyasi karar alıcılara ve kurumlara baskı yapmaya başlamıştır. Bu baskılar sivil toplum kavramının hızla dönüşmesine ve gelişmesine kapı açmıştır (Aslan ve Kaya, 2004).

Sivil toplum politik yapılarının ve faaliyetlerinin yanında daha derin anlamları içerisinde barındırmaktadır. Sivil toplum mevcut durumu kendi lehine değiştirmeye çalışırken aynı zamanda farklı toplumsal olguları da zenginleştirebilmektedir. Bunları da politik, siyasi amaçları olmayan sosyal, kültürel faaliyetlerle gerçekleştirmektedir. Burada Putnam'ın sosyal ve kültürel faaliyetler için verdiği örnekler arasında yer alan spor kulüpleri karşımıza çıkmaktadır. Bu örneklerde özellikle apolitik olarak gerçekleştirilen faaliyetlerin, sosyal sermaye ve sivil değerler üzerindeki etkisinin altı çizilmektedir. Bu bağlamda sivil alan politik bir duruşun simgesi olurken bu duruştan daha geniş bir anlama sahip olmaktadır ve bu politik duruş için gerekli sivil değerleri de apolitik faaliyetlerle güçlendirmektedir. Sosyal hareket teorisyenlerine göre politik, aktivist faaliyetler için gerekli değerler sivil alanın içerisinde büyür ve politik faaliyetler de bu değerlerle ortaya çıkmaktadır. Sivil toplum diğer yandan bireylerin, bireysel özgürlüklerin, insan haklarının ortaya çıktığı alan olarak görülmektedir. Sivil toplumun uygulayıcısı olan STK'lardan bu konuları devletle ilişkilerde ve ekonomiyle ilişkilerde savunması beklenmektedir (Harney ve Olivia, 2003, s.3).

Sivil toplum kuruluşları özellikle 1980'lerden sonra daha çok gündemde olmaya başlasa da sivil toplum yukarıda da bahsedildiği gibi çok daha öncesine uzanan bir tarihsel yapıya sahiptir. Sivil toplum kuruluşları ise sivil toplumun bir uygulayıcısı olarak değişen nitelikleriyle karşımıza çıkmaktadır. Sivil toplum tarihsel süreçte bireylerin yaşadıkları topluluklardaki yönetim süreçlerine dahil olmalarını

sağlayarak, demokrasi kavramının gelişmesinde aktif rol oynamıştır. Tarihsel süreçte bireyler sivil toplumun uygulayıcısı noktasında olan sivil toplum kuruluşlarında daha fazla rol almaya başladıkça demokrasi kavramının gelişmesine katkı sunmuşlardır. Bireylerin katılımını odak noktasına alan katılımcı demokrasinin birçok ülke tarafından benimsenmesi ve teşvik edilmesiyle sivil topluma ve onun oluşturduğu unsurlara duyulan ihtiyaç ve önem artış göstermiştir. Katılımcı demokrasiyi geliştirmeye çalışan ülkelerde sivil toplum kavramı ve bununla birlikte sivil toplum kuruluşlarının önemi artmaya devam ederken, katılımcı demokrasiyi henüz geliştirememiş, gelişim sürecini tamamlayamamış ülkelerde sivil toplum kavramı ve unsurları aynı düzeyde gelişim gösterememiştir (Akçeşme, 2013). Bu bağlamda sivil toplum kavramının ülkeler arasında ayırt edici bazı özelliklerin vurgulanması içinde kullanıldığı söylenebilmektedir. Örneğin, bazı araştırmacılar sivil toplum kavramını batılı olmayan özellikle Müslüman olan ülkelerin toplumsal yapıları ve sahip oldukları kültürel nitelikleri itibarıyla katılımcı demokrasiye, demokratikleşmeye uygun olmadıklarını göstermek için kullanmaktadırlar (Erdoğan, 1998).

2.2. Sivil Toplum Kuruluşları

Sivil toplum kuruluşları sivil toplumun uygulayıcısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Sivil toplumun ve sivil toplumun uygulayıcısı olarak sivil toplum kuruluşlarının oluşabilmesi ve gelişebilmesi için uygun koşullar değerlendirildiğinde devletin belirli hukuki alanlarla sınırlandırılması ve sivil toplumun faaliyetlerini gerçekleştirebilmesi için yeterli seviyede özgür bir ortamın yaratılması gerekmektedir. Bu açıdan değerlendirildiği zaman toplumların sivil toplum olarak faaliyet gösterebilmesi için beş önemli unsur ortaya çıkmaktadır. Birinci unsur, toplumsal farklılaşma olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal farklılaşma yani bireylerin farklı etnik kökenlere, farklı kültürlere, farklı dini inanışlara ve ideolojilere, siyasi deneyimlere, ekonomik durumlara ve farklı cinsiyetlere sahip olmasıdır ve sivil toplumun oluşabilmesi için en önemli unsurlardan biridir. Sivil toplumun oluşabilmesi için ikinci önemli unsur olarak karşımıza sosyal örgütlenme çıkmaktadır. Burada bahsedilen örgütlenme sivil toplumun farklı alanlarda politika üretebilecek kapasitede olması ve bu kapasiteyi belirli, sınırlı gruplar içinde değil toplumun her kesimi içinde genişletebilecek durumda olmasıdır. Üçüncü olarak sivil toplumun ve bu bağlamda kurulacak örgütlenmenin gönüllülük esasına dayanması ve bütün

bireylerin katılımına olanak sağlaması gerekmektedir. Dördüncü olarak sivil toplumun ve sivil toplum kuruluşlarının siyasi faaliyetlerle politik baskı unsurları oluşturulmaları gerekmektedir. Bu baskı unsurları günün şartlarına göre değişiklik gösterebilmeli fakat şiddet içeren faaliyetlerden de uzak durmalıdır. Sonuncu fakat bir o kadar da önemli olan bir diğer unsur ise sivil toplum kuruluşlarının devletten bağımsız özerk yapılar olması gerekliliğidir. Sivil toplum kuruluşları devletten bağımsız özerk yapılanmalarını kurmaya ve korumaya çalışırken devlette olan ilişkilerini saygı çerçevesinde yürütmelidirler (Gümüş, 2014).

Sivil toplum kuruluşları ülkelerin kendi koşul ve gereksinimlerine bağlı olarak değişebilmekteyken en genel şekliyle kamu ve özel sektör dışında faaliyet gösteren kurumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk Dil Kurumunun tanımına göre sivil toplum kuruluşları; toplumda karşılaştıkları sorunları müstakil şekilde çözmeyi hedefleyen, bu süreçte vatandaşları konuyla ilgili bilinçlendiren ve farkındalık arttıran, bunun yanı sıra konunun çözümüyle ilgili olası çözüm önerileri sunan topluluklar olarak tanımlanmaktadır.

Sivil toplum kuruluşları insanların sosyal katılımını arttırmaya fayda sağlamaktadır, bunu yaparken birbirlerinden farklı yaşam biçimlerine sahip aynı zamanda da ortak değerlere sahip insanların bir arada faaliyet gösterebilmelerine olanak sağlamaktadır. Özellikle insanların toplumda karşılaştıkları sorunlarla baş edebilme kapasitelerini arttırmayı hedefleyen sivil toplum kuruluşları, olanak sağladığı bir arada faaliyet gösterebilme alanıyla insanların kendi aralarında var olan ilişkilerine, toplumda ve bireyler arasında mevcut olan güven ilişkisine katkı sağlamakta böylece sosyal sermayenin gelişmesinde olumlu yönde etki etmektedirler. Kalkınma sürecinde sivil toplum kuruluşları özel ihtisas komisyonu raporuna (2018) göre; sivil toplum kuruluşlarının sosyal sermaye üzerinde yarattığı olumlu etkiler toplumun güçlenmesi sağlamaktadır.

STK'lar devlet tarafından sıkı kontrol edilen katılım veya temsil olmaksızın ortak amaç ve idealleri sürdürmek için yerel, ulusal veya uluslararası düzeyde örgütlenmiş, kar amacı gütmeyen kuruluşlar olarak tanımlanmaktadır. STK'lar, belirli bir amaç için fon toplamak üzere kurulmuş vakıfları, kooperatif topluluklarını, sendikaları ve geçici kuruluşları kapsamakta hatta STK'ların toplandığı çoklu katılımı sağlayan şemsiye kuruluşları ve STK'ların katılım gösterebildiği ağları da içine almaktadır. STK'lar oluşumlarının getirmiş oldukları özelliklerle ülkelerin gelişmesine

birçok açıdan olumlu yönde katkı sağlamaktadır. Bu nedenle bir ülkenin bütüncül olarak gelişmesi hedefleniyorsa sivil toplumun ve sivil toplumun uygulayıcısı olan STK'ların aktif şekilde var olması ve faaliyetlerini gerçekleştirmesi gerekmektedir. OECD verilerine göre ülkelerin gelişmişlik seviyesine bağlı olarak farklılık gösteren STK'lar gelişmekte olan ülkelerin ekonomik, sosyal ve politik koşullarını iyileştirmek için sürdürülebilir kalkınma açısından önemli rollere sahiptir.

Dünya Bankası sivil toplum kuruluşlarını, toplumda var olan sorunların hafifletilmesi için faaliyetler yapan, yoksul ve kırılgan grupların çıkarlarını gözetken, daha sürdürülebilir bir dünya için çevreyi koruyan, bireylere temel sosyal hizmetlerin iletilmesini teşvik eden, toplumların gelişimine ve kalkınmasına katkı sunan özel kuruluşlar olarak tanımlamaktadır. Daha genel bir tanım olarak sivil toplum kuruluşları devletlerden bağımsız kar amacı gütmeyen birlikler ve yapılanmalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının kurumsallaşma kapasiteleri ve yapıları 1980'lerden sonra bir artış gösterse de genel olarak faaliyetlerini ya kısmi olarak ya da tamamen hayırsever bağışlarla ve gönüllü hizmetiyle gerçekleştirmektedirler (Malena, 1995, s. 13).

Sivil toplum kuruluşlarının hedefleri ve faaliyetleri arasında etkin ve aktif yurttaşlık kavramının geliştirilmesi de bulunmaktadır. Vatandaş katılımının arttığı toplumlarda devletler başta olmak üzere birçok kurum ve kuruluşun sorumluluklarını yerine getirmesi, şeffaflığı, daha etkin ve çözüm üreten faaliyetler gerçekleştirmesi olumlu yönde gelişmektedir. Ayrıca, vatandaş katılımının arttığı toplumlarda farklı aktörlerle ilişkilerin ve iş birliğinin artması da sivil toplum kuruluşlarının hedefleri arasında yer almaktadır. Etkileşimin arttığı durumlarda toplumlarda ve bireyler arasında var olan güven duygusu gelişebilmektedir. Bu nedenle sivil toplum kuruluşları toplumlarda karşılaşılan sorunların çözümlerinde kullanılan etkin bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır (İçduygu ve ark., 2011).

Sivil toplum kuruluşlarının kamu ve özel sektörün konumlandığı yerden ayrılması, daha küçük ölçekli kurum ve kuruluşlar olması, bu nedenle daha esnek bir yapısı olması, vatandaşla olan bağlantısı, toplumda var olan sorunlara çözüm üretmek kamusal fayda sağlamak için özel inisiyatiflerden faydalanabilme olanakları sivil toplum kavramını daha görünür kılmaktadır. Bunların yanında küresel alanda bağlantısı yeni kurulmaya başlayan sosyal sermaye kavramının gelişmesine

sağladığı katkıyla da daha fazla araştırmaya konu olmaktadır (Salamon ve ark, 1999, s.5)

Gürel' e göre, sivil toplum kuruluşları devletlerden bağımsız şekilde benzer değerleri paylaşan insanların herhangi bir ticari amacı önceliklendirmeden, gönüllü olarak bir araya gelerek oluşturdukları yapılar olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Bir araya gelen bu gruplar belirli toplumlarda karşılaştıkları sorunlara çözümler üretmek için belirli bir kurumsallıkla hareket etmekte böylece sürekliliği sağlayabilmektedirler. Ayrıca toplumlarda karşılaştıkları sorunlara genel bir bakış açısıyla yaklaşmakta sadece kendi üyelerine yarar sağlamak yerine toplumun tümüne yarar sağlamak adına faaliyetler gerçekleştirmektedirler. Kurumsal kapasitelerinin daha meşru zemine inşa edilebilmesi için devletler tarafından belirlenen yasalar çerçevesinde hareket etmeleri gerekmektedir. Sivil toplum kurumları kendi iş yapış şekilleriyle demokratik katılımın gelişmesine katkı sağlamaktadır ve buna paralel olarak demokratik süreçlerin gelişmesine katkı sağlayan çoğulcu yapılar, sivil toplum kuruluşlarının çokluğu ve çeşitliliğiyle güçlenmektedir. Yaşadıkları toplumlarda ya da kendi faaliyet gösterdiği ülkenin dışında karşılaştıkları sorunlara çözümler üretirken herhangi bir maddi çıkar hedeflemeyen sivil toplum kuruluşları bu faaliyetlerden maddi kazanç elde edebilmektedir. Ancak bu kazancı özel şirketler gibi kapasitenin geliştirilmesi veya çalışanlar arasında dağıtılması şeklinde değerlendirmezler. Bu durumun aksine sivil toplum kuruluşları faaliyetleri gerçekleştirmek için ihtiyacı olan kişi ve kişilerin ihtiyaçlarını hakkaniyetli bir şekilde giderdikten sonra geri kalan maddi kazancı diğer faaliyetler için değerlendirebilirler (Gürel, 2009, s. 31,32).

Sivil toplum kuruluşları birbirinden ayrılan ve değişen yasal konumlarına göre farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Özellikle Türkiye açısından baktığımızda genel olarak sivil toplum kuruluşları için beş farklı örgütlenme modeli karşımıza çıkmaktadır. Bu örgütlenmeler dernekler, vakıflar, sendikalar, meslek örgütleri, kooperatifler ve birlikler şeklinde sıralanmaktadır (İçduygu ve ark., 2011).

Örgütlenme yapıları farklılık gösteren sivil toplum kuruluşlarının etkinlik alanları da farklılık gösterebilmektedir. Örneğin sivil toplum kuruluşları yerel düzeyde faaliyetler gösterebilirken ulusal ve uluslararası faaliyetlerde de yer alabilirler ve buna göre kendi kurumsal kapasitelerini şekillendirebilirler. Farklı konular üzerinde de faaliyetlerini gerçekleştirebilirler. Örneğin; toplumsal cinsiyet, çevre, eğitim, istihdam, kalkınma, sağlık, sosyal hizmetler, teknik yardım ve danışmanlık, insan

haklarının korunması öne çıkan konular olarak karşımıza çıkmaktadır (Aslan ve Kaya, 2004). Sivil toplum kuruluşlarının faaliyet gösterdikleri alanlar ülkelerin durumuna ve şartlarına göre farklılık gösterebilmektedir. Örneğin Avrupa Birliği uyum sürecinde Türkiye'nin öncelikleri arasında yer alan konular 2014-2020 AB Mali Yardımları kapsamında enerji, ulaştırma, çevre, tarım olmak üzere belirtilmiştir.

Diğer yandan tarihsel açıdan bakıldığında birçok alanda olduğu gibi kadın ve erkek katılımı sivil toplum kuruluşlarının yaptığı faaliyetlerde de farklılık göstermektedir. Günümüz dünyasına gelindiğinde kadın ve erkek nüfusu neredeyse yarı yarıya bir oran gösterse de kadın ve erkeklerin ekonomik alanlara dahil olabilmesi o toplumun sahip olduğu koşullara göre değişiklik göstermektedir. Bu farklılaşmayı toplumsal cinsiyet kavramıyla açıklanabilir. Toplumsal cinsiyet bireylere doğuştan sahip oldukları cinsiyet kimliklerinin yanında kültürel ve toplumsal açıdan farklı roller yükleyebilmektedir. Toplamların oluşum sürecinde bireylere cinsiyetleri öne çıkartılarak verilen roller uzun süreli birikimlerle oluşturulmuş ve farklı coğrafyalarda değişiklik gösterse de temelde aynı normlar üzerine inşa edilmişlerdir. Atfedilen bu roller günümüz dünyasında eşitlik temelli gelişmeler gösterse de dünyanın birçok bölgesinde varlığını sürdürmeye devam etmekte, bireylerin toplumda sahip oldukları yerleri belirlemektedir (Vatandaş, 2007, s.44). Toplumsal cinsiyet yani toplumların bireylere cinsiyetlerinden ötürü attıkları roller erkekleri kamusal alanda görünür kılarken, kadınların özel alanda yani ev içi ve evin uzantılarının olduğu alanlarda görünür kılmaktadır. Sivil toplum kuruluşları toplumlarda var olan sorunlara çözüm üretirken kadınların özel alanlardan kamusal alana dahil edilebilmesi ve cinsiyetler arası eşitliği geliştirebilmesi açısından karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle sivil toplum faaliyetlerinin alanlarına baktığımızda genelde kırılğan grup kapsamına giren bireyler öne çıkmaktadır. Bu grupların içerisinde kadınlar, engelli bireyler, gençler bulunmaktadır. Örneğin BM'ler sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerini gerçekleştirdiği ve çözüm önerileri getirdiği konuları genel şekilde sıralamaktadır. Birleşmiş Milletlere göre sivil toplum kuruluşları toplumlarda var olan ekonomik eşitsizliklerin giderilmesi ve hesap verilebilir bir ekonomik sistemin kurulması, birçok farklı nedenden oluşabilen insani krizlerin ihtiyaçlarının giderilmesi, demokratik yapıların güçlendirilmesi ve teşvik edilmesi, çevresel bilincin artırılması ve sürdürülebilir bir dünyanın inşası, farklı gruplara mensup bireylerin haklarının güvence altına alınması, her türlü kurum için kurumsal sosyal sorumluluk kavramının güçlenmesi ve teşvik edilmesi, nefret

söylemi gibi toplumda gruplar arası huzursuzluk yaratacak kavramlarla ve ayrıştırmalarla mücadele edilmesi, bireylerin tamamını hedef alan sosyal hizmet ağının güçlenerek yaygınlaştırılması, genç bireylerin güçlendirilmesi ve yukarıda da bahsedildiği gibi kadınların güçlendirilmesi gibi konularda faaliyetler gerçekleştirmekte ve bahsi geçen konular için sürdürülebilir, demokratik çözümler üretmeyi hedeflemektedir.

2.3. Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları

Türkiye’nin tarihsel açıdan sivil toplum ve sivil toplum kuruluşlarıyla ilişkisini incelemek için öncelikle Osmanlı İmparatorluğunun deneyimlerine bakmamız gerekmektedir. Çalışmanın sınırlılığı nedeniyle Osmanlı İmparatorluğu’nun bütün deneyimlerini değerlendirmeden kavramlara genel bir ışık tutulacaktır. Osmanlı Dönemini sivil toplum ve sivil toplum kuruluşları açısından incelediğimiz zaman öncelikle karşımıza vakıflar, localar, azınlık grupları, ulema sınıfı, Osmanlı topraklarında farklı alanlarda öne çıkmış bireylerin oluşturduğu gruplar gibi farklı oluşumlar karşımıza çıkmaktadır. Fakat bu oluşumları ve grupları günümüz sivil toplumundan ayıran en önemli özellik Osmanlı İmparatorluğunun yönetim şekli olan merkezi yönetimin bütün grupları ve oluşumları denetim altında tutmasıdır. Bu önemli ayırmadan ötürü sayılan gruplar günümüz sivil toplum ve sivil toplum kuruluşlarıyla aynı statüde değerlendirilememektedir (Gönenç, 2001, s. 3)

Tarihsel süreçte dünyanın birçok yerinde kalkınma çalışmalarını destekleyen rollerinden ötürü STK’lar önemli bir aktör haline gelmiştir. Aynı şekilde Türkiye Cumhuriyeti’nin kalkınma çalışmalarında da STK’lara önemli roller verilmiş, iş birliklerinin önemini altı çizilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti 1963 yılından itibaren kalkınma çalışmalarını bir politika belgesi şeklinde kamuoyuyla paylaşmaktadır. Bu belgeler genellikle beş yıllık süreler için oluşturulmakta ekonomi, sağlık, adalet, sosyal güvenlik, ulaşım gibi kalkınma konularını etkileyen başlıkları kapsamaktadır. Kalkınma planları içerisinde yer alan konular ve aktörler günün koşulları ve ihtiyaçlarıyla şekillenebilmektedir. Örneğin 1963 yılında oluşturulmaya başlayan kalkınma planlarında 2000’li yıllara gelene kadar STK kavramına yer verilmemiştir. Ancak küreselleşen dünya ve kalkınma çalışmalarının kazandığı farklı ivmelerle özellikle 2000’li yıllardan sonra STK kavramı karşımıza çıkmaktadır. Daha önce kalkınma planlarında yer verilmeyen STK’lara 2000’li yıllardan sonra özellikle yer verilmiş hatta özel bir alt başlık oluşturulmuştur. Sekizinci kalkınma planında sivil

toplum kavramı ilk olarak 2000 yılında ortaya çıkmış ve burada sivil toplum organizasyonları olarak yer almıştır.

2000'li yıllardan sonra yazılan bütün kalkınma planlarında STK'lar ve kalkınmaya katkıları önemle belirtilmiştir. Özellikle STK faaliyetlerinden daha çok yararlanmak için kalkınma planlarında STK'ların kurumsal kapasitelerinin artırılmasıyla ilgili hedefler paylaşılmıştır. Bu noktada birçok devlet STK çalışmalarının toplumlara olumlu katkılarını göz önünde bulundurarak, STK'ların yapısal sorunlarıyla ilgili düzenlemelere gitmiştir. Örneğin Türkiye Cumhuriyeti Onuncu kalkınma planında özellikle STK'ları ilgilendiren yasal düzenlemelerin iyileştirilmesini hedeflemiştir.

Türkiye Cumhuriyeti 2019- 2023 On Birinci kalkınma planında sivil toplum kuruluşları ekonomik ve sosyal kalkınma için önemli paydaşlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca STK'ların uyarlanabilir ve hareketli yapısının yerel ve ulusal düzeyde kalkınmaya katkı verebileceği, özellikle kamusal hizmetlerin verimliliği ve kalitesini arttırabileceği, demokratik yapıların güçlenmesini sağlayabileceği vurgulanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Onuncu Kalkınma Planı süresince hem bireysel hem de STK'lar düzeyinde birçok faaliyet hedeflenmektedir. Bu faaliyetler içerisinde öne çıkanlar arasında bireylerin aktif vatandaşlık bilincinin geliştirilmesi, karar alma süreçlerine STK'ların etkin katılımının sağlanması, paydaşlar arasında "STK-kamu-özel sektör" iş birliğinin ve sosyal diyalogun artırılması karşımıza çıkmaktadır.

Bu noktada devletlerin politikalarının zamanla ve zamanın ihtiyaçlarına göre şekillenebildiğini görmekteyiz. Daha önce kalkınma planlarında yer almayan STK'lar kalkınmayla arasındaki olumlu etki çoğaldıkça politika belgelerinde karşımıza çıkmaya başlamıştır.

Her ülke kendi koşullarıyla sivil toplum ve buna bağlı olarak sivil toplum kuruluşlarının gelişmesine tanık olmuştur. Birçok kapsamda olduğu gibi sivil toplum kuruluşlarının da gelişmesi ve yaygınlaşması bazı ihtiyaçlar ve öne çıkan olaylar çerçevesinde gelişmiştir. Bu gelişim sürecini Türkiye üç önemli olayla deneyimlemiştir. Sivil toplum kuruluşlarının ivme kazanmasını Türkiye bağlamında incelediğimiz zaman bu önemli gelişmelerden ilki 1996 yılında İstanbul'da gerçekleşen Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Konferansıdır. Bu konferans kapsamında Türkiye'de faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarına dikkat çekilmiş

aynı zamanda Türkiye’de faaliyet yapan birçok sivil toplum kuruluşunun küresel ajanda da yer alan birçok konuya örneğin; sürdürülebilir kalkınma alanlarına yönelmelerine olanak kılınmış, ayrıca küresel çapta faaliyet gösteren sivil toplum hareketlerine katılmalarına fayda sağlanmıştır. Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının gelişmesine katkı sağlayan bir diğer olay ise 1999 senesinde Türkiye’nin Marmara bölgesinde gerçekleşen büyük deprem olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti’nin acı olayları arasında tarihe geçen ve birçok insanın ölümüne sebep olan bu olay toplumda bireylerin birbirlerine yardım etme isteklerini arttırmış, yüksek çapta bağışlar yapılmıştır. Bu bağışların aktif olarak sivil toplum kuruluşları tarafından kullanılması ve ihtiyaç sahiplerine hızlı bir şekilde ulaştırılması sivil toplum kuruluşlarının kapasitelerini arttırmış ve bazı acil ihtiyaçlar doğrultusunda devletten daha hızlı hareket edebildiklerini ispatlamıştır. Üçüncü olarak karşımıza çıkan bir diğer önemli gelişme ise 2001 yılında Türkiye’nin Avrupa Birliğine üyelik süreci kapsamında yürürlüğe giren Kopenhag Kriterlerinin kabul edilmesidir. Kopenhag Kriterleri sivil toplum ve sivil toplumun uygulayıcı konumunda olan sivil toplum kuruluşlarına birçok alanda yenilik getirmiştir. Bu yeniliklerin arasında özellikle sivil toplumu etkileyen hak ve özgürlük alanlarının genişletilmesi gelmektedir. Hak ve özgürlüklerin artırılmasıyla ülkede örgütlenme ve bazı medeni haklar üzerinde sınırlamalar kaldırılmış, sivil toplum kurumlarının faaliyetlerini gerçekleştirmesi için daha uygun ortamlar sağlanmıştır. Uluslararası sivil toplum endeksi projesi Türkiye ülke raporuna göre (2006) sivil toplum kuruluşları için genişleyen sınırlar ve yaratılan uygun ortamla birlikte hem merkezi düzeyde hem yerel düzeyde insan hakları ve sosyal politikalar için diyalogları teşvik eden yasal düzenlemeler geliştirilmiştir.

Sivil toplum ve sivil toplumun uygulayıcısı olan sivil toplum kuruluşları kalkınma açısından önemli aktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. STK’lar bireylere hizmet götürmekte ve genel manada kalkınmaya destek olmaktadır. Yukarıda ikinci örnekte de bahsedildiği gibi STK’ların hızlı hareket edebilme özellikleri ve bu özellik sayesinde ihtiyaç anında bireylerin ihtiyaçlarının hızla karşılanması oldukça önemlidir. İnsan hakları ve demokratik süreçlerin inşası ve gelişmesi yönünde önemli çalışmalar yapılmaktadır. Diyalog ve savunuculuk yoluyla politika yapımında katkı sunmaktadırlar. Ayrıca, STK’lar sahip oldukları deneyim ve yetenekler sayesinde sosyal, ekonomik ve demokratik kalkınmanın önünde var olan ve uzun zamandır gelişmelerine engel olan sorunları tespit edebilmekte ve bu sorunlara günün şartlarına uygun alternatif cevaplar ve çözümler üretebilmektedirler.

OECD'ye göre STK'lar aile, piyasa ve devlet dışı kuruluşlar olarak ortak çıkarları etrafında bir araya gelen bireylerin örgütlenerek kamusal alanda ortak faydalarını devam ettirmek için faaliyet gösterdikleri alanlar olarak belirtilmektedir. Kalkınma yardımı komitesi üyelerine göre ise STK bireylerin devletin etki ve kontrol alanlarından bağımsız şekilde bir araya gelen ve yerel, ulusal ve uluslararası mecrada organize olabilen, kar amacı olmayan kuruluşlar olarak tanımlanmıştır. STK'lar belirli bir fayda uğruna bir araya gelen ve fon toplayan vakıfları, kooperatif birliklerini, sendikaları, duruma özel kurulan geçici kuruluşları içermektedir.

Türkiye özelinde gelişen ve değişen ihtiyaçlar doğrultusunda adını daha sık duyduğumuz sivil toplum kuruluşları kendi içlerinde kurumsal bir kapasiteyi geliştirirken diğer yandan devletler tarafından da belirli bir kurumsallıkla faaliyetlerini gerçekleştirebilmektedir. STK'ların denetim ve kontrol altına alınabilmesi için farklı yapılanmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Örneğin Türkiye özelinde 2000'li yıllara kadar devlet kurumlarının sivil toplumla ilişkileri kolluk kuvvetleri aracılığıyla gerçekleşmiş, birçok sivil toplum kuruluşu faaliyetleri ve resmi işlemleri için emniyet müdürlüklerine müracaat etmiştir. Ancak geline nokta hem dönemin ihtiyaçları doğrultusunda hem bu ihtiyaçlara paralellik gösteren Avrupa Birliği uyum sürecinde sivil toplum kuruluşlarıyla ilişkiler için İçişleri Bakanlığı kapsamında özel bir birim kurulması kararı alınmıştır. Bu kararla sivil toplum kuruluşlarının bütün faaliyetlerinin düzenlenmesi ve devamlılığı yeni birimin altında gerçekleşmesi için karara bağlanmıştır. İçişleri Bakanlığı altında faaliyet gösteren birim Dernekler Dairesi Başkanlığı olarak kurulmuş daha sonra Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü olarak değiştirilmiştir.

2.4. Sivil Toplum Kuruluşları ve Sosyal Sermaye Arasındaki İlişki

Sosyal sermaye kavramı üzerinde farklı birçok varsayım mevcuttur fakat sosyal sermayenin bireyler ve kuruluşlar arasında var olan 'bir şey' olduğu yönünde fikir birliği sağlanmıştır. Var olan bu 'şey' kişiler ve kurumlar arasında güven yoluyla oluşan bağlardan ortaya çıkmaktadır ve karşılıklı anlayış, paylaşılan normlar ve değerlere dayanan karşılıklı eylemler ve faaliyetler yoluyla daha da gelişmektedir (Kay, 2006; 162). Bu noktada güven ilişkisini kuran, karşılıklı anlayışı geliştiren,

ortak normlar yaratan STK faaliyetleri sosyal sermayeye de olumlu katkılar yapmaktadır.

Sosyal sermaye kavramı gün geçtikçe eşitlikçi ve sürdürülebilir kalkınma, katılımcı demokrasi, etkin yönetim (yönetim), aşağıdan güçlendirme gibi kavramlarda başarılı olabilmek için ön sıralarda karşımıza çıkmaktadır. Sosyal sermaye kavramı çoğunlukla genelleştirilmiş bir şekilde karşımıza çıksa da birçok kalkınma teorisyeni ve uygulayıcısı, sosyal sermayenin sosyal örgütlenme ve güçlü bir sivil toplumun yaratılmasında temel bir bileşen olduğunu kabul etmişlerdir. Birçoğu bu noktada sosyal sermayeyi geliştirmeye ve birikiminin önündeki engelleri kaldırmaya yönelik çalışmalar gerçekleştirmektedir (Abom, 2004; 342)

Dünya Bankasının iş birliğiyle gerçekleşen bir çalışma Kenya'da 1300 hanede yürütülmüştür, sosyal ağların yoğunluğunu, kalitesini ve karşılıklı biçimlerini ölçen araştırma sosyal sermaye endeksini oluşturmak için yapılmıştır. Bu araştırmada yüksek sosyal sermaye seviyelerinin toplamda daha yüksek gelirlere karşılık geldiği saptanmıştır. Ayrıca araştırmada daha yüksek sosyal sermaye düzeyine sahip grupların daha kolay iletişim kurdukları ve bu sayede iş birliği yaptıkları, ortak kaynaklarını koruyarak, bilgi paylaşımı yaptıkları ve işlem maliyetlerini azalttıkları böylece ekonomik fayda elde ettikleri ortaya çıkmıştır (Abom, 2004; 343)

Sosyal sermaye kavramı özellikle 1990'lı yıllardan sonra birçok sosyal bilimci tarafından büyük bir ilgiyle araştırılmıştır. Yapılan araştırmalar kapsamında ülkeler arası gelişmişlik düzeylerinde meydana gelen farklılıkların nedenlerini açıklayabilmek için sosyal sermaye kavramına atıfta bulunulmuştur. Sosyal sermaye kavramının ilkeleri toplumlar arasında var olan güven, dayanışma, karşılıklılık, iş birliği, paylaşım, ortak değerler ve normlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sivil toplum kuruluşları ise bireyler arasında ve toplumda var olan dayanışma, birlikte hareket etme, gönüllü olarak bir arada bulunma isteğiyle oluşmaktadır. Sosyal sermaye ilkeleri sivil toplum kuruluşlarının oluşmasına katkı sağlarken, sivil toplum kuruluşlarının varlığı ve güçlenmesi de sosyal sermaye ilkelerine etki etmektedir. Sosyal sermayenin belirli bir düzeyde oluşmadığı toplumlarda sivil toplum hareketi gelişmemektedir (Keyman, 2004).

Sivil toplum kuruluşlarının ilkelerini oluşturan kavramların sosyal sermayeyle olan ilişkisinden ötürü sivil toplum kuruluşları ve sosyal sermaye arasındaki ilişkisel bir bağ oluşmaktadır. Özellikle sivil toplum kuruluşlarının toplumda var olan dayanışma, birlikte hareket etme, gönüllülük, ağlar gibi birçok birbiriyle ilintili konuya etki etmesi toplumda var olan sosyal sermaye ilkelerine de etki etmektedir. Ülkeler arasında ekonomik kalkınmanın farklılıklarının nedenleri arasında sosyal sermaye bileşenlerinin varlığı veya hangi seviyede toplumlar tarafından benimsendiği bulunmaktadır. Keyman, Tocqueville'den yaptığı alıntıyla ülkelerde demokrasi, ekonomik kalkınma gibi konuların seviyelerinin farklı olmasını o toplumlarda var olan sivil örgütlenmelerin durumuyla ilgili olduğunu aktarmaktadır. Keyman'a göre sivil örgütlenmeler ne kadar fazla ve aktif ise toplumlar arası dayanışma, güven ilişkisi, hoşgörü artmaktadır ve bu da demokrasi, barışçıl yaşama, eğitim gibi durumlara etki etmektedir (Keyman, 2004, 15-16).

Sosyal sermaye kavramının önemli unsurları arasında güven karşımıza çıkmaktadır. Güven bireyler arasında birlikte yaşamayı ve hareket etmeyi kolaylaştırırken, bireylerin sivil toplum faaliyetlerine katılımına da etkilemektedir. Bireyler ve topluluklar arasında güvenin artması, sivil toplum faaliyetlerine katılımı da arttırmaktadır (Gök, 2016; 660). Putnam da güven düzeyinin arttığı alanlarda katılımın artacağını belirtmektedir (Putnam, 2000; 162).

STK faaliyetlerinin sosyal sermaye üzerinde olumlu etkilerinin varlığı kabul edilirken, ülkelerde sivil toplumun var olması ve gelişmesi için de sosyal sermayeyi besleyen birçok kavrama ihtiyaç olduğu bilinmektedir. Örneğin sivil toplum bireylerin arasında var olan güven ilişkisi, paylaşılan ortak değerler ve iletişimle güçlenmektedir. Bu noktada STK hem sosyal sermayenin güçlenmesine katkı sunmakta hem de sosyal sermaye kavramları arasında yer alan güven, iletişim, ortak paylaşımlarla gelişmektedir (Betil, 2010; 21).

OECD raporlarına göre sivil toplum kuruluşları sosyal sermayenin unsurlarıyla meydana gelirken, diğer yandan sosyal sermaye unsurlarının gelişmesine katkı sunmaktadır (Gök, 2016: 656). Burada aslında iki kavramın birbirini güçlendiren unsurlar olduğunu görebilmekteyiz. Sosyal sermayenin yeterli seviyeye ulaşmadığı yerlerde STK kavramı gelişemezken, STK kavramının geliştiği yerlerde var olan sosyal sermaye kapasitesi STK faaliyetleriyle artmakta, farklı gruplar arasında güven, karşılılık, iş birliği ve paylaşılan ortak değerleri

güçlendirmektedir. Yani sosyal sermaye toplumların bir arada yaşama pratiklerine olumlu yönde katkı sağlamakta, var olan kurum ve kuruluşların kapasitelerini arttırmaktadır aynı zamanda sivil toplum kuruluşlarının da faaliyetlerini kolaylaştırmaktadır (Bourdieu, 1986; Putnam, 1993; Coleman, 1990).

Kalkınma çalışmalarında STK faaliyetleriyle ilgili farklı yaklaşımlar karşımıza çıkmaktadır. Örneğin bir grup araştırmacı STK'ların ve faaliyetlerinin esnek, yenilikçi ve verimli araçlar olduğunu, bu araçlar sayesinde uzak ve yoksul toplumlara daha az maliyetlerle ulaşarak temel ihtiyaçların karşılandığı görüşünü savunurken, bir grup araştırmacı STK oluşumlarında ve faaliyetlerinde katılımcı karar almayı sınırlandırabilecek karizmatik kişilerin önderlik yaptığını bu nedenle STK faaliyetlerinde etkinliğin zayıfladığını iddia etmektedir (Gauri, 2014; 3).

Gelişmekte olan ülkeler için farklı konularda uzmanlaşan kalkınma çalışanları, insan hakları savunucuları, toplumsal cinsiyet ve çevre aktivistleri, etnik gruplar ve azınlıklar gibi çeşitli grupları içerisinde bulunduran STK faaliyetleri önemli bir yer tutmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde STK faaliyetlerinin ortalama 250 milyon insanın yaşamını etkileyeceği öngörülmektedir. Diğer yandan STK faaliyetleri ve etkileri öne çıkarken kamu otoritelerinin rolü nispeten kullanılmayan hatta istenmeyen olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle günümüz dünyasının gündeminde olan temel ihtiyaçlar, insan hakları, cinsiyet eşitliği, çevre ve sürdürülebilir kalkınma gibi kavramlar STK'lara daha fazla güç vermektedir (Haque, 2002; 412).

İslam ve Morgan yaptıkları çalışmalarda sivil toplum kuruluşlarının kullandıkları katılımcı planlamanın sosyal sermaye için yollar yarattığının altını çizmektedir. İslam ve Morgan'a göre STK'lar kullandıkları iletişim kanallarıyla ortak değer ve normları, ortak faydayı geliştirmeye yardımcı olmakta ayrıca STK'lar tarafından gerçekleştirilen gelir getirici programlar da sosyal güveni arttırmaktadır (İslam ve Morgan, 2015).

Dowla yaptığı çalışmada Putnam'ın sosyal sermaye tanımından yola çıkarak ulusal bir STK'nın faaliyetlerini incelemiştir. Dowla'ya göre STK'lar yatay ve dikey ağlar oluşturarak sosyal sermaye yaratmaktadır. Ayrıca, STK'lar dezavantajlı grupların sermayeye erişimleriyle ilgili kolektif eylem sorununu çözmek için yeni normlar yaratmakta ve sosyal güveni arttırmaktadır (Dowla, 2006).

İslam 2017 yılında Bangladeş'te STK'ların toplu eylem, sosyal güven, karşılıklı faydaların koordinasyon ve iş birliği, paylaşılan ortak değer ve normlar gibi sosyal sermaye geliştirme girişimlerinin katkılarını araştırmıştır. İslam'a göre; toplu eylem için STK'lar pazar ve iş kanalı olarak tanımladıkları sosyal ağ kapasitelerini kullanmaktadırlar. Araştırmaya katılan herkes bu ağın STK faaliyetlerinden fayda sağlayan katılımcıların rekabetçi pazar alanına girmesine olanak sağladığını belirtmiştir. Yapılan görüşmelerde sosyal güvenin özellikle STK çalışanları için arttığı tespit edilmiştir. Birçok katılımcı kendi yaşadıkları toplumlarda sahip oldukları komşulardan ziyade STK çalışanlarına güvendiklerini belirtmiştir. Çalışma STK faaliyetlerinden faydalanan grup içerisinde paylaşılan ortak değerlerin ve normların güçlendiğini, grup kimliğinin öne çıktığını, ortak sorunların var olduğunu anlayıp birlikte hareket etme gerekliliğinin faydalanıcı grup içerisinde ortaya çıktığını göstermiştir (İslam, 2017).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MATERYAL METOT

3.1. Araştırmanın Kapsamı

Bu çalışma Türkiye'deki kadın girişimciler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Bu ölçüt dışında olan kişiler ankete dahil edilmemiştir. Türkiye'deki bütün kadın girişimcilere ulaşmak; zaman ve maliyet açısından mümkün olmadığı için örneklem büyüklüğü Karasar'ın (2019) formülüyle belirlenmiştir.

3.2. Araştırmanın Modeli

Araştırılan konuyla ilgili bilgilerin evreni temsil eden örneklemlerden elde edilerek, sayısal olarak ortaya konmasını sağlayan yöntem nicel araştırma yöntemidir. Bu yöntemde araştırma konusu üzerine evrenin tutum ve düşünceleri sorgulanmakta ve yorumlanmaktadır. Sorgulama için kullanılan anket, oluşturulan sorularla ankete katılan kişilerin araştırılan konu hakkında fikir, tutum ve davranışlarıyla ilgili veri toplama aracıdır. Anketler yüz yüze, posta yoluyla, telefonla veya elektronik ortamda yapılabilmektedir (Gürbüz ve Şahin, 2017, s. 175-177).

3.3. Araştırma Yöntemi

Bu araştırmanın yürütülmesinde iki basamaklı bir süreç planlanmış ve takip edilmiştir. Birinci basamak olarak; kadın girişimcilere bireysel anket yapılmıştır. İkinci basamakta tesadüfi örnekleme yöntemiyle elde edilen verilerin istatistiksel analizleri yapılmıştır. Araştırma yöntemiyle ilgili olarak bu bölümde anket çalışmalarının örneklem sayısının belirlenmesi, anket formlarının oluşturulması, veri toplama ve analiz etme yöntemleri ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

3.3.1. Araştırmanın Kısıtları ve Sınırlılıkları

Yapılmak istenen çalışma ve araştırmaların gerçekleştirilemeyen durumları çalışmanın kısıtını oluşturmaktadır. Bunlar; zaman yetersizliği, kaynak kısıtlılığı ve ekonomik nedenlerdir (Tutar ve Gariper, 2010). Sosyal nitelikli diğer çalışmalarda görüldüğü gibi bu tez çalışmasında da zaman ve maliyetten kaynaklanan bazı kısıtlar bulunmaktadır.

Araştırmanın sınırlılıkları; çalışmada veri toplama aracı olarak çevrimiçi anket kullanılmış ve anket beş ana başlıktan oluşmaktadır. Bu sebepten dolayı, anketlerden toplanan veriler ilgili bölümlerin özellikleriyle sınırlıdır. Çalışmada kullanılan nitel analiz yöntemleri anket sorularına verilen cevapların nicel sonuçlara dönüştürülmesiyle desteklenmiştir.

3.3.2. Araştırmanın Ana kütlesi ve Örneklemi

Ana kütle çalışmanın konusuna uyumlu olacak şekilde seçilen gruptur. Araştırmada problemi açıklamak ne kadar önemliyse ana kütleyi belirlemek ve anketi bu gruba uygulamak da o kadar önemlidir (Burns ve Bush, 2015). Bu yüzden araştırmanın amacı doğru bir şekilde belirlenmeli ve ana kütle doğru seçilmelidir (Gegez, 2015). Bu tezin ana kütlesini Türkiye'deki kadın girişimciler oluşturmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumuna göre 2019 yılında Türkiye'de 134 bin kadın girişimci bulunmaktadır. Örneklem ise ana kütleyi temsil eden küçük birimdir ve çalışmanın yapı taşıdır ve ana kütleyle ulaşmanın zorluğundan dolayı kullanılmaktadır (Burns ve Bush, 2015). Bu sayede araştırmada hem zaman hem de maliyet açısından tasarruf sağlanmaktadır (Gegez, 2015). Bu çalışmada örneklem büyüklüğü Eşitlik 1 ile belirlenmiş ana kütle 134.000 olarak alınmıştır (Karasar, 2019).

$$n = \frac{Z^2 \times N \times P \times Q}{N \times D^2 + Z^2 \times P \times Q} \quad (1)$$

Şekilde; n: Örnek değeri, Z: Güven katsayısı (95)'lik güven için bu katsayı 1,96 olarak girilmektedir, N: Ana kütle değeri (134.000 olarak alınmıştır), P: Ölçeceğimiz özelliğin ana kütlede olma olasılığı istediğimiz (% 50 olarak belirlenmiştir), Q = 1-P (%50) ve D: Seçilen örnekleme hata oranı (araştırma için %10'luk bir örnekleme hata oranı öngörülmüştür)'dır.

Eşitlik 1'e göre örneklem büyüklüğü 96 olarak belirlenmiş olup, araştırma konusunun verileri kapalı uçlu sorulardan oluşan ve önceden hazırlanan anket yöntemiyle elde edilmiştir. Kullanılan anket önceki çalışmalardan faydalanılarak hazırlanmış 38 adet sorudan ve iki bölümden oluşmaktadır. Anket formunun birinci bölümünde demografik özelliklere (cinsiyet, medeni durum, yaş, eğitim düzeyi, aylık gelir ve meslek) ilişkin "kategorik" sorular ikinci bölümünde ise kadın girişimcilerin sahip olduğu sosyal sermaye kaynaklarına STK faaliyetlerinin etkisini

ölçümleyebilmek için hazırlanan sorular bulunmaktadır. Cevaplandırmada 5'li Likert tipi ölçek kullanılmıştır. Bu bölümde katılımcılardan ilgili ifadeleri “Kesinlikle katılıyorum”, “Katılıyorum”, “Kararsızım”, “Katılmıyorum”, “Kesinlikle katılmıyorum” şeklinde değerlendirmeleri istenmiştir (Karaca, 2016). Kullanılan anket formu Ek 1’de verilmiştir.

3.3.3. Veri Toplama ve Analiz Etme

Veriler tesadüfi örnekleme yöntemiyle Türkiye’deki kadın girişimcilerle gerçekleştirilen anketlerle elde edilmiştir. Araştırmada veri toplama yöntemi olarak internet üzerinden anket yöntemi seçilmiştir. Bu yöntemin tercih edilmesinin nedeni zaman ve maliyetten tasarruf etmenin yanında Covid 19 salgını nedeniyle çalışmaya katılan kişiler için daha güvenli olmasıdır. Anketler internet ortamında Google Dokümanlar aracılığıyla oluşturulmuş, hedef kitleye sosyal medya, E-posta ve Whatsapp üzerinden ulaştırılmıştır. Katılımcılardan alınan cevaplar elektronik veri havuzunda depolanmıştır.

Anket soruları 24.12.2021-07.01.2022 tarihleri arasında Türkiye’deki kadın girişimcilere uygulanmıştır. Süreç sonunda 177 anket toplanmış, eksik veya hatalı doldurulan anketler çıkarıldıktan sonra 113 anket analizlerde kullanılmıştır. Objektiflik sağlamak için belli bir grup üzerinde durulmamış, heterojen bir grup oluşturulmuştur. Örneklem grubu gönüllülük esasıyla seçilmiş, katılımcıların yaş aralığı, meslek, ya da eğitimde olması göz ardı edilmiştir. Elde edilen veriler istatistiksel analizlerde kullanılmıştır. Yapılan anketlerden alınan cevaplar IBM SPSS 20 paket istatistik programıyla (IBM Corp., NY, ABD) değerlendirilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

4.1. Katılımcılara Ait Sosyodemografik Bilgiler

Araştırma kapsamında hazırlanan çevrimiçi anket iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci ana bölüm katılımcıların demografik yapılarına ait özellikleri araştırmakta, ikinci ana bölüm ise çalışmanın hipotezini de oluşturan STK faaliyetlerinin kadın girişimcilerin sahip oldukları sosyal sermaye unsurlarına etkilerini araştırmaktadır. Bu bölümde katılımcıların demografik yapıları ve demografik özellikleri paylaşılmıştır. Yapılan anketlerden eksik, yanlış ve STK desteği almayan kadın girişimcilerin anketleri çıkartıldıktan sonra 113 anket değerlendirmeye alınmıştır. Ankete katılan kadınların %2,7'si 18-25, %20,4'ü 25-35, %30,1'i 35-45, %29,2'si 45-55 ve %17,7'si 55 yaş üzerindedir (Tablo 4.1.).

Tablo 4.1. Katılımcıların Yaş Dağılımı

Yaş	Frekans	Yüzde
18-25	3	2,7
25-35	23	20,4
35-45	34	30,1
45-55	33	29,2
55 üzeri	20	17,7

Çalışma kapsamında ankete katılan kadınların %0,9'u okula gitmemiş okur-yazar, %7,1'i ilkokul mezunu, %23,9'u ortaokul-lise mezunu, %38,9'u üniversite (2 ve 4 yıllık) mezunu, %29,2'si ise yüksek lisans- doktora mezunudur (Tablo 4.2.).

Tablo 4.2. Katılımcıların Eğitim Durumu

Eğitim durumu	Frekans	Yüzde
Okula gitmemiş okur- yazar	1	0,9
İlkokul mezunu	8	7,1
Ortaokul-lise mezunu	27	23,9
Üniversite (2 ve 4 yıllık) mezunu	44	38,9
Yüksek lisans- doktora	33	29,2

Çalışma kapsamında ankete katılan kadınların %20,4'ü bekâr, %1,8'i dul, %14,2'si boşanmış, %63,7'si evlidir (Tablo 4.3.).

Tablo 4.3. Katılımcıların Medeni Durumu

Medeni durum	Frekans	Yüzde
Bekar	23	20,4
Dul	2	1,8
Boşanmış	16	14,2
Evli	72	63,7

Çalışma kapsamında ankete katılan kadınların eşleri %1,4 Okur- yazar olmayan, %6,9 İlkokul mezunu, %22,2 Ortaokul-lise mezunu, %58,3 üniversite mezunu, %11,1 yüksek lisans- doktora mezunudur (Tablo 4.4).

Tablo 4.4. Katılımcıların Eşlerinin Eğitim Durumu

Eşlerin eğitim durumu	Frekans	Yüzde
Okur- yazar değil	1	1,4
İlkokul mezunu	5	6,9
Ortaokul-lise mezunu	16	22,2
Üniversite (2 ve 4 yıllık) mezunu	42	58,3
Yüksek lisans- doktora	8	11,1

Çalışma kapsamında ankete katılan kadınların eşleri %6,9 Memur, %16,7 İşçi, %40,3 Serbest Meslek, %19,4 Emekli, %16,7 diğer meslek gruplarına dâhildir (Tablo 4.5.).

Tablo 4.5. Katılımcıların Eşlerinin Mesleği

Meslek	Frekans	Yüzde
Memur	5	6,9
İşçi	12	16,7
Serbest Meslek	29	40,3
Emekli	14	19,4
Diğer (Belirtiniz)	12	16,7

Çalışma kapsamında ankete katılan kadınların %10'u çocuk sahibi değildir, %70'inin 1- 2 çocuğu, %14,4'ünün 3-4 çocuğu, %5,6'sının ise 5 ve daha fazla çocuğu vardır (Tablo 4.6.).

Tablo 4.6. Katılımcıların Çocuk Sahibi Olma Durumu

Çocuk sahibi olma	Frekans	Yüzde
Çocuğum yok	9	10
1-2 çocuk	63	70
3-4 çocuk	13	14,4
5 ve daha fazla	5	5,6

Çalışma kapsamında ankete katılan kadınların %30'u evde sorumluluğun tümüyle kendine ait olduğunu, %23,3'ü evde sorumluluğu eşiyle ortaklaşa aldığını, %27,8'i evde sorumluluğun büyük ölçüde kendine ait olduğunu, %18,9'u ise evin sorumlulukları için dışarıdan destek aldığını beyan etmiştir. (Tablo 4.7.).

Tablo 4.7. Evde Sorumluluk Alma Durumu

Evde sorumluluk alma	Frekans	Yüzde
Tümüyle ben sorumluyum	27	30
Eşimle ortaklaşa sorumluyuz	21	23,3
Büyük ölçüde ben sorumluyum	25	27,8
Dışarıdan destek alıyorum (temizlikçi, aile, bakıcı)	17	18,9

Çalışma kapsamında ankete katılan kadınların %67,3'ünün şu an dahil oldukları girişimlerden önce çalışma deneyimlerinin olduğu, %32,7'sinin ise şu an dahil oldukları girişimlere dahil olmadan önce herhangi bir çalışma deneyiminin olmadığı tespit edilmiştir. (Tablo 4.8.).

Tablo 4.8. Girişimcilikten Önce Çalışma Durumu

Girişimcilikten önce çalışma	Frekans	Yüzde
Evet	76	67,3
Hayır	37	32,7

Çalışma kapsamında ankete katılan kadınların şu an dahil oldukları girişimden önce %26,3'ünün memur-işçi, %8,1'inin emekli, %30,3'ünün serbest meslek sahibi, %6,1'inin aynı işi ücretli olarak yaptığı, %8,1'inin aynı işi evde yaptığı, %21,2'sinin diğer meslek gruplarına dâhil olduğu belirlenmiştir (Tablo 4.9).

Tablo 4.9. Girişimcilikten Önceki Meslek

Girişimcilikten önceki meslek	Frekans	Yüzde
Memur- İşçi	26	26,3
Emekli	8	8,1
Serbest Meslek	30	30,3
Aynı işi ücretli yapıyordum	6	6,1
Aynı işi evde yapıyordum	8	8,1
Diğer (Belirtiniz)	21	21,2

Çalışma kapsamında ankete katılan kadınların %19,5'i bir yıldan ve bir yıldan az süredir, %38,9'u 2-4 yıl arası, %18,6'sı 5-7 yıl arası, %23'ü sekiz yıl ve daha uzun bir süredir şu an dahil oldukları girişimler içerisinde yer almaktadır (Tablo 4.10).

Tablo 4.10. Kaç Yıldır Girişimin Parçası Olduğu

Kaç yıldır girişimin bir parçası	Frekans	Yüzde
≤ 1 yıl	22	19,5
2-4 yıl	44	38,9
5-7 yıl	21	18,6
≥ 8 yıl	26	23,0

Çalışma kapsamında ankete katılan kadınların %61,9'u bir STK'ya üye iken %38,1'i herhangi bir STK'ya üye değildir (Tablo 4.11).

Tablo 4.11. STK Üyelik Durumu

STK üyelik	Frekans	Yüzde
Evet	70	61,9
Hayır	43	38,1

Çalışma kapsamında ankete katılan kadınların %77,9'u STK'ların yaptığı faaliyetlere katılım gösterirken, %22,1'i daha önce hiçbir STK faaliyetine katılım göstermemiştir (Tablo 4.12).

Tablo 4.12. STK Faaliyetlerine Katılım Durumu

STK faaliyetlerine katılım	Frekans	Yüzde
Evet	88	77,9
Hayır	25	22,1

Çalışma kapsamında ankete katılan kadınların %60,2'si STK'ların düzenledikleri faaliyetlere düzenli olarak katılım sağlarken, %39,8'i STK'ların düzenlediği faaliyetlere düzenli olarak katılım sağlamamaktadır (Tablo 4.13).

Tablo 4.13. STK Faaliyetlerine Düzenli Katılım Durumu

STK faaliyetlerine düzenli katılım	Frekans	Yüzde
Evet	68	60,2
Hayır	45	39,8

Çalışma kapsamında ankete katılan kadınların %79,6'sı katıldıkları anket çalışmasının STK'ların kişiler üzerinde yaratabileceği etkiler konusunda farkındalıklarının arttığını, %12,4'ü kararsız olduklarını, %8'i ise herhangi bir farkındalıklarının oluşmadığını beyan etmiştir (Tablo 4.14).

Tablo 4.14. Anket Çalışmasının Farkındalık Yarattığını Düşünme Durumu

Anket çalışmasının farkındalık yarattığını düşünme	Frekans	Yüzde
Düşünüyorum	90	79,6
Kararsızım	14	12,4
Düşünmüyorum	9	8,0

Çalışma STK faaliyetlerinin kadın girişimcilerin sahip olduğu sosyal sermaye unsurlarına etkisini araştırmaktadır. Aradaki ilişkinin demografik özelliklerle ilişkisi ise çalışmanın sınırlılığı nedeniyle incelenmemiştir. Kadın girişimcilerin sahip oldukları sosyal sermaye unsurları ve STK faaliyetleri arasındaki ilişki kadın girişimcilerin sahip oldukları demografik özellikler açısından da incelenmeli ve literatüre katkı sağlanmalıdır.

4.2. Verilerin Güvenirlik Analizi

STK faaliyetlerinin kadın girişimcilerin sahip olduğu sosyal sermaye kaynakları üzerine etkilerini araştırmak için yapılan bu çevrimiçi anket, beş ana başlıktan ve bu ana başlıkların altında bulunan beş maddeden oluşmaktadır. Çevrimiçi yapılan anketlerin sonuçları istatistiksel olarak değerlendirmeden önce elde edilen verilerin uygun ve çalışılabilir olduğunu gösteren güvenirlik analizi yapılmıştır.

Çalışma kapsamında oluşturulan çevrimiçi anketin birinci bölümü STK faaliyetleri ve sivil katılım arasında olan ilişkiyi değerlendirmektedir. Anket sorularının cevapları beşli Likert sistemine göre hazırlanmıştır. Likert sistemiyle hazırlanan maddelerin güvenirliliği ve verilerin birbirleriyle uyumunu değerlendirmek için Cranbach Alpha Güvenirlik Analizi kullanılmıştır. STK faaliyetleri ve sivil katılım arasında olan ilişkiyi değerlendirmek için hazırlanan 5 alt maddeye yapılan güvenirlik analizine göre Cronbach Alpha güvenirliliği %81 olarak bulunmuştur (Tablo 4.15). Bu güvenirlik değeri maddeler arasında istikrarın var olduğunu, maddelere verilen cevapların güvenilir ve çalışılabilir olduğunu göstermektedir.

Tablo 4.15. Sivil Katılıma Yönelik Maddeler için Güvenirlik Analizi

Cronbach's Alpha	Soru sayısı
0,810	5

Çalışma kapsamında oluşturulan çevrimiçi anketinin ikinci bölümü STK faaliyetleri ve siyasal katılım iş birliği arasında olan ilişkiyi değerlendirmektedir. Hazırlanan 5 alt maddeye yapılan güvenirlik analizine göre Cronbach Alpha güvenirliliği %79,1 olarak bulunmuştur (Tablo 4.16). Bu güvenirlik değeri maddeler arasında istikrarın var olduğunu, sorulara verilen cevapların güvenilir ve çalışılabilir olduğunu göstermektedir.

Tablo 4.16. Siyasal Katılım İş Birliğine Yönelik Maddeler için Güvenirlik Analizi

Cronbach's Alpha	Soru sayısı
0,791	5

Çalışma kapsamında oluşturulan çevrimiçi anketinin üçüncü bölümü STK faaliyetleri ve sosyal gruplar ve ağlar arasında olan ilişkiyi değerlendirmektedir.

Hazırlanan 5 alt maddeler yapılan güvenirlik analizine göre Cronbach Alpha güvenirliği %89,7 olarak bulunmuştur (Tablo 4.17). Bu güvenirlik değeri maddeler arasında istikrarın var olduğunu, sorulara verilen cevapların güvenilir ve çalışılabilir olduğunu göstermektedir.

Tablo 4.17. Sosyal Gruplar ve Ağlara Yönelik Maddeler için Güvenirlik Analizi

Cronbach's Alpha	Soru sayısı
0,897	5

Çalışma kapsamında oluşturulan çevrimiçi anketinin dördüncü bölümü STK faaliyetleri ve kurumsal gruplar ve ağlar arasında olan ilişkiyi değerlendirmektedir. Hazırlanan 5 alt maddeye yapılan güvenirlik analizine göre Cronbach Alpha güvenirliği %86,1 olarak bulunmuştur (Tablo 4.18). Bu güvenirlik değeri maddeler arasında istikrarın var olduğunu, sorulara verilen cevapların güvenilir ve çalışılabilir olduğunu göstermektedir.

Tablo 4.18. Kurumsal Gruplar ve Ağlara Yönelik Maddeler için Güvenirlik Analizi

Cronbach's Alpha	Soru sayısı
0,861	5

Çalışma kapsamında oluşturulan çevrimiçi anketinin beşinci bölümü STK faaliyetleri ve güven- güvenlik ve iş birliği arasında olan ilişkiyi değerlendirmektedir. Hazırlanan 5 alt maddeye yapılan güvenirlik analizine göre Cronbach Alpha güvenirliği %89,1 olarak bulunmuştur (Tablo 4.19). Bu güvenirlik değeri maddeler arasında istikrarın var olduğunu maddelere verilen cevapların güvenilir ve çalışılabilir olduğunu göstermektedir.

Tablo 4.19. Güven-Güvenlik ve İş Birliğine Yönelik Maddeler için Güvenirlik Analizi

Cronbach's Alpha	Soru sayısı
0,891	5

Dowla 2006 yılında Bangladeş özelinde yaptığı çalışmada STK faaliyetlerinin güven, normlar ve ağlar üzerinde olumlu yönde etki yaparak sosyal sermaye kaynaklarının gelişmesine katkı sağladığını bildirmiştir (Dowla, 2006, s. 119). STK'lar sosyal sermaye unsurlarının yaratılmasında önemli aktörler olarak karşımıza çıkmaktadırlar. STK'lar yaptıkları faaliyetlerle bireysel bağlılık ve grup arasında olan

koordinasyonunun gelişmesini bu sayede sosyal sermaye unsurlarının oluşmasını ve artmasını sağlamaktadırlar. STK'ların sahip oldukları toplum merkezli yaklaşım sosyal sermayenin yaratılmasında en önemli bakış açılarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. STK'ların sahip oldukları toplum merkezli bakış açısıyla gerçekleşen ve isteğe bağlı katılım yoluyla bireylerin dahil olmasına olanak sağlayan düzenli sosyal etkileşim sosyal sermayenin oluşturulmasında en önemli araçlardan biri olarak değerlendirilmektedir. Normları ve değerleri takip ederek sosyal ilişkiler kuran STK'lar ile faaliyetlerine dâhil olan bireyler arasında yakın bağlar oluşabilmektedir. Diğer yandan, STK'lar yarattıkları ve devam ettirdikleri düzenli sosyal etkileşim ile topluluk içerisinde var olan sosyal güvenin artmasına buna bağlı olarak da demokrasinin olumlu yönde etkilenmesine katkı sunmaktadırlar. Bunun yanında STK'lar bireylerin sahip olduğu haklar konusunda bilinçlerinin artmasına da katkı sağlamaktadırlar. STK'lar farklı grupların bir araya gelmesine alan sağlamakta ve bu grupların bir arada kalmasında bağlayıcı bir rol üstlenmektedirler. Farklı grupların bir araya gelmesi için alan yaratan STK'lar tüm vatandaşların seslerinin duyulmasına, tüm sosyal grupların devletin karar alma süreçlerine katılım sağlaması ve temsil edilmesine, fikir birliğinin sağlanmasına katkı sunmaktadırlar. Bunların yanı sıra STK'lar toplum içerisinde güveni ve sosyal öğrenmeyi, yerel katılım ve topluluk içerisinde sahiplenme hissini de arttırmaktadırlar. Topluluk içerisinde güveni ve topluluğa karşı sahiplenme hissini arttıran STK faaliyetleri bireyler arasındaki ağ yapısını şekillendirmekte, paylaşılan normları ve inançları etkilemektedirler (Jaysawal, 2017).

Çalışma kapsamında hazırlanan ve katılımcılarının kadın girişimciler olduğu çevrimiçi anket için sosyal sermaye unsurları olarak beş kavram ele alınmıştır. Ele alınan bu kavramlar özelleştirilmiş alt maddelerle desteklenmiştir. Belirlenen kavramlar sivil katılım, sosyal katılım, sosyal gruplar ve ağlar, kurumsal gruplar ve ağlar, güven, güvenlik ve iş birliğidir. Çevrimiçi anket kapsamında elde edilen veriler istatistiksel olarak analiz edilerek STK faaliyetlerinin kadın girişimcilerin sahip oldukları sosyal sermaye unsurlarına etkileri değerlendirilmiştir.

Çalışma kapsamında sivil katılımı değerlendirmek için Likert ölçeğine göre hazırlanan maddelere verilen cevapların dağılımı Tablo 4.20' de verilmiştir.

Tablo 4.20. Sivil Katılım ile ilgili Cevapların Dağılımı

A	Kesinlikle katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Kesinlikle katılmıyorum	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
1A	55	48,7	44	38,9	9	8	5	4,4	0	0
2A	51	45,1	51	45,1	9	8	1	0,9	1	0,9
3A	38	33,6	51	45,1	17	15	6	5,3	1	0,9
4A	52	46	47	41,6	9	8	4	3,5	1	0,9
5A	24	21,2	42	37,2	19	16,8	26	23	2	1,8

Ele alınan sivil katılım kavramını desteklemek için özelleştirilen alt maddeler değerlendirildiğinde; *‘Katıldığınız STK faaliyetlerinin çevrenizde gerçekleşen gönüllülük faaliyetlerine karşı katılım konusunda olumlu etkisi olmuştur’* (1A) ifadesine; 55 kişi kesinlikle katılıyorum (%48,7), 44 kişi katılıyorum (%38,9), 9 kişi kararsızım (%8), 5 kişi katılmıyorum (%4,4) şeklinde cevap vermiştir. *‘Katıldığınız STK faaliyetlerinin çevrenizde gerçekleşen ve topluma fayda sağlayacak faaliyetlere katılım konusunda olumlu etkisi olmuştur’* (2A) ifadesine; 51 kişi kesinlikle katılıyorum (%45,1), 51 kişi katılıyorum (%45,1), 9 kişi kararsızım (%8), 1 kişi katılmıyorum (%0,9), 1 kişi kesinlikle katılmıyorum şeklinde cevap vermiştir. *‘Katıldığınız STK faaliyetlerinin yaşadığınız bölgede faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlara üye olma konusunda olumlu etkisi olmuştur’* (3A) ifadesine; 38 kişi kesinlikle katılıyorum (%33,6), 51 kişi katılıyorum (%45,1), 17 kişi kararsızım (%15), 6 kişi katılmıyorum (%5,3), 1 kişi kesinlikle katılmıyorum (%0,9) şeklinde cevap vermiştir. *‘Katıldığınız STK faaliyetleri yaşadığınız bölgede gerçekleşen kültürel ve sosyal toplantılara katılımınızda olumlu etkisi olmuştur’* (4A) ifadesine; 52 kişi kesinlikle katılıyorum (%46), 47 kişi katılıyorum (%41,6), 9 kişi kararsızım (%8), 4 kişi katılmıyorum (%3,5), 1 kişi kesinlikle katılmıyorum (%0,9) şeklinde cevap vermiştir. *‘STK faaliyetlerine katılmadan önce üye olma, katılım gösterme gibi konulara yaklaşımınız aynı seviyede miydi’* (5A) ifadesine; 24 kişi kesinlikle katılıyorum (%21,2), 42 kişi katılıyorum (%37,2), 19 kişi kararsızım (%16,8), 26 kişi katılmıyorum (%23), 2 kişi kesinlikle katılmıyorum (%1,8) şeklinde cevap vermiştir (Tablo 4.20).

Elde edilen verilere göre *‘Katıldığınız STK faaliyetlerinin çevrenizde gerçekleşen gönüllülük faaliyetlerine karşı katılım konusunda olumlu etkisi olmuştur’* ifadesine 99 katılımcı, %87,6 oranında olumlu görüş bildirmiştir. *‘Katıldığınız STK*

faaliyetlerinin çevrenizde gerçekleşen ve topluma fayda sağlayacak faaliyetlere katılım konusunda olumlu etkisi olmuştur” ifadesine 102 katılımcı, %90,2 oranında olumlu görüş bildirmiştir. “Katıldığınız STK faaliyetlerinin yaşadığınız bölgede faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlara üye olma konusunda olumlu etkisi olmuştur” ifadesine 89 katılımcı, %78,7 oranında olumlu görüş bildirmiştir. “Katıldığınız STK faaliyetleri yaşadığınız bölgede gerçekleşen kültürel ve sosyal toplantılara katılımınızda olumlu etkisi olmuştur” ifadesine 99 katılımcı, %87,6 oranında olumlu görüş bildirmiştir. “*STK faaliyetlerine katılmadan önce üye olma, katılım gösterme gibi konulara yaklaşımınız aynı seviyede miydi*” ifadesine 66 katılımcı, %58,4 oranında olumlu görüş bildirmiştir. Verilen cevaplar genel olarak değerlendirildiğinde STK faaliyetlerinin kadın girişimcilerin sivil katılım kapasitesine olumlu etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Çalışma kapsamında STK faaliyetleri ve siyasal katılım, iş birliğini değerlendirmek için Likert ölçeğine göre hazırlanan maddelere verilen cevapların dağılımı Tablo 4.21’ de verilmiştir.

Tablo 4.21. Siyasal Katılım ve İş Birliği ile ilgili Cevapların Dağılımı

B	Kesinlikle katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Kesinlikle katılmıyorum	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
1B	24	21,2	44	38,9	23	20,4	18	15,9	4	3,5
2B	42	37,2	53	46,9	12	10,6	5	4,4	1	0,9
3B	33	29,2	39	34,5	16	14,2	20	17,7	5	4,4
4B	28	24,8	46	40,7	22	19,5	11	9,7	6	5,3
5B	35	31	53	46,9	16	14,2	6	5,3	3	2,7

Ele alınan siyasal katılım ve iş birliği kavramını desteklemek için özelleştirilen alt maddeler değerlendirildiğinde; “*Katıldığınız STK faaliyetlerinden sonra farklı seviyelerde yer alan kamu kurum ve kuruluşlarına karşı güven seviyeniz olumlu yönde etkilenmiştir*” (1B) ifadesine; 24 kişi kesinlikle katılıyorum (%21,2), 44 kişi katılıyorum (%38,9), 23 kişi kararsızım (%20,4), 18 kişi katılmıyorum (%15,9) ve 4 kişi kesinlikle katılmıyorum (%3,5) cevabını vermiştir. “*Katıldığınız STK faaliyetleri hem yaşadığınız bölge hem de evrensel ve ulusal olaylar hakkında bilgi seviyenize olumlu yönde katkı sağlamıştır*” (2B) ifadesine; 42 kişi kesinlikle katılıyorum (%37,2), 53 kişi katılıyorum (%46,9), 12 kişi kararsızım (%10,6), 5 kişi katılmıyorum (%4,4), 1

kişi kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. “*Katıldığınız STK faaliyetleri oy kullanma eğitiminizde olumlu yönde katkı sağlamıştır*” (3B) iadesine; 33 kişi kesinlikle katılıyorum (%29,2), 39 kişi katılıyorum (%34,5), 16 kişi kararsızım (%14,2), 20 kişi katılmıyorum (%17,7), 5 kişi kesinlikle katılmıyorum (%4,4) cevabını vermiştir. “*Katıldığınız STK faaliyetleri kamu görevlileri veya siyasi temsilcilerle temas kurmanızı olumlu yönde etkilemiştir*” (4B) ifadesine; 28 kişi kesinlikle katılıyorum (%24,8), 46 kişi katılıyorum (%40,7), 22 kişi kararsızım (%19,5), 11 kişi katılmıyorum (%9,7), 6 kişi kesinlikle katılmıyorum (%5,3) cevabını vermiştir. “*Katıldığınız STK faaliyetleri yerel eylem gruplarına katılım-fikir beyan etme-planlama yapma ve yaşadığınız çevrenin sorunlarına çözüm bulma konusunda olumlu yönde etkilemiştir*” (5B) ifadesine; 35 kişi kesinlikle katılıyorum (%31), 53 kişi katılıyorum (%46,9), 16 kişi kararsızım (%14,2), 6 kişi katılmıyorum (%5,3), 3 kişi kesinlikle katılmıyorum (%2,7) cevabını vermiştir (Tablo 4.21).

Elde edilen verilere göre; kadın girişimciler STK faaliyetlerine katılım ve kamu kurum kuruluşlarına karşı güven seviyesindeki ilişki için toplamda 68 katılımcıyla %60,1 oranında kesinlikle katılıyorum ve katılıyorum cevabı vermiştir. Bu cevaplar kadın girişimcilerin katıldıkları STK faaliyetleri sayesinde kamu kurum ve kuruluşlarına karşı güvenlerinin arttığını göstermektedir. STK faaliyetlerine katılımın evrensel ve ulusal olaylar hakkında bilgi seviyesi üzerine olumlu etki yaptığı görüşüne 95 katılımcı, %84,1 oranıyla kesinlikle katılıyorum ve katılıyorum cevabı vermiştir. Bu cevaplar kadın girişimcilerin STK faaliyetlerine katılımları sayesinde evrensel ve ulusal olaylar hakkında bilgi seviyelerinin arttığını göstermektedir. Kadın girişimciler araştırma kapsamında STK faaliyetlerinin oy kullanma eğilimine olumlu etkisi olduğu konusunda toplamda 72 katılımcıyla, %63,7 oranında kesinlikle katılıyorum ve katılıyorum cevabı vermiştir. Elde edilen sonuçlar kadın girişimcilerin katıldıkları STK faaliyetlerinin oy kullanma eğilimine olumlu etkisi olduğunu göstermektedir. Kadın girişimciler “STK faaliyetleri kamu görevlileri veya siyasi temsilcilerle temas kurmanızı olumlu yönde etkilemiştir” ifadesine toplamda 74 katılımcıyla, %65,5 oranında kesinlikle katılıyorum ve katılıyorum cevabı vermiştir. Elde edilen sonuçlar kadın girişimcilerin STK faaliyetlerinin kamu görevlileri veya siyasi temsilcilerle temas kurmaları açısından olumlu yönde etki yaptığını düşündüklerini göstermektedir. Kadın girişimciler “*Katıldığınız STK faaliyetleri yerel eylem gruplarına katılım-fikir beyan etme-planlama yapma ve yaşadığınız çevrenin sorunlarına çözüm bulma konusunda olumlu yönde*

etkilemiştir” ifadesine toplamda 88 kişiyle %77,9 oranında kesinlikle katılıyorum ve katılıyorum cevabı vermiştir. Elde edilen sonuçlara göre kadın girişimciler STK faaliyetlerinin yerel eylem gruplarına katılım- fikir beyan etme- planlama yapma ve çevre sorunlarına çözüm bulma konusunda olumlu yönde etki ettiğini düşünmektedir. Verilen cevaplar genel olarak değerlendirildiğinde STK faaliyetlerinin kadın girişimcilerin siyasal katılım ve iş birliği kapasitesine olumlu etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Çalışma kapsamında STK faaliyetleri ve sosyal gruplar ve ağlar arasındaki ilişkiyi değerlendirmek için Likert ölçeğine göre hazırlanan maddelere verilen cevapların dağılımı Tablo 4.22’ de verilmiştir.

Tablo 4.22. Sosyal Gruplar ve Ağlar ile ilgili Cevapların Dağılımı

C	Kesinlikle katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Kesinlikle katılmıyorum	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
1C	62	54,9	42	37,2	7	6,2	2	1,8	0	0
2C	57	50,4	40	35,4	10	8,8	6	5,3	0	0
3C	51	45,1	47	41,6	7	6,2	7	6,2	1	0,9
4C	47	41,6	52	46	10	8,8	3	2,7	1	0,9
5C	44	38,9	55	48,7	9	8	4	3,5	1	0,9

Ele alınan sosyal gruplar ve ağlar kavramını desteklemek için özelleştirilen alt maddeler değerlendirildiğinde; *“Katıldığınız STK faaliyetleri farklı gruplarla tanışmanıza olanak sağlamıştır”* (1C) ifadesine; 62 kişi kesinlikle katılıyorum (%54,9), 42 kişi katılıyorum (%37,2), 7 kişi kararsızım (%6,2), 2 kişi katılmıyorum (%1,8) cevabını vermiştir. *“Katıldığınız STK faaliyetlerinin yardımıyla tanıştığınız farklı gruplardan ve ağlardan farklı teknik ve pratik bilgiler öğrenme şansınız olmuştur”* (2C) ifadesine; 57 kişi kesinlikle katılıyorum (%50,4), 40 kişi katılıyorum (%35,4), 10 kişi kararsızım (%8,8), 6 kişi katılmıyorum (%5,3) cevabını vermiştir. *“Katıldığınız STK faaliyetlerinin yardımıyla tanıştığınız farklı gruplardan ve ağlardan bireysel arkadaşlıklarınız oluşmuştur”* (3C) ifadesine; 51 kişi kesinlikle katılıyorum (%45,1), 47 kişi katılıyorum (%41,6), 7 kişi kararsızım (%6,2), 7 kişi katılmıyorum (%6,2), 1 kişi kesinlikle katılmıyorum (%0,9) cevabını vermiştir. *“Katıldığınız STK faaliyetlerinin yardımıyla tanıştığınız farklı gruplardan ve ağlardan farklı deneyim aktarımlarıyla ve birbirinizden öğrenmeyle işleriniz olumlu şekilde etkilenmiştir”* (4C)

ifadesine 47 kişi kesinlikle katılıyorum (%41,6), 52 kişi katılıyorum (%46), 10 kişi kararsızım (%8,8), 3 kişi katılmıyorum (%2,7), 1 kişi kesinlikle katılmıyorum (%0,9) cevabını vermiştir. “*Katıldığınız STK faaliyetleri birlikte yaşama bilincinizi olumlu yönde etkilemiştir*” (5C) ifadesine; 44 kişi kesinlikle katılıyorum (%38,9), 55 kişi katılıyorum (%48,7), 9 kişi kararsızım (%8), 4 kişi katılmıyorum (%3,5), 1 kişi kesinlikle katılmıyorum (%0,9) cevabını vermiştir (Tablo 4.22).

Kadın girişimciler STK faaliyetlerinin farklı gruplarla tanışma olanağı sağladığı ifadesine toplamda 104 kişi ve %92,1 oranıyla kesinlikle katılıyorum ve katılıyorum cevabını vermiştir. Bu cevap kadın girişimcilerin katıldıkları STK faaliyetleri sayesinde farklı gruplarla tanışma fırsatı bulabildiklerini göstermektedir. Kadın girişimciler STK faaliyetlerinin farklı gruplardan ve ağlardan teknik ve pratik bilgiler öğrenmelerine fırsat sağladığı ifadesine toplamda 97 kişi ve %85,8 oranıyla kesinlikle katılıyorum ve katılıyorum cevabını vermiştir. Elde edilen sonuçlar kadın girişimcilerin katıldıkları STK faaliyetleri sayesinde farklı gruplardan ve ağlardan teknik ve pratik bilgiler öğrenme fırsatı bulabildiklerini göstermektedir. Kadın girişimciler STK faaliyetlerinin farklı gruplardan ve ağlardan bireysel arkadaşlıklar yaratma konusunda olumlu etkisi olduğu ifadesine toplamda 98 kişi ve %86,7 oranıyla kesinlikle katılıyorum ve katılıyorum cevabını vermiştir. Elde edilen sonuçlar kadın girişimcilerin katıldıkları STK faaliyetleri neticesinde farklı gruplardan ve ağlardan bireysel arkadaşlıklar kurabildiklerini göstermektedir. Kadın girişimciler STK faaliyetlerinin farklı gruplardan ve ağlardan deneyim aktardığı ve bu bilgilerle işletmelerde fayda sağlandığı ifadesine toplamda 97 kişi %87,6 oranıyla kesinlikle katılıyorum ve katılıyorum cevabını vermiştir. Elde edilen sonuçlar kadın girişimcilerin STK faaliyetlerinin farklı gruplardan ve ağlardan deneyim aktarımı sağladığını ve bu bilgilerin işletmelerde olumlu yönde etki yaptığını göstermektedir. Kadın girişimciler STK faaliyetlerinin birlikte yaşama bilinci üzerine olumlu etkisi olduğu ifadesine toplamda 99 kişi ve 87,6 oranıyla kesinlikle katılıyorum ve katılıyorum cevabını vermiştir. Elde edilen sonuçlar kadın girişimcilerin STK faaliyetlerine katılmasıyla yaşama bilinçlerinin olumlu etkilendiğini göstermektedir. Verilen cevaplar genel olarak değerlendirildiğinde STK faaliyetlerinin kadın girişimcilerin sahip oldukları sosyal gruplar ve ağlar üzerinde olumlu etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Çalışma kapsamında STK faaliyetleri ve kurumsal gruplar ve ağlar arasındaki ilişkiyi değerlendirmek için Likert ölçeğine göre hazırlanan maddelere verilen cevapların dağılımı Tablo 4.23’ de verilmiştir.

Tablo 4.23. Kurumsal Gruplar ve Ağlar ile ilgili Cevapların Dağılımı

D	Kesinlikle katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Kesinlikle katılmıyorum	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
1D	28	24,8	52	46	21	18,6	9	8	3	2,7
2D	26	23	49	43,4	24	21,2	8	7,1	6	5,3
3D	22	19,5	33	29,2	29	25,7	20	17,7	9	8
4D	28	24,8	64	56,6	13	11,5	6	5,3	2	1,8
5D	30	26,5	69	61,1	10	8,8	2	1,8	2	1,8

Ele alınan kurumsal gruplar ve ağlar kavramını desteklemek için özelleştirilen alt maddeler değerlendirildiğinde; “*Katıldığınız STK faaliyetleri pazara ulaşmanıza yardımcı olmuştur*” (1D) ifadesine; 28 kişi kesinlikle katılıyorum (%24,8), 52 kişi katılıyorum (%46), 21 kişi kararsızım (%18,6), 9 kişi katılmıyorum (%8), 3 kişi kesinlikle katılmıyorum (%2,7) cevabını vermiştir. “*Katıldığınız STK faaliyetleri müşteri sayınızı arttırmanıza ve müşteri profilinizi çeşitlendirmenize yardımcı olmuştur*” (2D) ifadesine; 26 kişi kesinlikle katılıyorum (%23), 49 kişi katılıyorum (%43,4), 24 kişi kararsızım (%21,2), 8 kişi katılmıyorum (%7,1), 6 kişi kesinlikle katılmıyorum (%5,3) cevabını vermiştir. “*Katıldığınız STK faaliyetleri sonucunda bankalarla daha kolay iş birliği sağlayabildiğinizdir*” (3D) ifadesine; 22 kişi kesinlikle katılıyorum (%19,5), 33 kişi katılıyorum (%29,2), 29 kişi kararsızım (%25,7), 20 kişi katılmıyorum (%17,7), 9 kişi kesinlikle katılmıyorum (%8) cevabını vermiştir. “*Katıldığınız STK faaliyetleri gruplarınız içerisinde ortak değerler kurmanıza yardımcı olmuştur*” (4D) ifadesine 28 kişi kesinlikle katılıyorum (%24,8), 64 kişi katılıyorum (%56,6), 13 kişi kararsızım (%11,5), 6 kişi katılmıyorum (%5,3), 2 kişi kesinlikle katılmıyorum (%1,8) cevabını vermiştir. “*Katıldığınız STK faaliyetleri örneğin eğitimler, toplantılar, sosyal faaliyetler gruplar arasındaki ortak değerleri olumlu yönde etkilemiştir*” (5) ifadesine 30 kişi kesinlikle katılıyorum (%26,5), 69 kişi katılıyorum (%61,1), 10 kişi kararsızım (%8,8), 2 kişi katılmıyorum (%1,8), 2 kişi kesinlikle katılmıyorum (%1,8) cevabını vermiştir (Tablo 4.23).

Kadın girişimciler STK faaliyetlerinin pazara ulaşmada yardımcı olmasıyla ilgili ifadeye toplamda 70 kişi ve %70,8 oranıyla kesinlikle katılıyorum ve katılıyorum cevabını vermiştir. Kadın girişimciler katıldıkları STK faaliyetlerinin müşteri sayısı ve müşteri profillerinin çeşitlenmesine yardımcı olduğu ifadesine toplamda 75 kişi ve %66,4 oranıyla kesinlikle katılıyorum ve katılıyorum cevabını vermiştir. Kadın girişimciler STK faaliyetlerinin finansal açıdan bankalarla ilişkilerini kolaylaştırdığı ifadesine toplamda 55 kişi ve %48,7 oranıyla kesinlikle katılıyorum ve katılıyorum cevabını vermiştir. Kadın girişimciler STK faaliyetlerinin bulundukları toplumda ortak değerler kurmaya yardımcı olduğu ifadesine toplamda 92 kişi ve %81,4 oranıyla kesinlikle katılıyorum ve katılıyorum cevabını vermiştir. Kadın girişimciler STK faaliyetlerinin gruplar arasında ortak değerlere olumlu etki yaptığı ifadesine toplamda 99 kişi ve %87,6 oranıyla kesinlikle katılıyorum ve katılıyorum cevabını vermiştir. Verilen cevaplar genel olarak değerlendirildiğinde STK faaliyetlerinin kadın girişimcilerin sahip oldukları kurumsal gruplar ve ağlar üzerinde olumlu etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Çalışma kapsamında STK faaliyetleri ve güven, güvenlik ve iş birliği arasındaki ilişkiyi değerlendirmek için Likert ölçeğine göre hazırlanan maddelere verilen cevapların dağılımı Tablo 4.24’ de verilmiştir.

Tablo 4.24. Güven-Güvenlik ve İş Birliği ile ilgili Cevapların Dağılımı

E	Kesinlikle katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Kesinlikle katılmıyorum	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
1E	23	20,4	59	52,2	22	19,5	5	4,4	4	3,5
2E	24	21,2	45	39,8	21	18,6	15	13,3	8	7,1
3E	20	17,7	40	35,4	26	23	21	18,6	6	5,3
4E	32	28,3	61	54	9	8	6	5,3	5	4,4
5E	27	23,9	63	55,8	10	8,8	8	7,1	5	4,4

Ele alınan güven, güvenlik ve iş birliği kavramını desteklemek için özelleştirilen alt maddeler değerlendirildiğinde; “*Katıldığınız STK faaliyetleri çevrenize karşı güven duygunuzu olumlu yönde etkilemektedir*” (1E) ifadesine; 23 kişi kesinlikle katılıyorum (%20,4), 59 kişi katılıyorum (%52,2), 22 kişi kararsızım (%19,5), 5 kişi katılmıyorum (%4,4), 4 kişi kesinlikle katılmıyorum (%3,5) cevabını vermiştir. “*Katıldığınız STK faaliyetlerinin yardımıyla tanıştığınız insanları içerisinde*

zor durumda kaldığınızda arayabileceğiniz insanlar bulunmaktadır” (2E) ifadesine; 24 kişi kesinlikle katılıyorum (%21,2), 45 kişi katılıyorum (%39,8), 21 kişi kararsızım (%18,6), 15 kişi katılmıyorum (%13,3), 8 kişi kesinlikle katılmıyorum (%7,1) cevabını vermiştir. *“Katıldığınız STK faaliyetlerinden sonra gece eve dönerken kendinizi daha güvende hissediyorsunuz”* (3E) ifadesine; 20 kişi kesinlikle katılıyorum (%17,7), 40 kişi katılıyorum (%35,4), 26 kişi kararsızım (%23), 21 kişi katılmıyorum (%18,6), 6 kişi kesinlikle katılmıyorum (%5,3) cevabını vermiştir. *“Katıldığınız STK faaliyetleri çevrenizde sosyal uyum sağlamaya olumlu yönde katkı sağlamaktadır”* (4E) ifadesine 32 kişi kesinlikle katılıyorum (%28,3), 61 kişi katılıyorum (%54), 9 kişi kararsızım (%8), 6 kişi katılmıyorum (%5,3), 5 kişi kesinlikle katılmıyorum (%4,4) cevabını vermiştir. *“Katıldığınız STK faaliyetleri içerisinde yaşadığınız gruplarla bağlarınız olumlu yönde etkilenmektedir”* (5E) ifadesine; 27 kişi kesinlikle katılıyorum (%23,9), 63 kişi katılıyorum (%55,8), 10 kişi kararsızım (%8,8), 8 kişi katılmıyorum (%7,1), 5 kişi kesinlikle katılmıyorum (%4,4) cevabını vermiştir.

Kadın girişimciler katıldıkları STK faaliyetlerinin yaşadıkları toplumda güven duygusunu olumlu yönde etkilediği ifadesine toplamda 82 kişi ve %72,6 oranıyla kesinlikle katılıyorum ve katılıyorum cevabını vermiştir. Kadın girişimciler katıldıkları STK faaliyetleriyle tanışıp, arkadaşlık bağı kurabildikleri ifadesine toplamda 69 kişi ve %61 oranıyla kesinlikle katılıyorum ve katılıyorum cevabını vermiştir. Kadın girişimciler katıldıkları STK faaliyetlerinin kendilerini daha güvende hissetmelerine yardımcı olduğu ifadesine toplamda 60 kişi ve %53,1 oranıyla kesinlikle katılıyorum ve katılıyorum cevabını vermiştir. Kadın girişimciler katıldıkları STK faaliyetlerinin toplumda var olan sosyal uyuma katkı sağladığı ifadesine toplamda 93 kişi ve %82,3 oranıyla kesinlikle katılıyorum ve katılıyorum cevabını vermiştir. Kadın girişimciler katıldıkları STK faaliyetlerinin toplum içerisinde daha uyumlu yaşamaya olumlu yönde etki ettiği ifadesine toplamda 90 kişi ve %79,7 oranıyla kesinlikle katılıyorum ve katılıyorum cevabını vermiştir. Verilen cevaplar genel olarak değerlendirildiğinde STK faaliyetlerinin kadın girişimcilerin sahip oldukları güven, güvenlik ve iş birliği konuları üzerinde olumlu etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Çalışma kapsamında STK faaliyetlerinin kadın girişimcilerin sosyal sermaye kapasiteleri üzerine etkisi incelenmiştir. Bu kapsamda sosyal sermaye kapasitesini oluşturan unsurlar seçilmiş ve bu unsurlar beş ana başlık altında toplanmıştır. Her bir başlık altında ise sosyal sermaye kapasitesini ortaya çıkartan beşer madde tespit

edilmiştir. Çalışma için seçilen başlıklar ve tespit edilen maddeler çevrimiçi anket yardımıyla kadın girişimcilere ulaştırılmıştır. Yukarıda detaylı şekilde de belirtildiği üzere STK faaliyetlerinden yararlanan kadınlar STK faaliyetlerinin sosyal sermaye kapasiteleri üzerine olumlu yönde etkisi olduğunu beyan etmiştir. Anket içerisinde yer alan ifadelerin çoğunun STK faaliyetlerinden yüksek oranda olumlu etkilendiği saptanmış ancak finansal kaynaklara erişim noktasında STK faaliyetlerinin olumlu bir etkisi olsa da diğer maddeler kadar yüksek oranda bir etki karşımıza çıkmamaktadır.

4.3. Sivil Katılım, Siyasi Katılım, Sosyal Gruplar, Kurumsal Gruplar ve Güven Arasındaki İlişki

Bu bölümde kadınların sahip oldukları sosyal sermaye unsurlarının STK faaliyetleri kapsamında birbirleriyle ilişkisi ve etkisi ele alınmıştır. Bu değerlendirme de sosyal sermayenin en belirgin unsurları olan normlar, ağlar ve güven karşımıza çıkmaktadır. Bu unsurlar bireylerin toplum içerisinde birlikte yaşama beceresini geliştirirken, toplumun kalkınma seviyesine de etki etmektedirler. Sosyal sermaye unsurlarının olumlu yönde etkilenmesinde bazı kavramlar öne çıkmaktadır. Bunlar düzenli iletişim, paylaşımlar, karar alma süreçlerine katılım, bireylerin birlikte çalışması, birlikte zaman geçirmesi ve mekânsal bağlılıklar yaratabilmesidir. Bu kavramlar sosyal sermaye bileşenleri üzerine olumlu etki yaratarak, toplumda paylaşılan güven duygusunu, ortak değerleri, topluma ve gruplara karşı bağlılığı, kurumsal ve sosyal ağları, aktif katılımı olumlu yönde etkilemektedirler. Diğer yandan bu kavramların her birinin varlığı da aynı şekilde birbirini etkilemektedir. Örneğin güven ortamının arttığı bir toplumda ortak değerler artabilmekte, buna bağlı olarak aktif katılım da artabilmektedir (Şavkar, 2011 S;19-20).

Bu bölümde sosyal sermaye kavramının unsurları olarak karşımıza çıkan sivil katılım, siyasi katılım, sosyal gruplar, kurumsal gruplar ve güven arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı ve ilişkinin hangi yönde olduğu analiz edilmiştir. Bu analiz için iki sürekli değişken arasındaki ilişki varlığını belirlemek için kullanılan korelasyon testinden yararlanılmıştır. Analiz sonuçları değerlendirilirken anlamlılık düzeyi 0,01 olarak alınmıştır. P değeri 0,01'den küçük çıkan durumlarda anlamlı bir ilişki olduğu, büyük çıkan durumlarda ise anlamlı bir ilişki olmadığı kabul edilmiştir.

İlişkinin gücü değerlendirilirken korelasyon katsayıları kullanılmış; 0.2-0,4 arası zayıf korelasyon, 0.4-0.6 arası orta şiddette korelasyon, 0.6-0.8 arası yüksek korelasyon, 0.8> çok yüksek korelasyon olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 4.25. Değişkenlere Ait Korelasyon Değerleri

	Sivil Katılım	Siyasi Katılım	Sosyal Gruplar	Kurumsal Gruplar	Güven
Sivil Katılım	1	,509**	,589**	,494**	,509**
Siyasi Katılım	,509**	1	,610**	,691**	,736**
Sosyal Gruplar	,589**	,610**	1	,553**	,583**
Kurumsal Gruplar	,494**	,691**	,553**	1	,652**
Güven	,509**	,736**	,583**	,652**	1

**p<0,01 anlamlılık seviyesinde ilişki anlamlı

Elde edilen bulgular incelendiğinde sivil katılım düzeyleri ile siyasi katılım (r= ,509), sosyal gruplar (r= ,589), kurumsal gruplar (r= ,494) ve güven düzeyleri (r= ,509) arasında anlamlı ve pozitif yönlü korelasyon bulunmuştur (p <,01). Korelasyon katsayısı (r) açısından değerlendirildiğinde sivil katılım ile siyasi katılım arasında orta şiddette, sosyal gruplar arasında orta şiddette, kurumsal gruplar arasında orta şiddette ve güven arasında orta şiddette korelasyon ilişkisi bulunmuştur.

Elde edilen bulgular siyasi katılım açısından incelendiğinde siyasi katılım düzeyleriyle sivil katılım (r= ,509), sosyal gruplar (r= ,610), kurumsal gruplar (r= ,691) ve güven düzeyleri (r= ,736) arasında anlamlı ve pozitif yönlü korelasyon bulunmuştur (p <,01). Korelasyon katsayısı (r) açısından değerlendirildiğinde siyasi katılım ile sivil katılım arasında orta şiddette, sosyal gruplar arasında yüksek şiddette, kurumsal gruplar arasında yüksek şiddette ve güven arasında yüksek şiddette korelasyon ilişkisi bulunmuştur.

Elde edilen bulgular sosyal gruplar açısından incelendiğinde sosyal grup düzeyleriyle sivil katılım (r= ,589), siyasi katılım (r= ,610), kurumsal gruplar (r= ,553) ve güven düzeyleri (r= ,583) arasında anlamlı ve pozitif yönlü korelasyon bulunmuştur (p <,01). Korelasyon katsayısı (r) açısından değerlendirildiğinde sosyal gruplar ile sivil katılım arasında orta şiddette, siyasi katılım arasında yüksek şiddette, kurumsal gruplar arasında orta şiddette ve güven arasında orta şiddette korelasyon ilişkisi bulunmuştur.

Elde edilen bulgular kurumsal gruplar açısından incelendiğinde kurumsal grup düzeyleriyle sivil katılım ($r = ,494$), siyasi katılım ($r = ,691$), sosyal gruplar ($r = ,553$) ve güven düzeyleri ($r = ,652$) arasında anlamlı ve pozitif yönlü korelasyon bulunmuştur ($p < ,01$). Korelasyon katsayısı (r) açısından değerlendirildiğinde kurumsal gruplar ile sivil katılım arasında orta şiddette, siyasi katılım arasında yüksek şiddette, sosyal gruplar arasında orta şiddette ve güven arasında yüksek şiddette korelasyon ilişkisi bulunmuştur.

Elde edilen bulgular güven açısından incelendiğinde güven düzeyleriyle sivil katılım ($r = ,509$), siyasi katılım ($r = ,736$), sosyal gruplar ($r = ,583$) ve kurumsal gruplar düzeyleri ($r = ,652$) arasında anlamlı ve pozitif yönlü korelasyon bulunmuştur ($p < ,01$). Korelasyon katsayısı (r) açısından değerlendirildiğinde güven ile sivil katılım arasında orta şiddette, siyasi katılım arasında yüksek şiddette, sosyal gruplar arasında orta şiddette ve güven arasında yüksek şiddette korelasyon ilişkisi bulunmuştur.

Bu bölümde sosyal sermaye unsurları olarak çalışmada yer alan sivil katılım, siyasi katılım, sosyal gruplar, kurumsal gruplar ve güven arasındaki ilişki incelenmiştir. Bahsi geçen unsurlar arasında anlamlı ve olumlu yönde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Sivil katılımın diğer sosyal sermaye unsurları arasında orta şiddette olumlu ve anlamlı bir etkisi olduğu saptanmıştır. Siyasi katılımın ise sivil katılım ile orta şiddette olumlu ve anlamlı bir etkisi tespit edilirken diğer sosyal sermaye unsurları ile arasında yüksek şiddette olumlu ve anlamlı bir etkisi olduğu belirlenmiştir. Sosyal grupların ise sivil katılım, kurumsal gruplar, güven arasında orta şiddette olumlu ve anlamlı bir etkisi ortaya çıkarken siyasi katılım arasında yüksek şiddette olumlu ve anlamlı bir etkisi bulunmuştur. Kurumsal grupların ise sivil katılım ve sosyal gruplar arasında orta şiddette olumlu ve anlamlı bir etkisi tespit edilirken, siyasi katılım ve güven arasında yüksek şiddette olumlu ve anlamlı bir etkisi ortaya çıkmıştır. Son olarak ise güven ile sivil katılım ve sosyal gruplar arasında orta şiddette olumlu ve anlamlı bir etkinin olduğu ortaya çıkarken güven ile siyasi katılım arasında yüksek şiddette olumlu ve anlamlı bir etki olduğu tespit edilmiştir.

Sosyal sermaye unsurları sivil alanın oluşmasına katkı sağlarken sivil alan da sosyal sermaye unsurlarının oluşmasına katkı sağlamaktadır. Aynı zamanda sosyal sermaye unsurları birbirini besleyen ve olumlu yönde etki eden bileşenler olarak

karşımıza çıkmaktadır. Örneğin toplum içerisinde ortak değerlerin artması var olan güven seviyesine etki ederken, güven seviyesinin artması siyasal ve sivil katılımı etkilemektedir. Diğer yandan güven ilişkisi artarken sosyal ağlar üzerinden ilişkiler olumlu yönde etkilenmekte toplum içerisinde sosyal uyum ve birlikte yaşayabilme becerisi gelişebilmektedir.

Sonuç olarak sosyal sermaye unsurları olarak karşımıza çıkan normlar ve toplumsal değerler, güven duygusu, birlikte yaşama duygusu, siyasal ve sivil katılım, kurumsal ve sosyal ağlar birbirlerini olumlu yönde etkilemektedir. Bir unsurun artışı diğer unsurların da olumlu şekilde artmasına neden olmaktadır.

SONUÇ

Dünyanın değişen yapısı geleneksel sermaye kavramına bakış açısının da değişmesine neden olmuştur. Tarihsel süreçte sermaye kavramı sadece iktisadi bir terim olarak karşımıza çıkarken özellikle toplumların ihtiyaçlarının değişmesiyle iktisadi sermaye kaynaklarına beşeri sermaye ve sosyal sermaye kavramları da eklenmiştir. Diğer taraftan kalkınma kavramı da sermaye türlerinin çeşitlenmesiyle farklılaşmıştır. Örneğin daha önceden kalkınma kavramı finansal bir olgu olarak karşımıza çıkarken yeni süreçte kalkınma kavramı sosyal ve beşeri açıdan da unsurların eklendiği bir kavram olarak ele alınmaktadır. Ülkelerin kalkınmışlık seviyeleri ölçülürken toplumsal barış, toplum içerisinde var olan güven duygusu, demokratik katılım, paylaşılan normlar ve ahlaki değerler de karşımıza çıkmaktadır. 1990'lı yıllardan sonra Dünya Bankası gibi önemli kuruluşlar ülkelerin kalkınma süreçlerinde sosyal sermaye kavramını mercek altına almış ve gerçekleştirilen iş birliklerinde ülkelerin sosyal sermaye kaynaklarını artırma yönünde çalışmalar gerçekleştirmiştir. Diğer yandan ülkelerin kalkınma seviyeleri bütün vatandaşlarına eşit fırsatları sunabilmesi ve sağlayabilmesiyle de ölçülmektedir. Bu kapsamda gelişmekte olan birçok ülke kalkınma planlarında vatandaşların eğitime, sağlığa ve iş fırsatlarına eşit derecede ulaşabilmeleri için bazı önceliklendirmeler yapmıştır. Bu önceliklerin başında ise kadın grupları gelmektedir. Kadınlar tarihsel süreçte birçok kazanım elde etmelerine rağmen dezavantajlı gruplar olarak karşımıza çıkmaya devam etmektedir. Bu dezavantajlı konumlarının devam etmesinin en önemli nedenleri arasında toplumsal cinsiyet kavramı karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal cinsiyet bireylerin sahip oldukları cinsiyetler nedeniyle toplum içerisinde yerleşmiş ve aktarılmış rolleridir. Ülkeler kalkınma planlarında ve hedeflerinde toplumsal cinsiyet rolleriyle mücadele etmek için bazı konularda kadınların özellikle desteklenmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Örneğin Türkiye Cumhuriyeti 2000'li yıllarda kadınlara iş fırsatlarının artırılması yönünde önlemler almış ve bu önlemlerin alınmasında yardımcı aktörler olarak STK'ları işaret etmiştir. Sivil toplum kuruluşları ikinci dünya savaşından sonra toplumda var olan sorunların giderilmesi yönünde birçok farklı faaliyeti devlet hizmetlerinin yanında sunarak toplumların kalkınmasına katkı sağlamıştır. Sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri ülkelerin yaşadıkları buhranlarla farklı olgunlaşma süreçleri geçirmiştir. Örneğin Türkiye Cumhuriyeti'nde STK kavramı 2000'lerden sonra kalkınma planlarında yer almış özellikle 1999 yılında üzücü bir şekilde deneyimlediğimiz yıkıcı Marmara depremiyle daha da

belirginleşmiştir. Sivil toplum kuruluşları faaliyetlerini özellikle dezavantajlı grupların eşit fırsatlara erişimleri konusunda göstermektedir. Örneğin kadınlar, çocuklar, gençler, azınlık olarak yaşamlarını sürdüren toplumlar, geçici koruma altındaki bireyler bu gruplar arasında yer almaktadır. Sivil toplum kuruluşları faaliyetlerini gerçekleştirirken sosyal sermaye unsurlarının varlığına ihtiyaç duymaktadır çünkü sosyal sermaye kavramının unsurları arasında yer alan güven, ilişki ağları, ortak değerler STK'nın var olması için mutlak gerekli bileşenlerdir. Sivil toplum kuruluşları var olmak için bu unsurlara ihtiyaç duyarken, faaliyetlerini gerçekleştirmeye başladıktan sonra bu sosyal sermaye unsurlarını beslemekte, olumlu yönde katkıda bulunmaktadır. Örneğin güven duygusunun olmadığı yerde STK faaliyetlerinden söz edilemezken, STK faaliyetlerinin olduğu toplumlarda güven duygusunun olumlu yönde arttığı birçok araştırma tarafından vurgulanmıştır.

Ülkelerin kalkınmışlık seviyesi için bütün bireylere eşit fırsatlar sunma hamleleri ve bu hamleler için STK'lar gibi toplum merkezli aktörlerden destek alması, kadın girişimcilerin artmasında olumlu yönde etki etmiştir. Kadın girişimcilerin sahip oldukları toplumsal cinsiyet rollerinden ötürü eksik kaldığı noktalar STK faaliyetleriyle desteklenmektedir. Örneğin kadınlar erkekler kadar kurumsal ve sosyal ağlara sahip değilken, STK faaliyetlerine katılım sağlamalarıyla bu ağlara ulaşımını kolaylaştırmıştır. Kadınların sosyal ağlara ulaşmaları bireysel olarak özgüvenlerini arttırırken, rol model alacakları ve deneyim aktaracakları gruplarla tanışmalarını kolaylaştırmıştır. Diğer yandan kurumsal ağlara ulaşım, demokratik yapıların güçlenmesine de olanak sağlamıştır. Kadın girişimcilerin sahip oldukları ağların güçlenmesi güven duygusunu ve birlikte yaşama beceresini arttırırken toplum içerisinde olması gereken sosyal uyuma olumlu katkı sağlamış ve ortak değerlerin yaratılmasında yardımcı olmuştur.

Bu çalışma kapsamında elde edilen veriler ışığında STK faaliyetlerinin kadın girişimcilerin sahip oldukları sosyal sermaye kapasitelerine olumlu yönde etki yaptığı tespit edilmiştir. Bu olumlu etki sivil alanın gelişmesine katkı sunarken aynı zamanda kadın girişimcilerin sosyal sermaye kapasitelerini arttırmaktadır. Ayrıca sosyal sermaye unsurlarının da birbiri üzerinde yarattıkları olumlu etki araştırma kapsamında tespit edilmiştir. Sosyal sermaye unsurları birbirini olumlu yönde beslerken sosyal sermayenin artmasına, böylece sivil alanın gelişmesine katkı sunmaktadır. Gelişen sivil alan ise STK faaliyetleriyle sosyal sermaye unsurları

üzerine olumlu yönde etki yapmaktadır. Elde edilen bulguların literatürle uyumlu olduğu çalışmanın başlangıcını oluşturan hipotezi desteklediği saptanmıştır.

Sivil toplum kuruluşları faaliyetlerinin, kadın girişimcilerin sahip oldukları sosyal sermaye üzerine olumlu etkilerinin yanında bazı geliştirmeye açık yönleri de bulunmaktadır. Bireyler sahip oldukları kaynakları bütünsel bir yapı içerisinde değerlendirdiklerinde, bu kaynakların işlevselliği açısından da farkındalık seviyelerini arttırabilirler. Örneğin bir kadın girişimci katıldığı STK faaliyetlerinin kendisinde var olan sosyal sermaye kapasitesine etkisini, sosyal sermaye kapasitesinin aslında uzun vadede beşeri ve iktisadi kapasitesine etkisini anlamlı şekilde yorumlayabilirse bu faaliyetlere katılımı daha düzenli ve sürekli olacaktır. Bu sayede sosyal sermaye unsurlarının varlığıyla faaliyetlerini gerçekleştirebilen STK'lar sosyal sermaye kaynaklarını olumlu yönde besleyecek ve STK faaliyetleri için daha güvenli toplumlar oluşturabilecektir.

Kadın girişimcilerin çoğu ankete katıldıktan sonra sahip oldukları sosyal sermaye kapasiteleri ve STK faaliyetleri arasındaki ilişki hakkında farkındalık kazandığını belirtmiştir. Ankete katılan 89 kadın %78,8 oranıyla konu hakkında farkındalık sahibi olduğunu vurgulamıştır. Çalışmadan elde edilen verilere göre kadın girişimcilerin sahip oldukları sosyal sermaye üzerine, katıldıkları STK faaliyetlerinin etkileri konusunda farkındalık olduğu karşımıza çıkmaktadır.

Bu noktadan referansla STK faaliyetlerinin kadın girişimcilerin sahip oldukları sosyal sermaye unsurları üzerine yaptıkları olumlu etkinin daha kurumsal bir düzlemde gerçekleştirilmesinin, toplumda daha sürdürülebilir bir kalkınmaya destek olacağı düşünülmektedir. Bu kapsamda STK'lar yaptıkları çalışmaların, faaliyetlerin etki edebileceği alanları daha önceden belirlemeli ve bütünsel olarak katılımcılarla paylaşmalıdırlar. Örneğin herhangi bir STK faaliyetine katılan kadın katılımcı artan ilişki ağlarının aslında ileride beşeri sermayeye dönüşebileceğini, aynı şekilde artan güven ilişkisiyle iktisadi sermayeye dönüşebileceğini öğrendiği zaman sahip olduğu kaynakları daha etkin şekilde kullanabilecektir.

Diğer yandan çalışma kapsamında ileriki çalışmalara ilham vermesi açısından bazı öneriler saptanmıştır. Bu çalışmayla "STK faaliyetleri kadın girişimcilerin sahip oldukları sosyal sermaye unsurları üzerine olumlu yönde etki yapmaktadır" hipotezinin doğruluğunun kanıtlanması amaçlanmıştır. Ayrıca STK

faaliyetlerinin kadın girişimcilerin sahip oldukları sosyal sermaye unsurları üzerine etkileri araştırılırken, sosyal sermaye unsurlarının artışıyla kendi aralarında kurdukları olumlu ilişkinin varlığı da ortaya konmaya çalışılmıştır. Diğer yandan kadın girişimcilerin sahip oldukları sosyal sermaye unsurlarının farklılık nedenleri arasında yer alan toplumsal cinsiyet olgusu incelenmiştir. Sivil toplum kuruluşları faaliyetlerinin kadın girişimcilerin sahip oldukları sosyal sermaye unsurları üzerinde yarattığı etkiyi incelemek için nicel bir yöntem seçilmiştir ve çalışmanın sınırlılıkları nedeniyle belirli bir örneklem üzerinden çalışma tamamlanmıştır. Araştırma örneklemini için Türkiye içerisinde faaliyet gösteren kadın girişimciler seçilmiştir. Örneklem Türkiye'deki kadın girişimci nüfusunu temsil etmesi açısından nicel bir araştırma yürütülmesi açısından uygun bulunmuş olsa da sınırlı kalmıştır. Bu çalışmanın yanında çalışma örneklem sayısının arttırıldığı, nicel çalışmalarla desteklenen böylece temsil gücü daha yüksek olabilecek bir çalışmanın yapılabileceği düşünülmektedir. Bu şekilde daha fazla kadın girişimciye ulaşım daha kapsayıcı veriler elde edilebilecektir. Elde edilen bulgular nitel araştırma yöntemlerinin yer aldığı çalışmalarla da desteklenebilir, bu şekilde ankete katılan kadınlarla birebir ilişkiler kurularak derinlemesine bilgiler elde edilebilecektir. Diğer taraftan sonraki çalışmalar için ulaşılması hedeflenen kadın girişimciler bölgesel şekilde ayırabilir ve böylece bölgeler arası farklılıklar ortaya çıkarılabilir. Ayrıca ileride yapılacak çalışmalar kapsamında toplumsal cinsiyetin yarattığı etkiler daha detaylı şekilde incelenip sosyal sermaye unsurları arasındaki ilişki belirlenmesi literatüre katkı sağlayacaktır.

Yapılan çalışma kapsamında STK faaliyetlerinin kadın girişimcilerin sahip oldukları sosyal sermaye üzerine etkisi birçok madde için yüzde elli oranından fazla çıkarken sadece finansal kaynaklara ulaşım alanında yüzde ellinin altında kalmıştır. Bu oran STK faaliyetleri ve kadın girişimcilerin finansal kaynaklara erişimiyle ilgili ilişkinin ileriki çalışmalar için daha detaylı şekilde çalışılması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Çalışma kapsamında yer alan diğer ilişki bağlarında büyük oranda olumlu ilişki tespit edilirken finansal kaynaklara erişim konusunda neden yüzde ellinin altında bir veriye ulaşıldığı detaylı şekilde araştırılmalı ve böylece kadın girişimcilerin finansal kaynaklara ulaşma konusunda STK faaliyetlerinin etkisi tespit edilmeli ve literatüre katkı sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

ABAY, R.: 2004	"Sivil toplum ve demokrasi bağlamında sivil dayanışma ve sivil toplum örgütleri", 3. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi , s.273.
ABOM, B.: 2004	"Social capital, NGOs, and development: a Guatemalan case study", Development in Practice , Volume 14, Number 3.
AKÇEŞME, F.: 2013	"Sivil Toplum ve Türkiye Cumhuriyeti'ndeki Yeri", Hak-İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi , Cilt:2, Sayı:4, S.212.
AKINCI, S.: 2014	"Siyasal Katılım Düzeyleri Üzerine Bir İnceleme", Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , no.7.
ALAN, H. VE SÖZEN, C.: 2017	"Biçimsel ve Biçimsel Olmayan Sosyal Ağların Sosyal Sermaye Edinimindeki Rolü: Kadın Yönetim Kurulu Üyeleri Üzerine Bir Araştırma". İşletme Araştırmaları Dergisi 9/1 339- 361.
ALPŞAHİN, U.: 2011	"Kadın Girişimcilerin Başarı Faktörleri: Farklılık Yaratın Stratejilerin Çözümlemesi", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale .
ALTAY, A.: 2007	"Bir Kamu Malı Olarak Sosyal Sermaye ve Yoksulluk İlişkisi", Ege Akademik Bakış , 7(1), 337-362.
ALYÜZ ABAY, S. B.: 2018	"Sosyal Sermaye, Sosyal Ağlar ve Sosyal Destek İlişkisi: Sultanbeyli ve Kadıköy'de Sosyal Hizmet Merkezlerine Başvuranlara İlişkin Karşılaştırmalı Durum Çalışması", Doktora Tezi, Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü .
ANDRIANI, L.: 2013	Social Capital: a Road Map of Theoretical Frameworks and Empirical Limitations , London: "Birkbeck University of London."
ARIKAN, S.: 2003	"Kadın Yöneticilerin Liderlik Davranışları ve Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama" Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi , 5(1), 1-20.
ASLAN, M. VE KAYA, G.: 2004	"1980 Sonrası Türkiye'de Siyasal Katılımda Sivil Toplum Kuruluşları", C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi , Cilt 5, Sayı 1, s216.
ASLAN, S.: 2012	"Demokrasi Bağlamında Sosyal Sermaye ve Sivil Toplum İlişkisi", Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , 9(20), 45-58.
AŞKIN, E. VE BARIŞ, S.: 2016	"Kadın İstihdamında Sosyal Sermayenin Etkisi: Tokat İlinde Kadın Girişimciler Üzerine Bir İnceleme". Business and Economics Research Journal Volume 7 Number 2, ss. 63-82.
AYDIN, D. VE ÇAM, M.: 2016	"Bilgi Toplumu Dönüşümünde Türkiye'de Kadın Olmak". Sosyal Bilimler Dergisi ICEBSS Özel Sayısı .

AYGEN, M.: 2018	"Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşları MİSİAD Örneği", Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi , 23 / 1: 139-164.
BETİL, İ.: 2010	"Sivil toplum, sosyal sermaye, sosyal girişimcilik", Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi (5:1).
BOSMA, N., VAN PRAAG, M., THURIK, R., DE WIT, G.: 2002	"The Value of Human and Social Capital Investments for the Business Performance of Startups", SCALES-paper N200204.
BOURDIEU, P.: 1986	" The Forms Of Capital ", Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education, John G. Richardson (ed.), New York: Greenwood Press, pp.241- 258.
BOZKURT, Ö.: 2007	"Girişimcilik Eğiliminde Kişilik Özelliklerinin Önemi", Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi , Cilt 1, Sayı 2.
BRUSH, C. G., CARTER, N. M., GREENE, P. G., HART, M. M. VE GATEWOOD, E.: 2002	"The Role of Social Capital and Gender in Linking Financial Suppliers and Entrepreneurial Firms: A Framework for Future Research", Venture Capital , 4(4), 305-323.
BRÜDERL, J. VE PREISENDÖRFER, P.: 1998	"Network Support and the Success of Newly Founded Businesses", Small Business Economics , 10(3), 213-225.
BURNS, A. C.: 2021	"Why Social Capital is Critical For Women Entrepreneurs To Grow", Forbes Business .
BURNS, A. C., BUSH, R. F.: 2015	Pazarlama Araştırması , Baskı 5, Çeviri Editörü: Fatma Demirci Orel, "Nobel Yayınları", Ankara.
CENGİZ, R., SERDAR, E., DONUK, B.: 2016	"Üniversite öğrencilerinin bilinçli farkındalık ve girişimcilik düzeylerinin incelenmesi", International Journal of Social Sciences and Education Research , Volume: 2(4).
CLARIDGE, T.: 2018	"Functions of social capital – bonding, bridging, linking", Social Capital Research , 2018.
COLEMAN, J.S.: 1988	"Social Capital in the Creation of Human Capital", American Journal of Sociology , Volume 94.
COLEMAN, J. S.: 1990	Foundations of Social Theory , Cambridge: "The Belknap Press of Harvard University Press".
CROMIE, S. VE BIRLEY, S.: 1992	"Networking by female business owners in Northern Ireland", Journal of Business Venturing , Volume 7, Issue 3, Pages 237-251.
ÇAKAR, M.: 2008	"Ankara'ya yerleşen Kosova-Prizren Göçmenlerinin İçsel ve Dışsal Sosyal Sermaye Kullanımları: Örnek Olay Çalışması", Yüksek Lisans Tezi, Hacette Üniversitesi, Ankara .
ÇALIŞKAN, D.: 2010	"Yenilikçi Oluşumlarda Sosyal Sermayenin Rolü ve Burdur İli Üzerine Bir Araştırma", Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı .
ÇELİK, C. VE ÖZDEVECİOĞLU, M.: 2001	"Kadın Girişimcilerin Demografik Özellikleri ve Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Nevşehir İlinde Bir Araştırma", 1. Orta Anadolu Kongresi , 487-498.

ÇETİN, F. VE VAROĞLU, A. K.: 2009	"Özellikler bağlamında girişimcinin beş faktör kişilik örüntüsü", Savunma Bilimleri Dergisi , 8(2), 51–66.
ÇİTÇİ, U.S. VE COŞKUN, R.: 2012	"Sosyal Ağ Kullanımında Süreç Yaklaşımı: Girişimcilerin Sosyal Ağları Kullanımında Farklılaşmanın Değerlendirilmesi", Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi , Cilt 12, Sayı 23, 125 – 156.
ÇOBA, G. S.: 2021	"Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Kendini Gerçekleştirme Basamağında Gizil Yetenekler", European Journal of Educational and Social Sciences , Volume 6 Issue 1.
DAKHLI, M., VE DE CLERCQ, D.: 2004	"Human capital, social capital, and innovation: A multi-country study", Entrepreneurship ve Regional Development , 16(2), 107–128.
DASTOURIAN, B., KESİM, H. K., AMİRİ, N.S., MORADI, S.: 2017	"Women Entrepreneurship: Effect of Social Capital", Innovation and Market Knowledge , (30), 115-130.
DEMARTINO, R. VE BARBATO, R.: 2001	"Exploring the motivations differences of women "intending" on entrepreneurship", Accessed from https://scholarworks.rit.edu/other/407
DEMİR, S. A.: 2011	"Aile ve Sosyal Sermaye İlişkisi", Journal of New World Sciences Academy , 897-915.
DEMİREL, E.T.: 2003	"Girişimcilik Kültürü", Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yönetim Organizasyon Bilim Dalı .
DOWLA, A.: 2006	"In credit we trust: Building social capital by Grameen Bank in Bangladesh", The Journal of Socio-Economics , 35 102–122.
DUDWICK, N., KUEHNAS, K.T, JONES, V. N. VE WOOLCOCK, M.: 2006	"Analyzing Social Capital In Context A Guide to Using Qualitative Methods and Data", World Bank Institute .
DUMAN, B. VE ALACAHAN, O.: 2011	"Sosyal Sermaye/Güven Boyutunda Etkinlik", Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , Cilt 10, Sayı 1, s. 181- 208.
ECEVİT, Y. VE YÜKSEL-KAPTANOĞLU, İ.: 2006	Kadın Girişimciler Araştırması , "Garanti Bankası Genel Müdürlüğü", İstanbul.
ERDOĞAN, M.: 1998	"Sivil toplum: bir kavramın anatomisi", Liberal Düşünce Dergisi , c. 3, sy. 10-11, ss. 5-22.
EREN, S.: 2007	"Toplumsal Norm, Ahlak ve Din", Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi , 11 (2), 289-316.
ERSOY, H.: 2010	"Kültürel çevrenin girişimcilik tercihine etkisi", Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi , 2(1): 71-77.
EŞKİ, H.: 2009	"Sosyal Sermaye, Önemi, Üretimi ve Ölçümü Üzerine Bir Alan Araştırması", Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya .
FIELD, J.: 2008	Sosyal Sermaye , 2. Baskı. İstanbul: "İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları"
FLAP, H., VE VÖLKER, B.: 2003	Creation and Returns of Social Capital (1st ed.). "Routledge".

FORRESTER S. VE SUNAR. İ.: 2010	Sivil Toplum Kuruluşları için Teknik Destek. TACSO Bölge Ofisi , Potoklinica 16, "Saraybosna, Bosna-Hersek".
FUKUYAMA, F.: 2001	"Social Capital, Civil Society and Development", Third World Quarterly , 22 (1), 7–20.
GAURI, V.: 2014	"Location Decisions And Nongovernmental Organization Motivation: Evidence From Rural Bangladesh", World Bank Policy Research Working Paper 3176
GEGEZ, A. E.: 2015	Pazarlama Araştırmaları , "Beta Basım Yayım Dağıtım", İstanbul.
GİRGİNER, N. VE UÇKUN, N.: 2004	"İşletmecilik Eğitimi Alan Lisans Öğrencilerinin Girişimciliğe Bakış Açıları: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İ. İ. B.F. İşletme Bölümü Öğrencilerine Yönelik Bir Uygulama", 3. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı , 25-26 Kasım, Eskişehir, 783-795.
GLOVER, T. D., VE HEMINGWAY, J.: 2005	"Locating Leisure in the Social Capital Literature", Journal of Leisure Research , 384-401.
GÖK, M.: 2016	"Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları ve Sosyal Sermaye", İstanbul Journal of Sociological Studies , Cilt:0 Sayı:52, 655-683.
GÖKALP, N.: 2003	"Ekonomide Güven Faktörü", Yönetim ve Ekonomi Dergisi , 10 (2), 163-174.
GÖNENÇ, A. A.: 2001	Sivil Toplum Düşünsel Temelleri ve Türkiye Perspektifi , "Alkıtay Yayınevi", s.160.
GÖZEK, S VE AKBAY, C.: 2012	"Girişimci Adaylarının Girişimcilik Eğilimleri ve Sorunları", KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi , 9.2: 48-50.
GRIMM, C. M. VE SMITH, R. H.: 1991	"Management and Organizational Change: A Note on the Railroad Industry", Strategic Management Journal , Cilt 12, Sayı 7: 557-562.
GROOTAERT, C. VE VAN BASTELAER, T.: 2002	The Role of Social Capital in Development; An Empirical Assessment , Cambridge, "Cambridge University Press".
GUDMUNDSSON, G., VE MIKIEWICZ, P.: 2012	"The Concept of Social Capital and Its Usage in Educational Studies", Social Capital and Education , 55-79.
GÜMÜŞ A.T.: 2014	"Demokrasilerde Sivil Toplum ve Devlet–Sivil Toplum İlişkisinde Karşılaşılabilecek Sorunlar", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XVIII, Y. 2014, s.534.
GÜNEY, S.: 2006	"Kadın Girişimciliğine Genel Bir Bakış", Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi , 1(1): 25-43.
GÜNEY, S. VE ÇETİN, A.: 2003	"Kültürün Girişimciliğe Etkisi ve Türkiye’deki Girişimcilik Kültürü", Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları , 21.1: 189-210.
GÜNEY, S. VE NURMAKHAMATULY, A.: 2007	"Kültürün Girişimciliğe Etkisi: Kazakistan ve Türkiye Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Özelliklerinin Belirlenmesine Yönelik Kültürlerarası Araştırma", Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , 10: 18.62-86.

GÜNGÖR, F.: 2013	"STK'larda Gönüllü Yönetimi ve Motivasyonun Performansa Etkisi", Akademik İncelemeler Dergisi (AİD), Cilt 8, Sayı 3, 163- 187.
GÜNKÖR, C.: 2011	"Sosyal Sermaye ve Eğitim İlişkisi", Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Eğitimin Sosyal ve Tarihi Temelleri Bilim Dalı , Ankara.
GÜNKÖR, C.: 2016	"Öğretim Elemanlarının Sosyal Sermaye ve Eğitim Ortamına İlişkin Algıları: Gazi Eğitim Fakültesi Örneği", Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Programları ve Öğretimi Ana Bilim Dalı , Ankara.
GÜRBÜZ, S., VE ŞAHİN, F.: 2017	Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, Felsefe Yöntem- Analiz (4. Baskı). Ankara: "Seçkin Yayıncılık".
GÜREL, D.: 2009	"Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Sosyal Politika Üzerindeki Etkisi: İstanbul Örneği", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Bilim Dalı , İstanbul.
GÜROL, A.: 2000.	Türkiye’de Kadın Girişimci ve Küçük İşletmesi: Fırsatlar, Sorunlar, Beklentiler ve Öneriler , "Atılım Üniversitesi Yayını".
HARNEY, S. VE OLIVIA, R.: 2003	Civil Society and Civil Society Organizations in Indonesia , "International Labour Office", Geneva.
HAQUE, M.S.: 2002	"The Changing Balance Of Power Between The Government And Ngos In Bangladesh", International Political Science Review , Vol 23, No. 4, 411–435.
HÉBERT, R. F., VE LINK, A.: 1989	"In Search of The Meaning of Entrepreneurship", Small Business Economics ,1: 39-49.
HISRICH, D. R., PETERS, M. P. VE SHEPHERD D.A.: 2017	Entrepreneurship , Tenth Edition. "McGraw Hill Higher Education", USA.
HUGHES, K. D.: 2003	"Pushed or Pulled? Women’s Entry Into Self-Employment and Small Business Ownership", Gender, Work and Organization 10(4), Alberta.
İSLAM M. R.: 2017	"Non-governmental organizations and community development in Bangladesh", International Social Work , 60(2):479-493.
İSLAM M. R., MORGAN W.J.: 2015	"Non-Governmental Organizations In Bangladesh: Their Contribution To Social Capital Development And Community Empowerment", Community Development Journal , 47(3), 369–385.
İÇDUYGU, A., MEYDANOĞLU, Z., SERT, D.Ş.: 2011	Türkiye’de Sivil Toplum: Bir Dönüm Noktası CIVICUS Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi (STEP) Türkiye Ülke Raporu II , "TÜSEV Yayınları", Mart s.51.
İLTER, B.: 2008	"Girişimcilik Sürecinde Kadın Girişimcilerin Karşılaştıkları Sorunların Analizi: Kargider Örneği", Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi İşletme

	Anabilim Dalı.
İRMIŞ, A VE BARUTÇU, E.: 2012	"Öğrencilerin Kendilerini Girişimci Bir Kişiliğe Sahip Görmelerini ve İş Kurma Niyetlerini Etkileyen Faktörler: Bir Alan Araştırması", Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi , 26. 2: 4.
İRMIŞ, A., DURAK, İ., VE ÖZDEMİR, L.: 2010	Girişimcilik kültürü: Anadolu girişimciliğinden örnekler , "Ekin Yayınevi".
JAYSAWAL, N.: 2017	"Role of Non-Governmental Organization (NGO) in Social Capital: A Review", Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities Vol. 7, No. 6, June 2017, s345, 346.
KABASAKAL, M.: 2008	"Sivil Toplum ve Demokrasi", Denetçi Yeterlilik Tezi, İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı .
KANGAL, N.: 2013	"Sosyal Sermaye Teorileri ve Sosyal Sermaye Kalkınma İlişkisi: Türkiye Örneği", Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, İktisat Bilim Dalı, Konya .
KAPU, H.: 2008	"Sosyal Sermaye ve Organizasyonlarının Öngörü Yeteneğini Geliştirme Gücü", Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi , 22(1): 259-288.
KARABAT, B., VE SÖNMEZ, A.: 2012	"Bölgesel Kalkınmada Kadın Girişimciliğinin Rolü", Balkan Sosyal Bilimler Dergisi , 1(2).
KARACA, P.: 2016	"Sosyal Desteğin İş-Aile Çatışması Üzerindeki Etkisi: Bir Alan Araştırması", Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi İşletme Anabilim Dalı, Ankara .
KARAGÜL M., VE MASCA, M.: 2005	"Sosyal Sermaye Üzerine Bir İnceleme", Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi , 37-52.
KARASAR, N.: 2019	Bilimsel Araştırma Yöntemi , 34. Baskı Ankara: "Nobel Yayınları".
KAY, A.: 2006	"Social capital, the social economy and community development", Community Development Journal , Vol 41 No 2 pp. 160–173.
KEEFER, P. VE KNACK, S.: 2005	Social capital, social norms and the New Institutional Economics , Published in: "Handbook of New Institutional Economics" No. chapter 27: pp. 700-725.
KELLEY, D. J., SINGER, S., VE HERRINGTON, M.: 2012	The global entrepreneurship monitör , Global Report, GEM 2011, 7.
KESKİN, M.: 2008	"Sosyal Sermaye ve Bölgesel Kalkınma: Erzurum Ticaret ve Sanayi Odası Üyelerinde Sosyal Sermaye Düzeyi ve Belirleyicilerinin Analizi", Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi İktisat Anabilim Dalı .
KESKİN, S.: 2017	"Kadın ve Erkek Girişimciler Arasındaki Farklılıklar", Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü E-Dergi Cilt 1- Sayı 1 .
KEYMAN, F.: 2004	"Sivil toplum, sivil toplum kuruluşları ve Türkiye, Bilgi Üniversitesi", Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları , no 4, http://www.siviltoplumakademisi.org.tr

KIZILÖZ, Ö.: 2020	"Girişimcilerin Sosyal Sermaye ve Girişimsel Öz Yetkinlik Algılarının Liderlik Davranışları ile Olan İlişkisi: Teknoparklardaki Şirket Sahipleri Üzerine Bir Araştırma", Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Girişimcilik Anabilim Dalı.
KIZILTAY, E.: 2010	"Yöneticilerin Liderlik Tarzlarına Göre Girişimcilik Özelliklerinin İncelenmesi: Turizm Sektöründe Bir Araştırma", Yüksek Lisans Tezi. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi.
KOÇ, A. VE ATA, A.Y.: 2012	"Sosyal Sermaye ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: AB Ülkeleri ve Türkiye Üzerine Ampirik Bir İnceleme", Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi , 17(1), 199-218.
KUMKALE, İ., AKDEMİR, A.: 2013	Türkiye’de Kadın Girişimciliğin Geliştirilmesinde TOBB İl Kadın Girişimciler Kurullarının Rolünün İncelenmesi, Farklı Boyutlarıyla Kadın Girişimcilik , "Veritas Akademi Yayıncılık", İstanbul s.168.
KUTANIS, Ö. R.: 2003	"Girişimcilikte Cinsiyet Faktörü: Kadın Girişimciler", 11. Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı Afyon.
KUTANIS, Ö.R. VE HANCI, A.: 2004	"Kadın Girişimcilerin Kişisel Özgürlük Algılamaları", Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi , 3.1: 457-464.
LIN, N.: 1999	"Social Networks and Status Attainment", Annual Review of Sociology , 25, 467-487.
MALENA, C.: 1995	"A Practical Guide To Operational Collaboration Between The World Bank and Non-Governmental Organization, Operations Policy Department", World Bank Policy Research Working Paper.
MEÇİK, O.: 2010	"Sosyal Sermaye ve Beşeri Sermayenin Bireysel Ekonomik Getirisi: Eskişehir İli Örneği", Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
NAHAPIET, J. VE GHOSHAL, S.: 1998	"Social Capital, Intellectual Capital, and The Organizational Advantage", Academy of Management Review , 23(2), 242-266.
NANDA, R., VE SØRENSEN, J. B.: 2010	"Workplace peers and entrepreneurship", Management Science , 56(7): 1116-1126.
NARAYAN, D. VE CASSIDY, M. F.: 2001	"A Dimensional Approach to Measuring Social Capital: Development and Validation of a Social Capital Inventory", Current Sociology , 49(2), 59-102.
NEWTON, K.: 1997	"Social capital and democracy", American Behavioral Scientist , 40 (5): 575-586.
ÖZYOL, A.: 2015	"Eşitlik İş Demektir", Kalkınmada Anahtar Verimlilik Dergisi , 315.
PORTES, A.: 1998	"Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology", Annual Review of Sociology , 24, 1-24.
PUTNAM, R.: 1993	Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy , New Jersey: "Princeton University

	Press”.
PUTNAM, R.: 2000	Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community , “New York: Simon and Schuster”.
ROBINSON, S. VE STUBBERUND, H. A.: 2009	“Sources of Advice in Entrepreneurship: Gender Differences in Business Owners, Social Networks”, International Journal of Entrepreneurship , Volume 13.
ROOMI, M. A.: 2009	“Impact of Social Capital Development and Use in the Growth Process of Women-Owned Firms”, Journal of Enterprising Culture , Vol. 17, No. 04, Pp. 473-495.
SALAMON, L. M, ANHEIER, H. K., LIST R., TOEPLER, S., SOKOLOWSKI W.: 1999	Global Civil Society: Dimensions of The Nonprofit Sector , Institute for Policy Studies , “John Hopkins University, Baltimore”, MD, USA.
SCIASCIA, S. VE DE VITA, R.: 2004.	“The Development of Entrepreneurship Research”, Liuc Papers, No.146, Serie Economia Aziendale 19.
SHMAILAN, B. A.: 2016	“Compare The Characteristics Of Male And Female Entrepreneurs As Explorative Study”, Journal Of Entrepreneurship & Organization Management , 5(4), ISSN: 2169-026X.
SIISIÄINEN, M.: 2000	“Two Concept of Social Capital”, ISTR Fourth International Conference "The Third Sector: For What and for Whom?" Trinity College, Dublin, Ireland.
SJÖGREN, A.: 1998	“Civil Society and Governance in Africa – An Outline of the Debates”, In Working Paper 1, Research Programme: Cities, Governance and Civil Society in Africa , Uppsala: Nordic Africa Institute.
SOYSAL, A.: 2010	“Türkiye’de Kadın Girişimciler: Engeller ve Fırsatlar Bağlamında Bir Değerlendirme”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi , 65(1): 83-114.
STRAZDIENÉ, G VE GARALIS A.: 2008	“Identification of College Students' Entrepreneurship Qualitie. Socialiniai tyrimai”, Social Research. Lithuania: Šiauliai University . 4. 14: 132-140.
ŞAN, M. K. VE ŞİMŞEK, R.: 2011	“Sosyal Sermaye Kavramının Tarihsel-Sosyolojik Arkapları”, Akademik İncelemeler Dergisi , 6 (1), 88-110.
ŞAN, M. K.: 2007	“Bilgi Toplumuna Geçişte Sosyal Sermayenin Taşıdığı Önem ve Türkiye Gerçeği”, Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi , Cilt 2, Sayı 1, s. 70-95.
ŞAVKAR, E.: 2011	“Sosyal Sermayenin Unsurları ve Ekonomik Kalkınmayla İlişkisi”, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisat Anabilim Dalı .
ŞEKERLER, H.: 2006	“Kadın Girişimciler, Karşılaştıkları Sorunlar ve Bu Sorunlara Yönelik Çözüm Önerileri”, Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi İşletme Anabilim Dalı .

TABAK, O.: 2019	"Sosyal Sermaye ve Bölgesel Kalkınma İlişkisi: Türkiye'de Düzey 3 Bölgeleri İçin Sosyal Sermaye Endeksinin Hesaplanması", Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı
TALAS, M.: 2011	"Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektifi", Türklük Bilimi Araştırmaları : 387-401.
TOPRAKCI, A. G. VE AKSOY, B.: 2019	"Kadın Girişimciliği ve Sosyal Sermaye: Nitel Bir Araştırma", Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , 11 (27), 127-148.
TUNDUI, C. VE TUNDUI, H.: 2013	"An Empirical Analysis of Social Capital and Enterprise Performance in Tanzania: The Case of Women Owned Businesses", International Journal of Developing Societies , 2(1), 2013, 50-60.
TUTAR, E., VE GARİPER, E.: 2010	Bilimsel Araştırma Yöntemleri , İstanbul: "Lord Matbaacılık".
TÜYLÜOĞLU, Ş.: 2006	"Sermaye, İktisadi Performans ve Kalkınma: Bir Yazının Taraması", Akdeniz İİBF Dergisi , 12, 14-60.
TÜYSÜZ, N.: 2011	"Sosyal Sermayenin Ekonomik Gelişme Açısından Önemi ve Sosyal Sermaye Endeksinin Hesaplanması", T.C Kalkınma Bakanlığı Planlama Uzmanlığı Tezi .
ÜLGEN, B., AKTAŞ, E. VE HAYRULLAH ASLAN, E.: 2017	"Kadın girişimcilerin "güç mesafesi" ve "belirsizlikten kaçınma" kültürel boyutlarına ilişkin algılarının değerlendirilmesi", İstanbul Ticaret Üniversitesi Girişimcilik Dergisi , 1(1), 27- 71.
VATANDAŞ, C.: 2007	"Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı", Sosyoloji Konferansları Dergisi , Sayı 35, sf. 29-56.
VOSENBERG, S.: 2013	"Women Entrepreneurship Promotion in Developing Countries: What Explains The Gender Gap in Entrepreneurship and How to Close it?", Maastricht School Of Management, Working Paper No. 2013/08, Maastricht, The Netherlands.
WOOLCOCK, M. VE NARAYAN, D.: 2000	"Social Capital: Implications for Development Theory, Research and Policy", World Bank Research Observer , 15(2).
YARCI, S.: 2011	"Pierre Bourdieu'de Sosyal Sermaye Kavramı", Akademik İncelemeler Dergisi , 6(1).
YAŞAR, F.: 2017	"Düzce İlinde Kadın Girişimcilik Profiline Belirlenmesi", Yüksek Lisans Tezi, Düzce Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü .
YAZICI, B.: 2017	"Sivil Toplum ve Siyasal İktidar İlişkisinin Karşılaştırmalı Analizi", Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı .
YETİM, N.: 2002	"Sosyal Sermaye Olarak Kadın Girişimciler: Mersin Örneği", Ege Akademik Bakış Dergisi , 2(2), 79-92.
YETİM, N.: 2012	"Ekonomi ve Sosyolojinin Yeni Bir Kavşakta Buluşması: Sosyal Sermaye", İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi , 3(11), 91-106.

YILDIRIM, E.: 2019	"Sosyal Sermaye ve Bireysel Motivasyon Faktörlerinin Bilgi Paylaşma Niyeti Üzerine Etkisi", Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
YILDIZ E. D.: 2019	"Türkiye'de Kadın Girişimciliği Alanında Faaliyet Gösteren Kurum ve Kuruluşların Kadın Girişimcilere Pozitif Etkileri", İstanbul Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
YILDIZ, Z. VE TOPUZ, H.: 2011	"Sosyal Sermaye ve Ekonomik Kalkınma İlişkisi". Sosyal Siyaset Konferansları , 2: 201-226.1.
YURTSEVER, G., ATIŞ, C., VE YURTSEVER, Ş.:2006	Girişimcilik , "Karahan Kitapevi", Adana.

EKLER

EK 1: Anket Soruları

ANKET FORMU

KADIN GİRİŞİMCİLER ÜZERİNE SİVİL TOPLUM KURULUŞ FAALİYETLERİNİN ETKİSİNİN İNCELENMESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Bu anket, İstanbul Üniversitesi Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı Yüksek Lisans tez çalışması kapsamında “Kadın Girişimcilerin Sahip Oldukları Sosyal Sermaye Üzerine Sivil Toplum Kuruluşu Faaliyetlerinin Etkisini” araştırmayı amaçlamaktadır. Genel olarak siz değerli katılımcıların sadece düşüncelerinin öğrenilmek istenildiği bu anket yaklaşık 10-15 dakika sürmektedir. Çalışmamızda elde ettiğimiz bilgiler anonim olarak kullanılacak, anket süresinde paylaşmış olduğunuz kişisel bilgiler yayınlanmayacaktır. Tamamen akademik amaçlı olarak yürütülen çalışmaya katılımınızı rica eder, katılımınız için şimdiden çok teşekkür ederiz.

Gözde YAZICI AKYÜZ

Prof. Dr. Murat İRİ

İstanbul Üniversitesi

İstanbul Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

İletişim Fakültesi

Kadın Çalışmaları ABD, Y.L. Öğr. Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü

gozdeyaziciakyuz@gmail.com

mirim@istanbul.edu.tr

1.Yaşınız:

1(...) 18-25 2(...) 25-35 3(...)35-45 4(...)45-55 5(...) 55 üzeri

2. Eğitim Durumunuz:

1(...) Okur-yazar değil

2(...) Okula gitmemiş okur- yazar

3(...) İlkokul mezunu

4(...) Ortaokul-lise mezunu

5(...) Üniversite (2 ve 4 yıllık) mezunu 6(...) Yüksek lisans- doktora

3. Medeni durumunuz:

1(...) Bekar 2(...) Dul 3(...) Boşanmış 4(...) Evli

4. Eşinizin eğitimi:

1(...) Okur-yazar değil 2(...) Okula gitmemiş okur- yazar
3(...) İlkokul mezunu 4(...) Ortaokul-lise mezunu
5(...) Üniversite (2 ve 4 yıllık) mezunu 6(...) Yüksek lisans- doktora

5. Eşinizin mesleki durumu:

1(...) Memur 2(...) İşçi 3(...) Serbest Meslek 4(...) Emekli 5(...) Diğer

6. Çocuğunuzla ilgili:

1(...) Çocuğum yok 2(...) 1-2 çocuk 3(...) 3-4 çocuk 4(...) 5 ve daha fazla

7. Günlük hayatınızda işiniz dışında çocuk bakımı ve ev işlerinden ne derecede sorumlusunuz?

1(...)Tümüyle ben sorumluyum 2(...)Eşimle ortaklaşa sorumluyuz

3(...) Büyük ölçüde ben sorumluyum 4(...) Dışarıdan destek alıyorum
(temizlikçi, aile, bakıcı)

8. Bu işe başlamadan önce maddi getiri sağladığınız bir işte çalışıyor muydunuz?

1(...) Evet 2(...) Hayır

9. (Cevabınız evet ise) daha önce hangi işi yapıyordunuz?

1(...) Memur- İşçi 2(...) Emekli 3(...) Serbest Meslek
4(...) Aynı işi ücretli yapıyordum 5(...) Aynı işi evde yapıyordum
6(...) Diğer (Belirtiniz)

10. Kendi işinizde çalışmaya ne zaman başladınız?

1(...) ≤ 1 yıl 2(...) 2-4 yıl 3(...) 5-7 yıl 4(...) ≥ 8 yıl

11. Herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye misiniz?

1(...) Evet

2(...) Hayır

12. Daha önce herhangi bir sivil toplum kuruluşunun düzenlediği faaliyet ya da faaliyetlere katıldınız mı?

1(...) Evet

2(...) Hayır

13. Cevabınız “evet” ise, bu kuruluş (lar)’ın düzenli olarak gerçekleştirdiği faaliyetlere katılıyor musunuz?

1(...) Evet

2(...) Hayır

Sivil Katılım: Katıldığınız STK faaliyetleri yaşadığınız toplumdaki gruplara, derneklere ve ağlara katılımınızı etkilemektedir. Bu kapsamda ne kadar etkilediğine dair lütfen aşağıdaki sorulara cevap veriniz.

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum
1. Katıldığınız STK faaliyetlerinin çevrenizde gerçekleşen gönüllülük faaliyetlerine karşı katılım konusunda olumlu etkisi olmuştur.					
2. Katıldığınız STK faaliyetlerinin çevrenizde gerçekleşen ve topluma fayda sağlayacak faaliyetlere katılım konusunda olumlu etkisi olmuştur.					
3. Katıldığınız STK faaliyetlerinin yaşadığınız bölgede faaliyet					

gösteren kurum ve kuruluşlara üye olma konusunda olumlu etkisi olmuştur.					
4. Katıldığınız STK faaliyetleri yaşadığınız bölgede gerçekleşen kültürel ve sosyal toplantılara katılımınızda olumlu etkisi olmuştur.					
5.STK faaliyetlerine katılmadan önce üye olma, katılım gösterme gibi konulara yaklaşımınız aynı seviyede miydi?					

Siyasal Katılım- İş birliği: Katıldığınız STK faaliyetlerini sizlerin siyasi katılımınıza, siyasi bilincinize ve iş birliğinize etki etmektedir. Bu kapsamda ne kadar etkilediğine dair lütfen aşağıdaki sorulara cevap veriniz.					
	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum
1.Katıldığınız STK faaliyetlerinden sonra farklı seviyelerde yer alan kamu kurum ve kuruluşlarına karşı güven seviyeniz olumlu yönde					

etkilenmiştir.					
2.Katıldığınız STK faaliyetleri hem yaşadığınız bölgen hem de evrensel ve ulusal olaylar hakkında bilgi seviyenize olumlu yönde katkı sağlamıştır.					
3.Katıldığınız STK faaliyetleri oy kullanma eğiliminize olumlu yönde katkı sağlamıştır.					
4.Katıldığınız STK faaliyetleri kamu görevlileri veya siyasi temsilcilerle temas kurmanızı olumlu yönde etkilemiştir.					
5. Katıldığınız STK faaliyetleri yerel eylem gruplarına katılım- fikir beyan etme- planlama yapma ve yaşadığınız çevrenin sorunlarına çözüm bulma konusunda olumlu yönde etkilemiştir.					

Sosyal Gruplar ve Ağlar: Katıldığınız STK faaliyetleri sizlerin sosyal gruplara ve ağlara ulaşmasında etkilidir. Bu kapsamda ne kadar etkilediğine dair lütfen aşağıdaki sorulara

cevap veriniz.					
	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum
1. Katıldığınız STK faaliyetleri farklı gruplarla tanışmanıza olanak sağlamıştır.					
2. Katıldığınız STK faaliyetlerinin yardımıyla tanıştığınız farklı gruplardan ve ağlardan farklı teknik ve pratik bilgiler öğrenme şansınız olmuştur.					
3. Katıldığınız STK faaliyetlerinin yardımıyla tanıştığınız farklı gruplardan ve ağlardan bireysel arkadaşlıklarınız oluşmuştur.					
4. Katıldığınız STK faaliyetlerinin yardımıyla tanıştığınız farklı gruplardan ve ağlardan farklı deneyim aktarımlarıyla ve birbirinizden öğrenmeyle işleriniz olumlu şekilde etkilenmiştir.					

5. Katıldığınız STK faaliyetleri birlikte yaşama bilincinizi olumlu yönde etkilemiştir.					
---	--	--	--	--	--

Kurumsal Gruplar ve Ağlar: Katıldığınız STK faaliyetleri sizlerin kurumsal gruplara ve ağlara ulaşabilmenizi etkilemektedir. Bu kapsamda ne kadar etkilediğine dair lütfen aşağıdaki sorulara cevap veriniz.					
	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum
1. Katıldığınız STK faaliyetleri pazara ulaşmanıza yardımcı olmuştur.					
2. Katıldığınız STK faaliyetleri müşteri sayınızı arttırmanıza ve müşteri profilinizi çeşitlendirmenize yardımcı olmuştur.					
3. Katıldığınız STK faaliyetleri sonucunda bankalarla daha kolay iş birliği sağlayabilmişsinizdir.					
4. Katıldığınız STK faaliyetleri gruplarınız içerisinde ortak değerler kurmanıza yardımcı olmuştur.					
5. Katıldığınız STK faaliyetleri örneğin eğitimler, toplantılar, sosyal faaliyetler gruplar arasındaki ortak değerleri olumlu yönde etkilemiştir.					

Güven- Güvenlik ve İş birliği: Katıldığınız STK faaliyetleri sizlerin sahip olduğu güven ve iş birliği duygularını etkilemektedir. Bu kapsamda ne kadar etkilediğine dair lütfen aşağıdaki sorulara cevap veriniz.

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum
1. Katıldığınız STK faaliyetleri çevrenize karşı güven duygunuzu olumlu yönde etkilemektedir.					
2. Katıldığınız STK faaliyetlerinin yardımıyla tanıştığınız insanlar içerisinde zor durumda kaldığınızda arayabileceğiniz insanlar bulunmaktadır. (Örneğin; nakit sıkıntısı, sağlık sorunları)					
3. Katıldığınız STK faaliyetlerinden sonra gece eve dönerken kendinizi daha güvende hissediyorsunuz.					
4. Katıldığınız STK faaliyetleri çevrenizde sosyal uyum sağlamaya olumlu yönde katkı sağlamaktadır.					

5. Katıldığınız STK faaliyetleri içerisinde yaşadığınız gruplarla bağlarınız olumlu yönde etkilenmektedir. (Örneğin; çocuğunuzun okulu, mahalle dernekleri, komşular)					
---	--	--	--	--	--

Son olarak bu çalışmanın STK faaliyetlerinin sizlerde yarattığı katkılar konusunda farkındalık yarattığını düşünüyor musunuz? Vaktiniz için teşekkürler bu son soru ile gönder butonuna tıklayıp, anketi sonlandırabilirsiniz. Bu çalışmaya katkı verdiğiniz için teşekkür ediyoruz.	Bu çalışmanın STK faaliyetlerinin üzerimde yarattığı katkılar konusunda farkındalık yarattığını düşünüyorum.
	Bu çalışmanın STK faaliyetlerinin üzerimde yarattığı katkılar konusunda farkındalık yarattığını konusunda kararsızım.
	Bu çalışmanın STK faaliyetlerinin üzerimde yarattığı katkılar konusunda farkındalık yarattığını düşünmüyorum.

EK 2: Onam Formu

T.C. İstanbul Üniversitesi

Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu

BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ ONAM FORMU

Sizi İstanbul Üniversitesi Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans öğrencisi Gözde Yazıcı Akyüz tarafından yürütülen “Kadın Girişimciler üzerine Sivil Toplum Kuruluşu Faaliyetlerinin Etkisi” başlıklı araştırmaya davet ediyoruz. Bu araştırmanın amacı kadın girişimcilerin sahip oldukları sosyal sermayeye sivil toplum kuruluşlarının yapmış olduğu faaliyetlerin bir etkisi olup olmadığını araştırmaktır. Araştırmada sizden tahminen 10- 15 dakika ayırmanız istenmektedir. Araştırmaya sizin dışınızda tahminen 95 kişi daha katılacaktır. ¹ Bu çalışmaya katılmak tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Çalışmanın amacına ulaşması için sizden beklenen, kimsenin baskısı veya telkini altında olmadan, size en uygun gelen cevapları içtenlikle verecek şekilde cevaplamanızdır. Bu anket kapsamında soruları cevaplama online sistemde sunulan bilgilendirilmiş onam formunu okuyup araştırmaya katılmayı onayladığınıza dair ilgili kutucuğu işaretlemeniz gerekmektedir. Formu okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir. Ancak, çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmayı bırakma hakkına da sahipsiniz. Bu çalışmadan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacak olup kişisel bilgileriniz gizli tutulacaktır; ancak verileriniz yayın amacı ile kullanılabilir. İletişim bilgileriniz ise sadece izninize bağlı olarak ve farklı araştırmacıların sizinle iletişime geçebilmesi için “ortak katılımcı havuzuna” aktarılabilir. Bu çalışma İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesinde görev yapan Prof. Dr. Murat İri'nin danışmanlığında yürütülmekte olup herhangi bir destekleyici kurum ve kuruluştan katkı almamaktadır. Eğer araştırmanın amacı ile ilgili verilen bu bilgiler dışında şimdi veya sonra daha fazla bilgiye ihtiyaç duyarsanız araştırmacıya şimdi sorabilir veya *** e-posta adresi ve *** numaralı telefondan ulaşabilirsiniz. Araştırma tamamlandığında genel/size özel sonuçların sizinle paylaşılmasını istiyorsanız lütfen araştırmacıya iletiniz.

Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları anladım. Çalışma hakkında yazılı ve sözlü açıklama aşağıda adı belirtilen araştırmacı/araştırmacılar tarafından yapıldı. Bana, çalışmanın muhtemel riskleri ve faydaları sözlü olarak da anlatıldı. Kişisel bilgilerimin özenle korunacağı konusunda yeterli güven verildi.

Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve telkin olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcının ²:

Adı-Soyadı:

İmzası:

İletişim Bilgileri: e-posta:

Telefon:

İletişim bilgilerimin diğer araştırmacıların benimle iletişime geçebilmesi için “ortak araştırma havuzuna” aktarılmasını; ☐ kabul ediyorum ☐ kabul etmiyorum (lütfen uygun seçeneği işaretleyiniz)

Velayet veya Vesayet Altında Bulunanlar İçin:

Veli veya Vasisinin

Adı-Soyadı:

İmzası:

Araştırmacının

Adı-Soyadı:

İmzası:

Şahidin:³

Adı-Soyadı:

İmzası:

¹Bu cümle yalnızca bir örnek olup bu cümlede araştırmanın amacının ve gerekiyorsa nasıl yapılacağı (örneğin psikometrik test mi, öyle ise kaç soru sorulacağı veya kaç ölçekten oluştuğu; ses kaydı, görüntü alımı, gözlem gibi işlemleri mi içerdiği ve ne kadar süreceği gibi) 3 cümleyi geçmeyecek şekilde kısaca anlatılması beklenilmektedir.

²İmza bölümünde ideal olan katılımcının kendisinin imzasının alınmasıdır. Bu durumda onam formunu katılımcı ve araştırmacı imzalar. Katılımcının araştırmaya bireysel olarak katılmayı kabul edip onam formunu imzalamayı istemediği durumlarda şahide ihtiyaç doğar ve bu durumda araştırmacı ve katılımcı yerine şahidin imzalarının olması yeterlidir.

Verilerin yüz yüze iletişim içermeyen; a) İnternet ortamında toplanması durumunda katılımcıların uygulama materyallerine erişebilmesi için, online sistemde sunulan bilgilendirilmiş onam formunu okuyup araştırmaya katılmayı onayladıklarını dair ilgili kutucuğu işaretlemeleri gerekmektedir. Bu işaretleme katılımcıların onam imzaları yerine geçer. Katılımcılar onam formunun sonundaki “araştırmaya katılmayı kabul ettiklerine dair” ilgili kutucuğu işaretlemedikleri takdirde onay vermemiş sayılırlar ve bu durumda araştırmaya devam edilmez. b) Telefonla uygulamalarda ise araştırmacı araştırma sorularına geçmeden önce Bilgilendirilmiş Onam Formundaki bilgileri katılımcıya sesli olarak okur. Bu durumda katılımcının sözlü onayı imza yerine geçer. Telefonda bu sözlü onay alınmadığı takdirde uygulamaya geçilmez. Hem internet hem telefon hem de benzeri yüz yüze iletişimin olmadığı ortamlarda yapılan uygulamalarda katılımcı onay vermediği takdirde bir şahidin onayına başvurulmaksızın uygulamaya devam edilmez.

Eğer veriler okullarda, kurumlarda vb. ortamlarda aynı anda birden fazla kişiden grup uygulaması şeklinde toplanacaksa, yine tercihen tüm katılımcıların onam formlarını bireysel olarak imzalamaları istenir. Ancak katılımcı sayısının fazlalığı ve bununla birlikte zamanın kısıtlılığı gibi durumlar söz konusu olduğunda araştırmacı tüm gruba onam formundaki bilgileri tek seferde sözlü olarak okumayı ve bir imza listesi dolaştırarak katılımcıların araştırmaya katılmayı kabul ettiklerine dair bu listeye imza atmalarını tercih edebilir. Grup çalışmasında da tercih edilen katılımcının kendisinin imzasıdır, ancak araştırmacının etik kurula tanımlaması gereken ender durumlarda ise şahit, grup adına da imza atabilir. Fakat grup ortamında herkes çalışmaya katılmayı kabul etmeyebilir. Bu durumda sadece araştırmaya katılmayı isteyenlerin çalışmaya alınması ve bu kişiler adına toplu imza alınması gerekmektedir. (Çalışmanızda şahidin imzasını grup adına kullanmak istiyorsanız etik kurula koşullarını açıklamanız gerekmektedir).

Şahit Kriterleri: Çalışmanın bir üyesi olmayan, araştırmacı tarafından belirlenen ve araştırmanın bulguları üzerinde herhangi bir olumlu/olumsuz etki yaratma olasılığı bulunmayan tarafsız yetişkinlerdir. Katılımcı araştırmaya katılmayı kabul edip onam formunu imzalamayı istemediği durumlarda araştırmacı onam formundaki bilgileri katılımcıya sözlü olarak okur. Katılımcı onayladığını sözlü olarak beyan ederse şahit de bu sözlü onam sürecine yazılı onam formunu imzalamak sureti ile şahitlik ettiğini beyan etmiş olur.

NOT: Araştırmacıdan, onam formunun imza kısmında bulunan ikili seçenekten çalışmasına uygun olan alternatifi yazması ve formda yer alan boşlukları çalışmasına uyarlamak yoluyla onam formuna son halini vermesi ve bu şekliyle formu göndermesi beklenilmektedir.

